

რევილი

1881

წელიწადი პირველი.

№ IX, სექტემბერი.

თფილისი.

ექვთიმე ხელაძის სტამბა, ღლორის-მედიკოსის ქუჩაზე.

1881

საქაქობრის წიგნის შინაარსი.

I.	ბედნიერი კუნძული (სურათები, შენიშვნები & დაკვირვებანი)—შაქალსი	3
II.	უწინდელი ჩვენებური დედა და შვილი (დექაი) — თუ უაღე განდელაგისა	30
III.	იხარი — ეკლაძასა	34
IV.	ფეშქაშიჩენი ქუჩის კოლორუბა — გოტოშასა	42
V.	** (დექაი) — შ. გ. მ-სა	46
VI.	რა-გინდარა — გ. ჳ — შვილასა	48
VII.	საქართველოს მოკლე მათარიე — შ. ჳ — ჯასა	53
VIII.	„იმედის“ კორრესპონდენცია კახეთიდან — ბაუღ-დე და ტრასხდე	70
IX.	წერალი რედაქტორთან — სურათებს შიდა- ციას შინაგანის დაგათ დეკანოზოვისა	78
X.	„იმედის“ კორრესპონდენცია ზუგდიდიდან — გადევ ვიტყვისა	80
XI.	ბიბლიოგრაფია — ბოძან მამსაშვილის — ცამ- ცოვისა	86
XII.	შინაური მამოხილვა — შ. გუბგენიძასა	102
XIII.	რედაქციასაგან საყოველთაეო საყურადღებოთ	111

ი მე დ ი

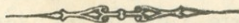
ყოველ-თვიური

სალიტერატურო და საკოლიტიკო

ჟურნალი.

წელიწადი პირველი.

სექტემბერი.

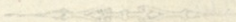
თფილისი
ექვთიმე სელაძის სტამბა.
1881

27

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 29 Сентября 1881 г.

0000000000

45

საქართველოს
ბიბლიოთეკის
1881

ბედნიერი კუნძული.

(სურათები, უნიშვნები და დაკვირვებანი)

თ ა ვ ი I

მთლად ჩვენი საქართველო „მშვენიერია“, „ბედნიერია“, ჩემო მკითხველო, ჩაგკმახიან უურში თითქმის ყველა წიგნები ქართულ ენაზედ, თუ ლექსები და, რა გასაკვირველია ჩვენში, რომ ერთ ბედნიერ კუნტულს წავაწედე და ვიძუსაიფო იმაზე თქვენთან?! — ანაიფი არ არის აქ საკვირველი, თქვენმა მზემ! ქართველები ესლაც ხომ ბედნიერები ვართ და წარსულ „ნეტარ“ დროს ხომ ბედნიერზე ბედნიერები ვიყავით. აბა თქვენგან არ მიკვირს, ნეტარ ხსენებულ ქართლოსიდგან, თანაოზ მეფიდგან — „ოდეს გვეფარავდა ერეკლეს ხმალიმდე“ (ხმალი ვი არ დაივიწყეთ!), გინდ ზაქი-ჭამია გიორგიც მივუმატოთ, — რა სიბედნიერის ლილახანა წავკვირდეს?! ფეი თქვენმა მზემ, ამან ვერ დაახნულას დრო, ოდეს „ბატონი უმას უბით ინახდა“, ესარჩლებოდა, რადგან საეუთარი მისი ნივთი იყო, თავის „უძვირფასეს სამკაულით“ — „ქორწინების შირველ ღამით“, როდესაც „სწორ-მასწორ“ ძალებმა ისე შეკუმშეს ქართველთ ცხოვრებში, რომ ის ლახათიანათ მოათავსეს ვახტანგის კანონებში. აჰ, ბედნიერი იყო ჩვენი ქვეყანა უწინ, და მიტომ უკუ უნდა ვბრუნოთ მე 18, მე 17... და ვიდევ უკანა საუკუნოების ხვრელებში, რომ ბედნიერზე ბედნიერები დავჩნეთ, როგორც მა-

შინ, ოდეს თამარ წყნარი, სმა ნარნარი ჭყვანდა საქართველს,
 ოდეს შოთა, ჩანრუსაძე, შავთელი, ბესიკი და სხვები უურს
 უტკობდნენ საქართველს შვილებს! გაუძარჯოს ისევ აზრ-
 რის წასტის უღერას, თოფის ქუსილს, ბატონ-უმობას, . . .
 . . . ! რასაკვირველად, ტუყიან, ხვეწა მეთხვეწნო, ი
 ვიღაც ნასწავლებს ეძახიან, აი თუნდ ვიგტორ ჭიგოლა, რაღაც
 ვინის თავ-ფეხი, რა ამბობს — „აღმოიფხვრება ის ხალხი, რა-
 ძელიც თავის იდეალებს წარსულში სძებნის და არა აწყოთი
 ეძიებს მათ შემდეგში“; — აბა, ჭიგოლა ფრანგურისა და იმით
 რა აქვსთ გარგი წარსულში, თუ დემოკრთი გრწამთ? სისხლის
 მსძელი რობესპიერი, დანტონი, მარატი, დემულენი — რაღა მოსა-
 გონებლები არიან?! ხვენ ერეკლეს თუ წაგვანან?! ან არა და
 განა მოინდომებს საფრანგეთის მდიდარი ხალხი, — რომე-
 ლიც რესპუბლიკასაც კი იმით შეეჩვიას, რომ იქ დღემდე და-
 სუტებული დემოკრატები შეგროვდნენ, რომ 71, 48, 79 წლის
 სურვლებში უკუ გაძვრნენ! ღარიბები თუ, მაგრამ იმით ვინ რას ჭკით-
 ხავს!.. ავიღოთ ვინდ სხვათა — აი ამერიკის შტატები — ვინ ჭყავთ
 წარსულში? — ფრანკლინი, ვაშინგტონი, ლინკოლნი! დიას, ვინდ
 ხვენ საჭი-ჭამიას დაუმხარდამხარდნენ! წარსული რომ არა აქვთ,
 ავი არც აწყოთ უვარჯათ! მოჯამაგირეს და აღასაც მუშაობის შემ-
 დეგ ფელჩატები აქვთ სელზე, სადილს ერთათ სჭამენ, კლუბ-
 ში, თეატრში ერთად სხედან — მერე აღებიც მუშაობენ — მენი კი
 იმით! ჭო და ასრე! ერთი წიწვანა რიგი არა აქვსთ! ხვენში
 დიდ-პატარაობას, რიგია — ბატონი სეირნობს, გლეხი მუშაობს,
 გლეხს სიმინდის მჭადი აქვს, ბატონს გამტვიცული პური...
 გლეხი ჩაფართან, პრეაჭიკთანაც კი მოწიწებით უნდა იყოს!..
 ამბობენ, იქ ბატონიც და მოჯამაგირეც ერთათ სწავლობენო, და
 მერე კიდევ ბატონ-უმობა სულ არ ყოფილა და არც ეხლათ

— ეს კი არა ძველა! გლეხებს ჩაიკრები არა სცემენ — არა დასაჯენია!... — ასეთივეა სხვა ხალხის წარსულიც! „მარტო ხვენა ვართ, ხვენ ქართველები, სხვა არსად არის“! (სომხებიც კი მოგზავნიან!)... .

მაშ დარწმუნდი, მკითხველ, რომ მე ბედნიერ კუნჭულს წაგაყენებ და მასწავლ გემუსაიებში. ბედნიერი და როგორი ბედნიერი! ამისა აგან-ჩავანი ძველთაგან — ძრვიელ ძველთაგან მომდინარეობს! წარმოიდგინეთ ის ნეტარ-ხსენებულ დეკ-ცი-სე აქ არის ამენებული! ის დეკ-ცი-სე, რომელიც არის ამხანა-გი სამშვილდე, ანუ ორბის ციხისა, ბოსტან-ქალაქისა და რომ-ლებსედაც საქართველს ისტორიის დასაწყისშივე „ქართლ-მა ასქენა“ არის ნათქვამი. ახა, ქართლსა! გორგასლან მე-ფესაც აქ ეკლესია აუშენებია! გიორგი სააკაძეც აქ ცნობი-ბულია! თამარ დედოფლის წყაროც არის აქ! ვანტანო მერკუ-ლეს კანონებს და მის შედეგებს ხომ აქაურ საზოგადოების წყობებზედ შედ უმდინარისა და გაუყდესთნისა ძალი და რბილი ამ ბედნიერ კუნჭულში მცნობრებლებისთვის, რომ „გლეხი“ აქ საკინებელი სიტყვაა, თავადი, დამაფთხეც რომ იყო, ტვინით და სულით ათრავი, მაინც გლეხზე გაცილებით მადლა ხარ. რს, ნეტარო მსარევე! მაგრამ ძველანძის გული, რომ უკან ველარ დაჭრუნდები. თავიდგანვე ველარ იწყებ მომდინარისობას, რომ ისევე დღევანდლადე მოხვიდე. აქ შაჭკუბდე და მერე გი-დეკ თავიდგან დაიწყე! რომ დაგვიწვეილდნენ (უფრო ვარგი რომ გაკვირდნენ) ქართლოსები, გორგასლანები, თამარები, შოთაები, ერეკლები, ბატონ-ყმობა, დიამბეგობა, სინამ მე-რეთ მოსვლა არ მოვა წილში“. იქნება წარჩევეც არ იყოს და შირ-და-შირ სამოთხეში — სუმრობას გასძლეს ბედნიერ ძველანში მყოფმა ქართველმა ჯოჯოხეთში!....

ამ ვაი-ვაგლასში აი, ავი შასწივლა ლოკომოტივმა და გაჩერდა ბედნიერ კუნტულის შირდაში! ჭრი შენდა დაჩდუბალა, წალცას სწივი! — შეეჭყვირე მე ლოკომოტივის დაყვირებაზედ, წადგან მოვითიქრე, რომ წარსული საუკუნოების სურვლებში ქართველები გავძვრებოდით უფრო ადვილათ, რომ ეს ოსერი ორთქლით მატარებელი არ წამოეკიდნათ ჩვენთვის ბარგათ. მაგრამ, რომ გადმოვსტი, მომაგონდა ამის კორტოსთან სურვლში უკვე ძრომა და, წადგან აკაკის შთამამაკლობისთვის ღირსეულ სამკაული ლექციებიდგან ყველა დავრწმუნდით, რომ „იმიერი სინათლეა“, „ამიერი სინელე“ — მამ დასკვნა გამოიყვანა ჩემმა გონებამ — ჩვენი წარსული საუკუნოების სურვლში უკან გამძრომა რკინის-გზითურთ ბნელიდგან სინათლეში იქნება მეთქი...

— ჭოო! მეგობარს გაუძარჯვოს! რომელმა ნიავმა! შამომძახს მე ვაგონიდან გადმოსტომის უმაღლე ნაწინობმა შრისტავმა.

იმ ქარმა და ნიავმა, ჩემო ბატონო, რომ მსურს ვინაღორ თქვენი ბედნიერი კუნტული, წადგან, გამიგია, რომ ეს უწინაჲ ბედნიერი ყოფილა და ესლაც მეთქი...

— როგორ ბედნიერი? სთქვა ყოყმობით... ჭო, უწინ ცოტასთვის, ბედნიერება იყო აქ ცხოვრება, წადგან მათ, მუქათთ მჯდაწთ, ყმები უხვხდნენ იარაღს, უკანმაჯდნენ ტურთად ცხენებს, აქეხებდნენ ომში თავიანთის, მაგრამ ბატონზე მიწერილი, გამაჩჯვებით; მუქათთ ჯდომის და წოლის დროს, ქალბატონების გარდა, უზრდიდნენ თავიანთ ღამაზე ქალებს და ცოლებს... თითონაც საკუთრებანი იყვნენ ბატონისა, როგორც მწევრები... ესლა, ბატონო და, ჩემთვის აქ ოჭო, ბედნიერებაა — იქნება შენთვისაც... ეს კი ვიცი, მთა და ბარი არა ვის გაუსწორებია...

ბედნიერი კუნჭული.

— საითკენაც უმეტესობას, იქითკენ უნდა გადასწორდეს! წამოდგა მე უცებ და სტანციის წინ მდგარ სკამზე ჩამოვკე-
ჭი.

— მშვიდობით! მე ამ პოეზდს ჩემ უმოფროსთან უნდა ვა-
ვუკე და მივიღო მათგან განკარგულებანი შესასებ კალიის მო-
სწობისა. სიტყვა „უფროსის“ თქმასუ შჩისტავა ქუდი იშუ-
ლიზა, მეც ზეზე წამომადყენა, ნიშნათ დიდი მოწინაშისა ვატ-
რონისადმი, თანაც ხელი ჩამომართო და პოეზდსე შესტა. —
ჭო, მართლაც, ვის ესტუმრები, სახსარ იავრონი? დამძახა იმან
პოეზდიდგან. ახ, ნეტა მეცაღოს — მე გიშოვიდი ბინას, — თო-
რემ უცნობი, ახ, ვისთან მიხვალ? — მოიცა, ბძანებს მთვერ,
რომ მამასხლისებმა ბინა, ცხენები და საჭმელი გაძლიონ —
ჩემი რაიონი არ არის?! — მადლობელი ვარ, ვუპასუხე მე,
აცხის სასოფლო შკოლის მასწავლებელთან მივალ — ნაცნო-
ბია...

ჭო! ჭო! ჭო! შეჭვირის იმან რამდენჯერმე და ღმენჭით,
პოეზდმაც გააქანა მევირალა...

დაგრჩი მე ვაოცრებული... მიუბრუნდი და იქვე დაუინასე რამდენი-
მე ჯგუფათ მდგარი გლეხი, რომლებსაცკენაც ვაკეშურე. გლეხები
ჩემ დანასვასედ ფეს-აკრეფით გაიფანტნენ, თითქო მათგან
შესაყარი რამ ჭირი მიმქონდა. მე უგან უფრო ვაოცრებული
დავბრუნდი, როდესაც ზედ ყურთან ვილაც შავ-ჩონხა გლეხმა
მამძახა:

— მობძანდი, ბატონო, საყენები გინდა იყილა?! როგორც
კაცი, პირიანათ მოგუიდი. პირველი შემთხვევას, ისე წაიღე,
რომ შენც ხეირი ნახო და მეც — ჩვენში მოტყუებებს რა სა-
ჭიროა! მართლდს გეუბნები, როგორც კაცი.

— არა, მე საყენებს არ ვყიდულობ, ძმობილო, შენ, „რო-

გორც კაცო“, მითხარი ი გლეხები რაზე მომეჩიდნენ? კვითხე მე.

— მას რა ქნან, შე დალოცვილო, ისინიც ხალხში ითვლებიან, თუმიც გლეხებს ეძახიან, და, როცა იმათ სამტროთ, დასახვრავათ, ასანაკებლათ მისდისართ, თუ ვაჟ-კაცობით დახვედრას კანონი უშლის, მოგერიდებიან მაინც, სისხლს, ცოდვას მოჭმორდებიან მაინც...

რაზე ამბობ შენ, ვუთხარ მე თითქმის გაბრახებით, ნუ-თუ მე შენცა და იმათაც სისხლის მსმელი ავაზაკი და საზიზღარი ვინმე გგონივართ?! თუ მაგრეს, შენც გლეხი არა ხარ? რატო არ მიდიხარ და ან მე არ გელაპყავ?!
— არა ბატონო, მაგას ვინ მოგახსენებს! თქვენ სასუც ნამდვილი გაქვთ, როგორც კაცი, მაგრამ პრისტავთან რომ ნალაპარაკევი დაგინახეს... იმაზედ მოგახსენებთ, ის ისე სძავთ და შენც ცუდათ მიგიღეს... მოგერიდენ. მე კი, ბატონო, რას მოგერიდებით? მე, შენ და პრისტავისთანა ვაცებისგან მაქვს სარფა. დიდი რამ არის ათასში ერთხელ ნახუქი გოჭი ფეშქაშათ ან სხვა რამ... მეზე საცა გნახავთ, სალამი დაბლა. მითომ სად წამივს თქვენზე?! აი ჩემი პრისტავისტომით ამ ვალაობას ერთი საათიც არ გაუყვანივართ სამუშაოთ. მეზე მე პრისტავმა რც თავადიშვილებში რომ დამინახოს, „ქიტესას გაუმაჯვოსო“, მომამახებს სოლამე. აქ ვუვლა ხერხია; მეც გლეხი განლდი, მიწის მხენელი, დიდიდგან სალამომდი თავჩადუნული პირუტყვივით ვმუშაობდი, მიღშიაც ძვალ-რბილი მტერიოდა — თქვენისთანა ვაცებისა მეშინოდა — ესლა „ჭკვით“, ხერხით დავიწყე — ვვარობ — ღამეც არხეინათ მიინავს და ისეც არხეინათ ვარ, — მეზე ვხედავ, რომ პრისტავები ჩემთვის უფრო სარფაა — გლეხს რა საქმეს უჭირებენ — ჩემთვის

საწოვას... სო იცო, თუ არ გაუჭირდა, არც სასუილლათ მოვა,
არც ფულის სასესებლათ... მამ, მე რა, რომ გლეხებს შრისტა-
კმა ტყავა აძრეს — ააშენოს იმის რჯასნი!.....

მე ამ ლაშანაკიდგან ვიდევ ბერს ვერას შევიტუობდი,
რომ ამ უმათვე ერთი მამასახლისი არ მოგესწრებოდა და
ერთი ქალადი არ მოეწოდებინა ამოსაკითხათ. მე წავი-
ვითსე:

„მამასახლისო იოსებ“

„რამდენს ეს ბძანება მოგიტანონ, იმ წამსვე ჩემთან გა-
მოცხადდი და თან წამოიდე ბეჭედიც; თორემ, თუ მანდ გად-
მომიყვანე, სელეხ-შეგრული წამოგათრევე, ერწმუნე ღმერთს“.

პრისტავი გ.....

— რა ვქნა, რა ვუყო ი ღმერთსე ხელ აღებულს — რა
ცუცხლია ეს ღმერთო!! ამოთქვა მამასახლისმა, წავითსვის შემ-
დეგ. არა, მეტი ღონე არ არის. სისხლს, შრატს... მოშორება
უნდა, წყალში უნდა გადავცვივდეთ. ცალ-შვილი, მამა-შაპის სა-
საფლავო და მამულები, — თორემ ღვთის რისხვას რა მოვშორ-
დეთ, სხვა გზა არა გვაქვს...

რასე ამბ მავას, ბიძავ, კვითხე მე გულ-მტკივნეუ-
ლათ...

— ჭე, რასე არ ვამბობ, შენი ჭირივე ბატონო! ე შრისტა-
ვი ღვთის რისხვას აქმდისაც რომ ცუცხლს გვიკიდებდა და, რაც
ეს კალიაობა გაჩნდა, -- ველარ გაგვიგნია, საით მოვშორდეთ. აურჩე-
ვია, რაც ნაცემბირადი და ნახაფრადი რსებია, სამ-სამი ყველა
სოიულში ჩაგვიყენა და თხუთმეტი თითონ დაჭყავს შიანრადე-

ბუღნი. შამოკვესკვა სოფელში და, რომელ გაცხადე გი მოასწო-
რობს, მოაკვლევინებს ცემით. მოსკელემ თუ ერთი ხმა მადლას სიტყვა
უთხრა, „დაჭკათო“ შეჭყვირებს, მაშინ ვაი საწულის ამბავს...
ეს კიდევ არაფერი — მუშაობის დროს ახარცინებს ხალხს ცემით
— რა კვლავ უძლებენ ხალხი იშარება და შიშით თავ-სარ დატე-
მუღნი, დაწიოკებუღნი შინაც ხომ ვერ მოდიან, დღე-ღამე შამბ-
ში ყრიან. თუ სოფელში შამობედა გინებემ, ის საში უარაუფათ
დაუენებუღი ჩაფრები ისეთ დღეს დააყენებენ წიხლებით და მათ-
რასით, რომ ვერც ცოლ-შვილის ბღავილი, ვერც მეზობლების
წივილ-კივილი ამათ ღოგინათ ჩაგდებას კვლავ აცდენენ...
ზღვენებს, ცრცხნას და რბევას, ნუღა იტყვიოთ, ბატონო, უგო-
ჭოთ და უინდაუროთ არც შრისტავი და არც ჩაფრები შუჭს
არა სჭამენ, რადა იქ მოვლენ და აქ ხო, თუ შრისტავს გა-
მოკლავს სურსათი, რომელიმე მოსკელეს ტყუვილ უბრალო რამე
ბრძანებას მოსწერს და იმანაც უნდა ვაი ზღვენი მიართოს ჭ გამო-
ცხადდეს. ესლა რა მწერს „ბეჭედი წამოიღეო“, უნდა ტყუვი-
ლათ შემამოწებინოს, რომ ჩემს სასკელო ხალხმა ამდენი და
ამდენი იყუთი შური მიიღოო, რადაცაე შუჭს თითონ ჭყი-
დის, და ჩვენ ხალხს არც ერთი გიჩვენაქა არ მიუღია... ჭე —

უთხრა რამე — მეშინიან. ბეჭედი მოსკელე შავიტანეთ ფარდა-
გით და ურმით ცემისაგან დაჩუბებუღი შინ, სადაც ისენი
ესლაც კენესიან და ზოგმა სულიც ჩაბარა მეუფეს. ხალხი
ხო ისეა გაბეზრებუღი, რომ იქნება შავაკვდეთ ვისმე კიდევ.

მთავრობას რატო არ აცნობებოთ, მთავრობას, კაცო! უთ-
ხარი მე.

— ჭე დალოცვილო, მითხრა იმან დაცინებით, — იმ დღესაც
გაუბრევიდით — გინივლეთ,

შაიტოე თუ არა ეს პრინციპმა, შემოგვარტყა გარს სმა-
ლ-ამოლებული და მათრახებით ჩაიჭრები ზედა, აი ემ ტანციის
გვერდსე დაგვიშინეს მთელს ხალხს მათრახი... ბევრი წაიჭრა,
ბევრი გაითელა, ბევრი ღრიალებდა ნადიროვით —

ველან დაუგდე ამ საცოდავ ღამარაკს ყური — უნებუ-
რათ გამოვბრუნდი, თან ჩემ თავსევე ჭავრი მომდიოდა, რომ
საზარელი რჩევა ამოვიყრანტალე მამასხალისის წინ. გაუდექ
სოფ. აცხისკენ.

თ ა ვ ი II

მივგაზვარობ „ბედნიერ კუნჭულსედ“ — აი ბედნი-
რებასადა წავაწყდი. მშვენიერი ბალკონიანი სახლი ზედ გზი-
პირზე, შუა სოფელში, და ბალკონიდანადა ჩემი ნაცნობი მდი-
დარი არტემ იავორჩინი მიუვირის:

ჭო, რაქარ იავორჩინ! რომელმა ქარმა, რომელმა ნიავმა!
მობძანდი, მობძანდი!

ავი ამ «ბედნიერი კუნჭულის» ქალაქში სდგესართ? აქ სა-
იდგან შეცნაურებით? ვკითხე მე ხელის ჩამორთმევის უმაღ ბალ-
კონსედ, რასედაც კაღის მხრდავ გლეხების ყიჭინი მოის-
მიდა.

— ვა, გასაფხულია, დაჩათ გამოველ, აქ არა ჯობია?!

ჯობნით—ჯობია ჩემო არტემ, მაგრამ ცუდი დროა, კა-
ლიაობაა, ჰსედავ გარშამო გლეხების წიოკობას — . . .

— და, მეჩე მე რა? გლეხები რა დაწიოკდენ უფრო კარ-
გი არ არის? ან გინდ კალიაობა შენ ცუდი დრო გკონია? —
როგორ არა! ერთი შიმშილი მოვიდეს—გლეხებს, თავადებს მა-
შინ გაუჭირდებათ — ჩემთან მოვლენ, მეც მთელი „ბედნიერი

გუნჭული უმათ დაძვრება, თორემ გლეხი გადალდა, თუ ძრიელ
 ან უჭირს, დუქანში აღარ მოდის და!

ამ ლაპარაკში არტემამ ბაღკონიდან საკმაოდ მოწითულ
 ოთახში შამიყვანა და გაძლიერებულ სტოლზედ ნუნუსს მოუხსნა
 დით.

— არა, არტემ იაგორიჩ, ის არა სჯობიან— ყველასი სიუსვე
 იყოს, შენც ბევრი იყიდე და იაფათ? ვკითხე მე.

ვა, იაფათ ვიყიდი, იაფათ გაყიდი — რა გამოვიდა?!
 გემო მაშინ არი, როცა ყველას უჭირს... სიძვირება, აი „გონ-
 ნობას“ როგორ გავისქევე პორტმანი. მაგრამ უნდა გითხრათ,
 ვაი დროს ვცნობრობთ, რაც მე შილთი-ბილთის ვშვრები, აჭამ-
 დის ვირის ახანოში უნდა ვიჯდე, მაგრამ როგორ არა?! . . .

თქვა მხიარულათ არტემამ და გამხრ ღვინით სტაქნები...
 ეტყობოდა წინეთ ნუნუსით იყო შესურებული, თორემ ასე
 ჭიკჭიკს ან დაიწყებდა.

— ცუდი დროა, არტემ იაგორიჩ, რომ აი, გინდ მე, მო-
 სამარც არა მაქვს რა? ვუთხარი ისევე მე.

ვა, შენ ჩესტნობაზე უდებ თავს, თორემ ასე გაისქე-
 ლებ ჯობეს, რომ იქნება გასქდეს კიდევ. ვა, განა დიდი ოს-
 ტატობა? აი ეს ღვინო გოვს სამ მანეთათ ვიყიდე მაჭრობას

— შიგ ჩოროთი, დიაგოლი დაცურავდა— ეხლა სამი თუშინი
 ვიდი — ცუდია? თუმც შენ ქურდობა დაუძახე! ვიცი ბევრი
 ან მოსწონს ეს დრო, მაგრამ იმას ან მოსწონს, ვინც გარ-
 ჯილობა ან იცის, სარისტა, გააბა არტემამ, როცა მე სძინათ
 გადავიქე. შენთან რა დავძალა, და მე, ეს რეცა წელია, რაც
 უარბადიდგან მოკვლ გუნჭულში. როგორც გინდა სთქვი, ნი-
 ფსავი ან მეცო! ერთი ყისინის ჩონაში გასვეული, რვა ხატი
 მოვიყვანე გასასყიდათ. ს. აცხაში, დაყვიდე და იღბალიც იქ

ვიპოვე. ჭე, ღმერთი მართალ კაცს არ დაჭკარავს! მე ისეთი გონება და შინა მარჯვს, რომ ყველგან ბედს ვიპოვიდი. აცხაში ბედზე მიველ ცხონებულ თავად თაღიაძესთან. რა კაცი იყო ცხონებული! შეიღებეს კი არა ჭკავდა, რომ ცხონებულის საწინა დანიავეს, თითონ ვლუბის მალაზიების კარები სცვეთაძენ თავანთი კნეინებით... ჭე, ღმერთსაც აღბათ აგრე გაუზენია, რომ ზოგი ჭკრეფავს — ზოგი აზნეეს. ცხონებულის გაკეთებული ზვრები, მაგათ დააგიარავს — ერთი მე მარჯვს დაგიარავებუდი. ტყეები მასმურადოვის ახესინებენ — ცოტა იფულები კი არა ჭხვეტავს ეს!... მასხას, რაღაც სუბოუჭ — ბუმბულაძეები გახდნენ ეს კლანდელი თავადის შვილები! — ჭო მე დამავიწყდა, მიველ ცხონებულ კნიაზთან, თავი დაბლა დაუქარ, ცოტა-ბევრი, დღეს, ხვალ კნეინსაც და კნიაზსაც ცოტა გულში ჩაუვარდი; ან რატომ არ ჩაუვარდებოდი? — რაღაც დამიძახებდნენ სალდათივით გამოვიჭიმებოდი ხოლმე და, თუ დამსაქმებდნენ, თავ-გადაგლეჯილი გაუბოდი. რბილი ენა, თანაც მორცხობა, სიამოვნება — ეს სულ ისე მოვმართე, რომ კნეინა იტყუადა ხოლმე: „ეგ ჩვენი რჯახიდგან მოსაშორებელი არ არისა“. „იგი, რა მომამორებინებს, ვაჟო“, ეტყუადა კნიაზიც; მეტე მე ყმების, ბიჭების და მოურავების ბეზღება დავიწყე და ისე მოვიგე ბატონის გული, რომ მოურავობა მე დამჩნა. მოურავობაში კარგა გროშები ვიპოვე. ამ სოფელიც კარგა გავიცან — ბევრი დავინათლიავე და ერთ მშვენიერ დღეს კნიაზს უთხარი: დამითხრევე სამსახურიდგან, ბატონო, მე დუქანი შემარჯვება და აქვე აცხაში დუქანს ვაკმართავ — ოღონდ კაი დუქანი გამართე, თართის დოშები, სიზიდალა მობიტა და მე თითონ მოგიმართამ ხელსაო, მიჰსახუნა კნიაზმა. ცოტა ხნის შემდეგ, აცხაში დუქანი მქონდა, ყვიდდი საზონს,

აჩუყს, თავრელებს, სამთელს. ისეთი ვაჭრობა მქონდა, რომ
 ქონიანი ფართუის გარეცხასაც კვლავ ვახერხებდი. სულადი,
 კვერცხები, ქათმები, ისე შამოდირდა, როგორც ბზე და მა-
 ლეც მთელი სოფლის კენახები დავივირავე... ნელ-ნელა, ნელ-
 ნელა და ესლას ისე მომიმართა ღმერთმა სკლი, რომ მთელი
 უმჯდის კენახები, მიწები მე მაქვს დავივირავებული. ოცი ღუჭ-
 ნი შექნება, ქ. გ...ში სახლები — ესეც სახლი — მარტო
 ღვინო და ზურს წელიწადში ხუთასი თუმნისას ვყიდი! სო-
 ფელში ეს არის ცოლში ვერ ვნახე ხეიმი, რომ იცნობ ჩემი
 გნეინა? აცხელია და იქაური ჭუჭყი ქალაქი ახანოებმა ვერ
 გადაცადეს; მაგრამ, საზეიკას, რომ . . . ღუნია და ეგ! მე
 კი განგებლი ცოლი აქ არა მყავს?! ისეთი აქ ყელი, როგორც
 ბრალი! — მაშ განა ასეთი გოხტა ვიყავ ამ ათი წლის წი-
 ნეთ? ჩავართქლებდი სტაქანში, ქონიან ფართუით ვავხვდები
 და დავლეკდი ხოლმე წყალ-წყალა ჩაის — ესლას შამშასსკი
 მომბეზრდა, „ხალევა, ნაზრავა“ — სულ ჩემ სელშია. კაი დრო
 არის. თუ გაისარჯე, რაც წყალი ძღვრევა, იმდენი მეტი თევზს
 დაიტერ. კლუბში ჩლენი ვარ, უზრავაში — ჩლენი ყველა არტემ
 იავორიხს ახსენებს!! აქ სიტუვა გააწუკეტინეს ოთახში შამო-
 სვლით მისმა ცოლმა და ერთმა აზნაურმა, რომლებთან მე
 არტემამ გამაცნო. ცოტა ხნის სიჩუმის შემდეგ, მე ვკითხე, მაშ
 აცხაში დიდი მამულები გაქვთ, არტემ იავორიხ?

— ვა, ისა მკითხო, სხვას ვისმე კიდე აქვთქო?!

მე ესლას იქაურ შკოლის ოსტატთან მივდივარ, ვუთხა-
 რი მე.

ვა, ოსტატიო... უჩიტელი!?! ვინ მოიგონე! შაჭვირია
 იმან და სალასხანა სახეს გასაოცარი შესედულობა მიერა — მერე

განა შენ იმისი მეგობარი ხარ? ის ხომ ბუნტია! ჭო, რა სა-
ძაგელი ვინმეა და — სლაპოტი რამეა, რაღა, სლაპოტი!

როგორ ბუნტი, სლაპოტი? კვითხე მე.

— ისე ბუნტი, რომ გლეხებს ექამაგება! ესლა ერთი აც-
ხელი კაცის კენახი მქონდა დაგიწაკებელი ოც-და-სუთ თუ-
მანში, მინამ გადაწედებოდა, კოკა ორ მანეთათ ტებილი უნდა
და მეზიდა. ოცი კოკა წადებული მქონდა, მერე წელს კოკა
ტებილი თუმანი გახდა. გლეხი მოვიდა ჩემთან დაჭიფულები მო-
მიტანა და კენახის დასხნას მთხოვდა. მე უარი უყავ—ან რა
გოჟი ვიყავ დამეთმო, ნატარიუსში უსლოვია მქონდა დაწერი-
ლი, გლეხმა მაინც ტებილი არ დამანება და ფულები ნატარი-
უსს მიუტანა — მე ნატარიუსთან არ მიველ და როცა გლე-
ხი შინ წავიდა, ნატარიუსი ჩემკენ დავიყოლიე, იქვე მიწოვი
სუდში მივიყვანე და ვათქმევინე, რომ გლეხი არც ფულს მა-
ძლედა და არც ტებილს თავის ნებით — უსლოვისა არღვეს.
სუდმა ორმოც - და -ათი თუმნის ღისტი პრედგორიტილნი
კნისკანიით მომცა და ორ კვირას უკან პრისტავით აცნაში
მიველ გლეხის ქონების ასაწერათ. ოცი კოკაც ჩაუთავქე, რად-
გან კანდრასტი გვერდზე კვიტანცია არ იყო. ასტუდა ერთი
ჟივილ-ნივილი აცნაში — ყველას უგვირდა — ესე ძალე რო-
გორ მოვასერხე, და ყველას შიში მიეცა. გლეხმა უნიტელი
შუა კაცათ მომიგზავნა — ისიც მეუბნება, თუ ამატიე, ცო-
ტას დასჯერდი. მე კუთსარ, თხოვნა შაბათობით უნდა მეთქი
და თანაც გლეხების შესაშინებლათ დავიძახე: მაინც არ ვაშა-
ტიებ და ძმარს ვადენ, თუნდა ქრისტი ღმერთიც ჩამოვიდეს
მეთქი — უფრო მიტომ, რომ გლეხები აჯებები ხართ და შა-
შინდეთ მეთქი.

— კიდევ ჩატკევიდით ამისთანა უღმრთოს სულშიაო, უთხრა
ოსტატმა ხალხს.

მე მეწეინა და ვუთხარ, როგორ უღმრთო? შენ კეთილ-
შობილი ვარა ხარ, განა ბეკუთუნის ძაგ აჯმებს დეექლმაგო
მეთქი.

იმან ცივათ მითხრა: კეთილ-შობილი რო ვარ, ავი კე-
თილს ვემასურები და კეთილ-შობილურს ბეუბნები, მაგრამ
შენ ყურები ცოდვითა გაქვს გამოჭედილიო, სთქვა ესა და წა-
ვიდა; ამის შემდეგ მე ის ისე შამძაგდა, ღმერთო ვი შეგ-
ცოდე, რომ დავინახე ხალხე, გულის ბაგა-ბუგი გაქვს და
ყურებს წივილი. — ეს კიდევ არაფერი; მე აცხნაში დუქნები
მქონდა, იმან ხალხი დაწრივა და მოწიობა აღარ მომცეს, რომ
პატენტი ამეღო, — მომიშალა. ხალხს პირ-და-პირ ჩემთან
უთხრა ერთხელ: ისწავლეთ წიგნი — ანგარიშიო, რომ მდიდ-
რებმა აღარ გაგცარცოხონო, — ეს ხომ ბუნტი არის! მეც
ავდექ და ნახალხის ვუთხარ: ესე-ესე აცხა სულ აბუნტა მე-
თქი...

ამ ლაპარაკმა, არტემას მეუღლესაც პირი გაუხსნა და
იმანაც აწითლებით დაიწყო: „აბა ჩვენ უნდა გვიმტრეს ვინ-
მემ, ღმერთი არ არის! რაც არტემას ხალხს სიკეთეს უშვრება,
თუ ფულით, თუ სიტყვით არაფერი არ უნდა იყოფს?! ნაწმეკს
მიდღეში სახლში არ შემოიტანს, არტემას მხემა, აი იმ დღეს
მოჭამავირეებს სხვისა ქათამი შეეჭამათ — მეორე დღეს სა-
ქათმეში შეველ და ჩვენი ქათამები სუ ვი მიწს ევარნენ ბიბი-
ლო გაღურჯებულნი დასოცდილნი — ნაწმეკი, ჩვენ ისეთი
იღბალი გვაქვს, არ შეგვერგება — დაბოლოვა იმან.

— გლეხების დაქლმაგება რა კეთილ-შობილი ვარაის სჯემსა,
რაც ჩვენ ვგინი სჯემს გვიშვრებთან — ენით ვი ითქმება?

დაიწყო აზნაურმა. რაც ბატონ-ყმობა გადავარდა, მოჯამაგი-
 რეს კვლავ ვმოკობთ! გლეხი კაცი, რაკი თავსე ხელს მოი-
 ლებს და გაჭირებას ამოუა, აღარც მუშათ, აღარც მოჯამაგი-
 რეთ, აღარც სამეზობლოთ ის აღარ მოგიდგება — მუშაობს
 თავისთვის და მეტე ისე, რომ ნაწლებზე ფებს იდგამს. შენი
 მტერი, იმიტომ როგორი ცუდი დღე დგება ჩვენ კეთილ-
 შობილებისთვის! აბა, მუშაობა ხომ ჩვენ არ შავფურის და მ-
 მულები ვის შავამუშავებინოთ? ჩვენ სული ხო იქიდგან გვიდ-
 გას?! კიდე კარგი, თუ მოხერხებული კაცი ხარ, თორემ უსერ-
 ხოთ და უშაროთ ესლა კეთილ-შობილი ვერ იცხორებს. აი
 მე ვენახები შიგ შუა სოფელში მაქვს და არა ვლობამ: შამოვა
 გლეხის ხარ დაკატეკეკებ და, მინამ ერთი დღე არ მიშვე-
 ლის, არ მივცემ, ხო შამოვა — ისე უნამ, სსვა და—ისე...
 მამ რას იქ, რომ ფულზე გლეხს ვერ ამუშავებ?! მიწებიც ღვითთ
 მაგრე კაი ალაგასა მაქვს და მაგითი მივდივარ იოლათ. თან
 კიდევ ხალხს ვაშინებ — ძალათ ჩხუბს აუტეს, თუ დავატეე,
 რომ ამაყი გლეხია, სუდში მევე ვუჩივლებ და, ხო იცი,
 გლეხი სამართალში რა არის?! ცამდის მართალი იყოს, მე
 მოუგებ და ისე მოვწვკთნი, მოვარბილებ, რომ ჩემ მესეს
 ფიტულობდეს. ან კიდევ თუ ამპარტაკან გლეხს ორ-ღობეში
 შავსვდი, უმოწმით, ვიფრენ სდმით და ვაღრიალებ, ვცემ,
 იქმდის აუტედებო, რომ ჩემი რიდი ჭქონდეს და დასაქმბა-
 ზე უარი არ მიყოს. ჩემი უკვართ — საჩივარში რათ დავ-
 დივარ — აბა ურიგობაა ეს?! — შავწყინეთ თავი ამდენი
 ყ უოფნით, ვთქვი მე და გამოკეთხროვე საზიზღარი აღსარების
 მთქმელებს.

თავი III

აი ს. აცხად! აგერ სასოფლო შკოლა, გძლათ გაჭიმული, დამტვრეული ფანჯრებით და დამტვრეული კრამიტებით! აგერ ესოში დობოტებს გამსძარი და მძალი ს. მასწავლებელი, სკლების მტვრეკით — დაფიჭრებული. — მე შეზადება თავში ეს გაშმავებული კითხვა: ესმის ცხადათ, გარკვევით, ამ სოფლურ ცხოვრების ხალხბადაში, აწ-მდგომი და წარსულის უსწორ-მასწორობის შედეგი? გამორკვეულა გარემოებაში და ჭკუდავს ნამდვილ თავის დანიშნულებას, როგორც მაგალითათ, ხემგნით ნახულს ქიტყვას, არტემ იაგორინის და აზნაურს? თუ თავალებ ახვეული უვლის თავის ცხვირს, როგორც არტემ იაგორინის ცოლი?! ყველა, თითქმის, ყველა სოფლის მასწავლებლებს, როგორც სამეტან ხეივანში „მცოდნეთ“ წოდებულ კაცებს, გულ-საკლავი მასუხი მოუფნია ამასე ხემთვის — მაგრამ ეს ისეთი არ იყო — ამისი განიერი შუბლი, დამაკვირვებელი თავალები მადე და მძლავრათ ჭიანჭტადენენ ჯანლს, არხევდნენ ყველას გარშემო. აი იმისი შესკდულობანი, როგორც მასწავლებლობასე, აგრეთვე შკოლაზე.

არ მივათვლი ხემ თავს იმ უტკინო დასს, — ამბობდა მასწავლებელი, როცა მე და ის, მის უფერულ ოთახში, სტოლზე მხენეშავ სამოვარს მოკუსსედით, — რომლებსაც სასოფლო შკოლა მიანხნათ ღერძათ ქვეყნიერების გასაბუნდნიერებელი ჩაღხისა. მე თითონ იმ ჩაღხისაც არა მჯერა-რა. ბედნიერ კუნტულში ყველა უბრალო სიტყვასე გლეხებისკენ, თუ სიმატროლისკენ თქმულზედ დონ-კინოტს და კემსგავსები ხოლმე კარდონის ჩასტიით!.. ვინა გაიგე შენ, ჩასაც გუბნები, და

ნულა შუადგებით გამოკვლევას, შორ წასვლას, გთხოვ მე შენ, რადგან ეს ჩემ ნაღველას სიმწარეს და უმატებს... გადავიდეთ სხვასეთ, დაახლოვება მასწავლებელმა, გაითიერებულმა და დაღვრებით... — ცივის ხმით ისევე დაიწყო ცოტა-ხანს უკან:

— რა უნდა გამოვიდეს სოფლის შეოღიდგან მაგირდი? — მე დაწმუნებული ვარ, რომ ან სოფლის უღაზია მოსევე და ან არა უფრო საღაზანა სოფლის მწერალი, ან ჩაჩხი მეღუქნე, ქვეყნის მტარცვავი.

— ეს იმიტომ, რომ სოფლის ჭკეჩი ამითაა გაყიებული, ცოტა ნაწილიდან იქნება... მაგრამ ეძნელება — ძრეულ არის გამჯდარი, როგორც სხვის, ისე გლეხის ძვალ-რბილშია ცრცხნი. აი გინდ მე, თავის სსსარგებლოთ უფრო „უღაზია“ გლეხები მხმარობენ: მწერინებენ კანდრასტებს, ჰინობაებს, კექსილებს და სხვ. ესლანდელ ხალხთა სული ბაიათებს... საწყალი, დუღუღა გლეხი ძრეულ არის დაშინებული — ისე რომ ვერ შეკარება — არც მენდობა. ჩვენი ჯურა ხალხი ხასიეთე-ბით, თუ სხვა გარემოებებით, უფრო მათ მტარცველებს ვგვაჯანთ, მინამ გლეხის მომხრეებს — იმიტომ ეჭვნეულობს ჩვენში. ჩვენებით, ესე-იგი თავის არა-ჯურა ხალხით, დაჩვეული არ არის შეკლას და იმიტომ თითონ ებძვის თვის ბედისწერას — ავით თუ ვარჯათ — ეგ ჩვენ უნდა გავივით... — დიდ-ხანს მესმოდა მათი დალაგებული ლექსი და მე ღრმით მივეც თავი ფიქრებს... ბოლოს თითონ მითხრა კარზე გავსულიყავით მშვენიერი სურათი წარმომიდგა მე შეოღის ეზოდგან, რომელიც მალა სერზე მდებარეობდა. შორს მოისლანებოდა მტკვარი და მთავარებდა მღვრივე ტალღებს, წინ გვედო ვეპარა ველი სოფლებით დაიქნაილი. კვლზე აქა და იქ მებატონეების ცინე-დაზნასები გამოჩანდნენ... შორს კვლზევე

შავათ მოჩანდა კალიის მხრცაჲ გლეხ-კაცობა. მოჩანდა როგორ დალაგებით იღებდნენ ზეკით ცოცხს და ერთბაშით უმხაზუნებდნენ ძირს ძეოფ კალიას — გლეხის მტერს სსკათა, მოკეთეს... იქვე, შოლის წინ ერთი, თოვლივით თეთრი წვერიანი მოსუცი, სოფს უცვლიდა ურმის თვალს, მის გვერდზე კიდევ გულ განიერი მოზარდი უჩეკდა ჰაზას სასეშებს. მოსუცი მოდუნებული და გამძვავებული ხელით ურტყამდა ხელეზოს სოფსა, წვერი კი დაკვრასი საამურათ უცამცამებდა. ჩვენ მივუახლოვდით მას.

— გამარჯვება, მოსუცო, ვუთხარ მე

გაგიმარჯვოთ და გადღებრძელოთ! მითხრა იმან. მერე მობრუნდა — ჯე, დავილაღე, უნდა ცოტა დავისვენო — თქვა მან და იქვე ჩაიკეტა — თან პირ-განიერ ლიტრას თავი წაუქცია და მოიფუდა დასაღევათ.

— გაგიძნელდა, მოსუცო, მუშაობა? მგონი, ჰატარაობს გესაღისებოდა. მაგრამ, მაშინ, მგონი ცოტასაც მუშაობდით?

— მაგას, მართლაც ბძანებ, მაშინ ბატონ სთვის მუშაობით თავს არ ვიცივებდით, მაგრამ გლეხ-კაცს ჭირი არც მაშინ გვაკლდა და ესლას ხომ თქვენც, მგონი, მოგახსენებათ.

— გეტუობა, მოსუცო, დიდი-ხნისა ხარ, უწინდელი ამბავი გეტოვინება — გვითხარი რამ! მოგვწეინდა ესლანდელი ვთხოვე მე იმას.

— მახსოვს, როგორ არ მახსოვს, რასაც კი მოვსწრებივარ, შენი ჭირიძე... აი აღეკასანდრე ბატონიშვილი რო გაუმაგრდა რუსებს, ქოთასეკ მოგახსენებენ იქ გაუმაგრდა და მერე იქიდგან გაიქცა, ეს კარგა მახსოვს — რუსების გადმოსვლა, გი-

ოვრი მეფე — თარეშების გადმოსვლა და აი სოფლების დაცვა როგორ არა, კარგა მასსოვს, დაათვა მან.

— შენი გვარი ვაჰა? ვკითხე მე მას და თანაც დავსხედით მის გვერდით.

— მე აშქიაფანაშვილი ვარ, ჩემო ბატონო, და, თუ ძველი ამბის გაგება გინდა, აი ჩემი გვარის ამბავი გაგაგებინებს, თუმც, ცოტათი საძნელაა მაგასე დახარჯი ჩვენთვის — სიმწუნარო. ახა თქვი, მოხუცო. თქვა! უთხარით ერთ-ხმით მე და მასწავლებელმა.

მოხუცმა ჩასხველა და დაიწყო. ჩვენი გვარი, აჰ დიდი სასახლე რო ჩანს, იმ ბატონის უმა ყოფილა. ავერ სკენი სასახლარი, ამოთხრილი აღავი ესლაც არა ჩანს — ამბობდა მოხუცი და თან იშვერდა თითს შორს მოედანზე მდგარ ციხე დარბაზზე, რომლის გარ-შემო ბევრი სასახლარები, ამოღრმავებული ადგილები ჩანდა. იქიდგან ჩემ სსოვნაში გადმოვსახლდით ჩვენც და სხვებაც — თუ რათ? მაგას მეჩვენე გაიგებთ. უწინდელი, ძრეულ დიდი ხნისა — მე მარტო მამით — ვაზიდგან გადმოცემული ვიცი. ვიცი, ბატონო, რომ გლეხს შავი დღე ედგა თავის ბატონის ხელში! უფრო მაშინ, როცა ბატონს საომარი აღარავისთანა ქქონდა და შინ ეგდო მცონარ-სახებრ. ამით მე იმათ სათლავში წიხლის დარტყმა ვი არ მინდა, არა, შენი-ჭირ-მე, ქართველთ წესია წაქცეულსაცა თქნე დასჭერო, თუმც გლეხებს ვი სულ წაქცეულებს გვასჩინებენ... იმას მოგახსენებდი, ჩემი მამა-ვაჰაც მაგრე იხსენიებდა ხოლმე. როცა ბატონი უსაქმით იყო ხოლმე, ახა მაშინ იმოდან ი ვოჯოხეთზე უარესზე მოსავანი სიტყვები: „ავბუმბლოთა თუ ავკარკლოთ“: ბატონი დადიოდა ხოლმე დასებით, გაშინაურებული ლეკებით ყმების კარდაკარ, შაუარ-

დებოდათ მათ სხლში. თანამხლებლები დაიძახებდნენ: „ა-
 ბუბლოთ, თუ „აკარგულათ“ და თუ ბატონი ეტყუდათ —
 „ახუმბეთო“, ერთ ორიოდ-სამიოდ დედაკაცს, თუ კაცს,
 შანჭყამდნენ და გაგზავნიდნენ გასასუიდათ და თუ იტყუდა
 „აკარგულათ“, მაშინ მთელ ოჯახს აიკლებდნენ და ხალხს
 ხელ-ფეხს შავრულს გაგზავნიდნენ სალ-ციხისკენ გასასუიდათ.
 ჩვენი ძამა-პაპა ბატონის ერთგული ვოფიდა, თითონ რეულა,
 იმ უდმერთო „ახუმბლამიაც“ და „აკარგულამიაც“ — ან ნუ
 იქნები ერთგული, სადაც ორ-უღობისთვის ვოფობეთის ტა-
 ნჯვას მოგეღის! ჩვენ ბატონს ეგრე ვიდვით ყმები ძრეულ შე-
 უძირებია; მაშინ ჩემი გვარის ერთ კაცს გზი-პირზე მარანი
 ჭჭონდა და იმ გზაზე ვიდევ ამერეთიდან სალხი გამლეულ
 გამოგლეული არ მისწულებოდა. ის ჩვენი კაცი, თურმე
 ძამა-შვილურათ გონტა იმერელი ბატონს მარანი შა-
 იპატიყუბდა — აბა ღვინით გაუმსპინძლდებოდა და, სომ
 მოგესსენებათ, მგზავნი ღვინით ძალე შაქიფიანდებოდა
 — მაშინ მარანს უკან ვიდევ სხვა სახლი ჭჭონდა, იქ დამ-
 ლული ღაზები გამოცვივდებოდნენ, შანჭყამდნენ საწულებს
 და გაგზავნიდნენ ბატონთან, რომელიც სალციხეს უკრავდა
 ხოლმე მათ თავს გასასუიდათ. გაიტეს ეს იმერლებმა და რა-
 მწამს ჩვენ კაცს დაინახადნენ. მაშინვე წინა მგზავრ იმერლებს
 დაუფიქრებდნენ: „აწ-მეტიარა, აწ!“ აქედან ჩვენ დავკერქვას
 გვართ აწმეტიარაშვილი — კარგა ვი ჩავვიფიქრებთ „მოპარ-
 ვა“ ამის ძრეულ დიდი-ხნის ამბავს მოგახსენებ ჩემ მოსწ-
 რებამიაც მაგრე განსდბათ. თუ ერთი თვე გავიდოდა, რომ ბა-
 ტონს ანარე უომნა, ან არ ეჩხუბნა, არ ედაგლავნა — თავის
 ხორცს იგლეჯდა და ყმებს სომ... ის უსაქმობა, მოუსვენრობა
 და შესამისი სისხლი აწმარცხს და ასვენებთ! ყმებიც იმასთან

ამებში სისხლის ღვრაში იყვნენ გაჭეკებულნი და ომი უჩინო-
ნათ ისე ჯდომას და ბატონისაგან აკლებას. რუსები რომ გადა-
მოვიდნენ, თარეშობა რომ მიიღია — ჩვენი ბატონი ერთი ნადი-
რი რამ იყო, დაბრუნდა ის ერეკნის ომიდან, მოტრიალდა
შინ ერთი თვე და ამტრუტა უძობა. მე შევანდა მძა, მოსული
მუშა და ისე ყოჩადი, რომ ბევრ ვაჟ-გაცს მოუცვდებოდა იმს-
თან. იმ ხელათ იმან შაირთო ერთი ღამისი ქალი. არ გასუ-
და ათი თვე, რომ ბატონმა თავლი შეასწრო და დაუწყო და-
რჯება. ეწეან ჩემ მძას ეს რომ შაიტყო, შირ-და-შირ მივი-
და და სთხოვა. სისხლ ნუ მისცემდა, სული აუღო. მაგრამ ბა-
ტონმა არ დაიძალა და ერთხელ წყალზეც დაეღვენა ჩემ რძეს;
ჩემ მძას თავლი შეასწრო, მიჭყაღებოდა წყალზე. ბატონიც
სულ-ღონიერი იყო. მოკლადათ ჩხუბი, მაგრამ ისე დემტო-
რივს ჩვენსას ბატონი, რომ ეს ამის შემდეგ ღოგინში ჩაწვა
და საშინლათ ავით განდა... გავიდა კარგა ხანი — მოჩნა ბა-
ტონი... მაგრამ ჩემ მძას ვი ბედის წერა მოუხსნოვდა. ერთ-
ხელ მარტოკა სასახლესთან იგდო, დაჭერინა ბიჭებს, შაით-
რეკინა საბძელში და რომ-ჭეკემ სული დააღვეინა... ჩემი რძა-
ლიც მალე მოკვდა და ერთი მუშუ-მწოვარა შვილი დაჩნა. აი
ის იყო ამ უმაწოლის მამა — მიათათა ბეჩივადმა სსსეშე-
ბის ძთლეკლ ასალ-განდას. უმაწოლი ჩვენ ძროხის რძით გამო-
ვსარდეთ და საშინელი რძიც გამოვიდა, რომორც გინდა
თქვით, შუბლზე რქა ჭჭინდა. ქრთი უშიშარი, ერთი კერში, —
ხალხი „დევის ნამუსლს“ ეძახდა. მისი მამის მეკლედი ბა-
ტონი მოკვდა და მის ძავიერ სამი მისი შვილი ბატონობდნენ
— სამივე ღამისი ცოლებით. სუ ქვიფს ატარებდნენ — მაგრამ
ემებს ვი ტყავს გვამბობდნენ. „დევის ნამუსლი“ ედვით იმით
კრიკაში — სხვა ვერავინ! დიდი ჩომბახით დაგლეკილი, ის მი-

უკარდებოდათ ხოლმე ბატონიანთ და შსძასებდათ: „სისხლის
 მსმელებს, გინდათ შაკვსკათ მთელი ყმები! გინდათ სისხლიდ-
 გან დაგვცალოთ?! შაკვსკენეთ ცოტა, თქვე რჯულზე სელ-
 აღებულებო, თორემ მძა-ჩემი თქვენ მოჭკალით, მეც თქვენ
 შამოგაკვებით! — აი გამოდით—გამო! დრიალებდი ხოლმე.
 ის. ბატონებიც და ქალ-ბატონებიც მიიძალებოდნენ ხოლმე ში-
 შით. მაგრამ არც ამას დაადგა კარგი დღე. ერთსელ ბატონებ-
 მა გაბედეს და აი აქ ჩამომსდაც დაიბეგეს შეჭნივლეს ყველა
 ეს. დაიბეგმა ყაზახებს და ჩაფრებს შოათრეკინა „დევი“, გა-
 ატიტკლა სსსახსოთ და დაწყებინა ცუმა. სისხლის მორეკები
 დადგა, შიგ ხორცის ნაფულეთები ცურავდნენ — მაგრამ ის
 არც კი კენესოდა. ბოლოს ჭკითსა დაიბეგმა: „აღარ გააჯავ-
 რებ ბატონებსაო“? ერთი ამიში და ესლა რჯულს და მსახსს
 მო....! შაჭყვიჩა იმან. ამსუ დაიბეგმა კიდევ აცემინა და,
 რა კიდე ჭკითსა, კიდე ის შასუსი მიიღო. რაზგ-ქვეშ მოკვ-
 დებოდა რამ მე არ შავსკეწნოდი და იმდენ ნადირ თავად-
 ბას არ შასცოდებოდათ. მაგრამ რა გამოვიდა? მეორე დღეს
 მანც შასწიჩა თავი ბატონ-ყმობას. დაიბეგი ბატონებთან სა-
 ქეიფოთ სსსახლეში წავიდა. იქ მეორე დღეს ერთი ლხინი,
 დღეობა იყო: ლამაზი კნეინები „შავნი შაშკინი“ და „სულ-
 ბოროტს“ გაჭკიოდნენ. რაღა სადილზე ამბავი მიუტასეს, რამ
 „მდევი“ ბატონის სესილებს სულ ჭკაფავსო... შასხდნენ ცხენებ-
 ზე ათიოდ ნაჭეიფარი თავადი, დაესხნენ „დევს“ და ჯერ სომ
 ცუმიოთ მოკლეს, მერე იქვე ერთ ტლახოიან რუში ჩადეს გაშ-
 მაკებულებმა და შიგ ათრეკეს, რუმბივით დასიკებული ურმით
 მოიტანეს დაიბეგებთან. — შემოდგან ჭილობები ევარა და ბუსე-
 ბი ესკეოდა... მე იქ გახლდი და ვტიროდი. დაიბეგი გამო-
 ვიდა გადახდეკინა და თითონაც შაჭყანდა. მერე კიდე ჭკითსა:

არ მოკვებინდებიო? ჭოო! შაჭკენეს კბილების ღრატუნით ცხ-
ნებულმა. გაბრაზდა ამასე დიაბეგი და ოცი რაზგი ზედ
ურემზე დაარტყეს... ჩემი და სხვა გლეხ-კაცების ქეთინი არ
შაისძინეს და იმან რაზგ ქვეშ ურემზე დალია სული... აი
უწინდელი საზიზღარი დრო, ბატონო! ესლა მოკშორდით
ბატონებს, მოკშორდით სისხლს, შრატს, ჩვენთვის ვმუშაობთ,
აჩკვისთან არ მივალო, თუნდ რა ვინჩხოზადეთ, რადგან ვი-
ცით, ვისთანაც მივალო, დაგვიძინავენ — დამინავენ სისხ-
ლი მიაქვს... დაიღუპნენ ის ბატონებიც, ფული განდა ესლა
ბატონი... სასახლეებში ესლა . . . კატრები დგანან და
თუ ბატონს ამთგან სადმე სული უდგათ — ის გლეხების
მადლობით, რადგან გლეხს არა აქვს მამული, არა აქვს ფული
მიდის მასთან სამუშაოთ და იმისი მოყვანილი ბატონსაც უდ-
გამს სულს და გლეხსაც... კაი გლეხი ცდილობს თავისთვის
იმუშაოს, ყველას მოჭმოდრეს — ვაჭარსაც, სხვა მდიდარ-
საც და ბატონსაც — ეს არის ყველას ნატურა — მაშინ სისხლს
არის ის გლეხი მოშორებულ და ვაი იმას, ვინც იმათ ბადე-
შია გაბმული. ყველა კი ჩვენზე ნადირობს — დათავა მო-
ხუცმა. მე დაღონებული ავდექ, ხელი ჩამოკართვი ყველას და
გაუდექი გზას სტანციისაკენ...

თავი IV

აი მიდგება თავაღ-წინ საზარელი სურათი: მხარ-ბეჭიანი
გლეხი კვებანა თავლაში შიფოთავს, არ ჭმორჩილებდა... იჭა-
ურობას გააქ ბრაგა-ბრეგი — ბატონი კი გამდრძვალა ჩიბუ-
ხით შირში ყვირის „წაქციეთ!“ აკერ დასძლიეს... გააქვს

შხუილი შეხვედრებს... დგება სისხლის გუბე და ზედ ხორცის
 ნაგლეჯები ტოვებენ... მაგრამ გმირი ხმას არ იღებს...
 ათხში ერთხელ თუ ამოიფხვანებს!... აგერ ბოლო კენესა და
 ის რაზგ-ქვეშა სულსა ლეგს... იქვე ბატონის სახლში — აი,
 მშენიერი შავ-თვალა, მარმარილოს ყელის და ნარინარის ხმის
 გუნები აჩვენებენ „სულთა ვაი ბორბოტო“! ვაინ მოგ...“
 და სხვა. რა გაათავებს, ასტუდება საშინელი დრანცული —
 ტაშის-გერა და ისევ თავიდან გაისმია საამური ხმა „სულ-
 თა ვაი ბორბოტო“... აი უცებ სიხუმე... კარზე ჭილაობი წა-
 ფარებული, დარქმებული ტემისგან ურძით გლეხია... ზედ ბუ-
 ზების ბზუილი — უცებ დამბუგის ხმა „დაჭკათო“ და ის
 ჯოჯოხეთის ზმუკით სულს სტრუნავს — ათავებს სიტყვას-
 ლებს... მერე აი შეუწყვეტლივ მიუჩა „სულთა ბორბოტოსი“
 ხარხარი, სიტალია... ათხში ერთხელ „ბუმბო“ „კარკლან“
 ისმის ამ ვაი-გაგლასში... აი ესლა მენრება თვალ-წინ ის ჭა-
 ღარა ბრიადა, მამასახლასი, თავისი „მოკშორდეთ შარს,
 მოკშორდეთ სისხლს“, „თავისუფალი შრომა გლეხანთვის“!
 აქვე ერევა ხმა არტემასი, ქიტეასი, ჰრისტავისა, აზნაურის
 „გაჭირება გლეხს, უმიხროთ მაგას უღელში ვერ შევბამთ,
 ხეუნზე ვერ ვამუშავებთ“!... „ჯოჯოხეთში ის რადაც რსტა-
 ტია, რომელიც მა გლეხებს ამაგრებს! გაუმარჯოს კალიაობას,
 გაჭირებას, უმეცრებას“!... ისმის ბრავი-ბრუვი, ამათი დარე-
 ვა... ბედნიერ გუნჭულის ნიადაგს უანხარი გააქვს... — ჭო-
 ჩამოსულხარ? დავიძახე მე, როცა სტანციას მივტანე და იქ
 შევასწარ თვალი ნაწილობა ჰრისტავსეკ, მუბატონეს და ავცილის
 ჩინოვნიკს...

ჩამოველ. შეს ი რსტატთან ბუვა? ჭო, რა კაცთან ჭყო-
 ფილხარ?

— რა გორ? ვეითხე მე.

— ერთი მეზურნე, თავის ქვეშე დაუდგომელი! ხალხს ეუბნება პრინციპს, თუ სხვა ჩინოვნიკს ზღვებს ნუ აძლევთ, ცემა ანავის შეუძლიან და ნუ ეცემინებიითო... მე რა ეს შავოტე, ზედ იმი ცხვირ-წინ დაგხეთქე ხალხი მათთანით. მამასხლისი შეგლის-კარგებსე გავაწინე და ისე ვცემე.

— ცემის ნება და ზღვნიბის ნება, ხომ არა გაქვთ, რა გინილონ? ვუთხარი მე.

— გლეხებსე ნებაა. თითონ მთავრობის თვალ-წინ — ჩვენ ერთი ბნელისი, ბრუტისი პომომსნიკი ვეყვ, დაჭნოცამს ხოლმე ცემით გლეხებს... — ჰო, ი რსტატსე ვეუბნებოდი, და იწყო იქვე პრინციპმა, ხალხი დაეარებინა, რომ ჩაფრებს შუკს ნუ ატყუებოდა, თუ გცემინთ ვისმე, მამასხლისმა აკტი შეუდგინოს და ნახალხოვან გაზავებოდა. ჩაფრებსე მე მითხრეს, მე ნახალიკს მოკლესე, იმან ჩაფრები დაიბარი და უბანა: ზედ იმის ცხვირ-წინ სცემთ გლეხებსო, იმის თვალ-წინ წაართვით ზღვნიბო და, თუ იმან რამე ვითხრათ, გალანდეთ კარგაო. რისხე ე უნდოდათ. მორე დღესე მთელი ატყა აკლათ და თითონ იმისათვისე ბევრი ეგონებინათ

— იმან ნახალხს ვამოუცხადა, ნახალიკმა უთხრა, ხალხს ვი სცემინო და თქვენ უსტიკებსა გადავხდევინებო. იმის წასვლის უძლევე მე გადმოდეს ნახალიკმა, რა ჩაფრებისთვის მეთქო, თუ უძრწომოთ სდმე მოსაწონ, კადეც სცემინ რსტატსო...

ამ რიცხთვე დაიწყო მებატონემ — რომ გლეხისთვის წიგნი რა საჭიროა — რა ისეკლან რამე კისერზე წამოგახსნდ ბიანო. ებ ვი დამდგარა და, ვატარებს ვანი გაჭკარ-

.....

დეს, დიდებსაც ასწავლისო. გლეხს თავს უყადრებს და იმი-
 ტომ ჩვენც ძაღლათ აღარ გვავლებენ“.

— შაჰხედო, ბატონო აიბ ტყეებს, ვუთხარი მე, გონი მე-
 ბატონებისა? — გლეხებს რომ სცოდნოდნათ რამე, აქ არტე-
 მები ვერ დასუჭდობდნენ და თქვენც ებ ტყეები არ დაგვა-
 ფობდათ, მეთქი...

პრისტავისეებ სანივარი შამოიტანს აკციზის ჩინოვნიკებაც
 და მე გულში დამებოდა მეთქო: ღოჯობი ხართ მეთქი, მაგრამ
 რომ არ უთხარ, იქნება ესლაც არ იცოდნენ, რომ ისენი ღო-
 რები არიან?!.....

მე აღეწილი შეველ სტანტიაში და დავწერე მასწავლებელ-
 თან შემდეგი წერილი:

„მეგობარო! მე როგორც შავიტყე გარემოებიდან, შენ
 აცხაში არ გადავამება და, თუ არ გინდა, შენდრინისა არ იუ-
 რს, ხელე-შეკრული ვიზიტათ ნახანნიკთან მიგიყვანონ, რომ-
 ლის ქალის გაცნობის ბედნიერებაც არა გქონია და სხვ. და
 სხვ... უნდა აიბარგო მანდედგან. პრევიენციაში სიმაწოლე
 წინააღმდეგი ნივთია. თუ გნებავს, სადალქო გააღე ზედ წარ-
 წერით: „აქ ჰქრეჭენ, ჰმარსვენ და სისხლს უშეგებენ“, მამინ
 ტბილი, ტბილი იქნება შენი ცხოვრება... რას იზამ? თუ უს-
 წავლელებს სცემენ — ნასწავლებს უფრო... ესეც ვაიხსენე,
 რომ შენგით შენდებოდეს ჰგეყანა — რომც წელში მთელი
 ჰგეყანა გაბედნიერდებოდა; მაგრამ, რამდენი საუგუნეა, რაც
 უდიდესმა რუსომ გენიოსური მეტოდა მიანიჭა კაცობრიობას?!
 — აბა სადღაა ესლა ეს? — რათ აქციეს იგი ვატენტისამა
 პედაგოგებმა?! რამდენი წელია, რაც ესენი არსებობენ და აბა
 ბედნიერება?! ჯერ ცხოვრება — მეც შეკლას! ჯერ ეკონო-
 მიური რიგიანი წყობა და მეც მოწალეური“.....

შენი მეგობარი №

გადავიკითხე წერილი და თუმცა ცხატე იყო, მაგრამ მე-
გობრის გონებას მივანდე... მე ბილეთი ავიღე, ჩაუჯექვ კავონს
და დავანებე თავი „ბედნიერ კუნჭულს“. —

თ ა ვ ი V

...ესე, მკითხველო, მგონი ჭკვარობ — რაზე დავსწერე
ამტენი — მერე დაულაგებელივ — აუკონაკიო! მგონი, უნდა
გაგებებოდეს, რომ ქართულებს — ფოლა, დოდე, ჭიუგო ჯე-
რობით არ გვეღიწებსა რა ვქნათ, ბიძია, მე გასაწობათ არ-
ცა ვწერ. ვსწერ იმას, რაც ვნახე—ვსწერ იმას, რასაც ვიკვლ
ნახბიჯზე ნახავ ჩვენ სოფელში. ესლა შენი და ჩემი კალია შე-
კერთოთ ეს ამოდენა ხალა-ბალადა დასკვნა გამოვიყვანოთ,...

შეუბდიოთ თბილისში ჩაკელი და იქ „გეოგრაფიკო-ტეოლოგიის“
კრებაში მივეშურები — საშინამამკლო აუტილებული მოკალე-
ობა მიწვევს იქითკენ, — გნებავს შენც წამომეყე, ჩემო მკითხვე-
ლო!.....

შაქრო.

1881 წ.

...ნებისა და წინააღმდეგობისა და იმდენი, რამდენიც
მხოლოდ წინააღმდეგობისა და იმდენი, რამდენიც
...საღმრთო სიყვარული იყო წინააღმდეგობა

უწინდელი ჩვენებაური დედა და შვილი

...წინააღმდეგობისა და იმდენი, რამდენიც
...საღმრთო სიყვარული იყო წინააღმდეგობა

ზავის უფალი არის. ჩვენს კეკელურ მხარეს

მეუ გულ-დაწყვეტით დაემშვიდობა;

თავისი ბინა დაუთმო მოვარეს, —

მან დიმილით სთქვა „ქართულთ მშვიდობა!“

ამოცილებიდა იგი სრულიად

და განახიზა სსივი თავისი;

მიწყნარდა ყველა ყველგან ძალიად,

არ ისმის არსად ხმა არავისი!

ამ სულ-გაკემნდილ ბუნებას გრძნობით

მხალღად ბუღბუღი, ტებილი სმიანი,

საამოთ უსტვენს და მის გაღობით

სტეპება ძილს მყოფი ადამიანი!...

დიდ ხანს ბუღბუღი, თითქო ტებილ ნანას,

დაუხარებლად, სსვა და სსვა ჭანგზედ

უძღერდა ჩვენს ტურფა ქვეყანას,

მკვდომარე დაბალ გუნლისა ჭაგზედ!..

უწინდელი ჩვენებური დედა და შვილი.

ამ დროს სხვა მხრიდან მოქროდა ბუი,
 ვინ იცის ვისგან შეშინებული...
 ბუღბული შეკრთა, შესძახა „გუი“,
 განქრა სადღაც შორს, მოსკენებული!...

ამ დროს ხმაური მიწენარდა სრულად,
 და მთვარემ უფრო გამოსცა შუქი;
 განათლდა არე მოძეცბულად,
 თითქო უმატეს ღამხარს ჰატრუქი.

II

იქ, შორი-ახლოს, წნული ქოსიდან
 ისმოდა ამ დროს ხმა ტირილისა,
 ამ გულ-მწკვლ ხმასთან მეორე მხრიდან —
 ხმა დამამშვიდი მომტირალისა...

დედა.

„შვილო, ძვირათ ღირს მამულისათვის
 მსხვერპლად შეწირვა თავის-თავისა;
 სირცხვილიც არის მის შვილისათვის
 უარის-ყოფა წმიდა ვაფისა!“

„მაგრამ სატვირთოდ ცოლი, ძმა, დეობი
 და დედა გერგო ბედისგან, კარგო.“

იმით მწედ, შვილო, რის მოგპოვებდები,
 ვინ უნდა იყოს რა დაგპყარო?!...

—
 ანა, ნუგეშო, შენი ოჯახი
 უშენოთ ერთ დღეს კვლავ იტოვებს.
 გვეუფოვს ტანჯვა, ვაი-ვაგლახი,
 ამდენს განსაცდელს ქვავს ვი ვერ შესძლებს!“

შ ვ ი ლ ი .

დედილო, შესამთ მე შემჩკებოდეს
 შენ ტკბილ ძუძუდგან რძე მიღებუდი,
 თუ ამ შენს გაზრდილს გუფს შორდებოდეს
 ეს ვალი, ჩემზედ დაწესებუდი!

—
 „მაშინ ნურც ვიყუე, რომ მივცე ნება
 გუფს სთქვას: „არ მიუვარს ჩემი მშობელი!“
 უწინამც განქრეს ჩემი სხენება, —
 მე თითონა ვარ ამ გვართ მემობელი!“

—
 „მაგრამ, მშობელო, შენ შეიფს უწოდებ
 მას, ვინც გულ-გრილად მამუფს მტრით სავსეს,
 ძმების სისხლის ღვრას ზირუტყვისაკე,
 უსირცხვილოდა თვალთ უეურებს?! —

—
 „მიუვარს დედა, ძმა, დისაც ვალი ძმევის,
 მწვავს ერთობ უკვლას მე სიყვარული, —
 მამული უფრო ძმევის, თავისკენ მწევის,
 მისკენ მიმაფრენს ეს ჩხვილი გული!“

უწინდელი ჩვენებური დედა და შვილი

„თუ ამ სუსტ მკერდში გული მიიფეთქავს,
ტანზე მკლავები მე შემჩნენია, —
მამულის ტრფობა, მიწამ არ შთამმთქას,
ფიქრათაც მუდამ მწკავს ვით გენია.“

„დედაც მიუვარსო, მამაც,“ იტყვიან,
„თავი კი ყველას მიჩიქვნიანო“
თქვენ ბკერდო მოგიჯდეთ, ახა რას ქჭვიან!
სამშობლომ დამგომს „არ გრცხვენინანო“?!

„მშვიდობით!.. მივალ თავ-დადებული,
ან უნდა მოკვდე, ან მოკვლა მტერი!
და, თუ დაებრუნდი გამარჯვებული,
ჩვენს რჯულის მემობელს ვადინო მტვერი; —

„მე ღირსეული მამის ვიქნები
შვილი მამულის და ჩემ ოჯახსაც,
ვალს გარეთ მყოფი, თავს დაჯანები,
მეც გავისარებ, ვახარებ მასაც!“...

ამ სიტყვებითა ჭაბუგო გოსტად
ცხენს ზურგს მოეკლო, მათნახი დაჭკრა,
სახლობა მწარედ მტირალი, სასტად
დანანარუნა, — თვით მტრისკენ განქრას!...

თოფილე კანდელაკი

გორი, 20 აგვისტო

1880 წ.

მეტივეთა და მათგან ტყვეს ხე წა,
 — ამდომბენ რი ინგლისს გომეტ
 მქანხნისონ რე ხეწენ ამოუბო მადონენ
 ამდონ თაგ მქანხნ ხეწენ გუთამციფო
 ი ს ა რ ი .

ისარი იმისთვის არის,
 რომ დაესოს გულის მტერსა, —
 ჩვენგანია, თუ სხვა არის, —
 აგრძობინოს ჩაგრულთ კენესა .

დევის ნაბიჯით მიდის გაუხეკებლათ ჩვენი მწერლობის
 საქმე და ძალიან გვიკვირს, რომ ჰატივ-ცემულმა მესუთე
 არხელოვანობის კრებაში დასტოვა ეს გაკრძობა უფურცლ-
 ბოთ. თუ მართლად და აქტობაში ვაჯობეთეს ანათებს“, რა-
 ტომ ასე მოიქცნენ ის გამოჩენილი მწიგნობრები ჩვენი ლი-
 ტერატურის შესახებ?! . . . ხმა არ ამოიღეს ჩვენი მწერლობის
 ღამეებზედ?! ეს ვერაფერი ჩდილობა მოუვიდათ. სწორე მო-
 გასხენოთ!

ახალ ჟურნალს და გაზეთს — „იკედს“ და „შრომას“ თა-
 ვი დაკანებოთ, თუ გნებავსთ, რადგანაც ესენი მანინტ-და-მანინტ
 ძველს მაგდენათ არა სწყალობენ და ქადაგებენ, რომ საქმე
 სისხლიანი და არა ძვალშია, სიტყვასწორი და არა სიკვდილიანი,
 აწ-მეო-მომავალში ჭ არა წარსულშია, მაგრამ „დროებაში“ ჭ
 „იკერიამ“ რაღა დაუშვებს იმათ, რომ ჩინათაც არ ჩააგდეს!
 ნუ თუ ამ ჟურნალ-გაზეთის თანამშრომლები, რომლებიც იმდენათ
 „უოგედივე ძველის“ თაყვანის-მცემლები არიან, რომ სურსთ

კიდევ ხელი მიატყობს მას და მით დაიხსნან ის ხსალ-თაობის
 ავი თვალისა და ენისაგან, ღირსნი არ იყვნენ არსეოლოგოსე-
 ბისაგან კეთილად მოხსენებისა?! რამ ამ უკანასკნელებს ჩვენი
 მწერლობის გმირები ასე უზატოვ-ცემულათ არ დაეკდოთ, ხომ,
 კვები არ არის, გაამხნეკებდნენ მათ და იქნება, ხელის მაგიერ,
 მკერდიც მიუთარებინათ საქართველოს „ეოლოგოსე მკვლასათ-
 ვის“ს. ეს ხომ თვით არსეოლოგოსებისათვისვე სასარგებლო-
 იქნებოდა... ვეჭვობთ, რომ ის ვიღაც არსეოლოგოსები არიან —
 მართლაც მსწავლეულები იყვნენ! სხვა-თრივ არაფერით არ აიხსნებო-
 ამ გვარში იმათი ბუნადიყრებოდა. იქნება ყველამ მოითმინოს
 ეს, მაგრამ ჩვენ კი ვერ მოვითმენთ. სწორეთ, რადგანაც ძალაუ-
 ნებურათი გვაგისრებინებს იმის გამოთქმა, რაც იმათ უნდა გა-
 რეთქვათ. დაგვიხედეთ მსწავლეულებს!

რჩე, რა გული მოგვდის. რომ ის შესანიშნავი საქმეები,
 რომლებიც ჩვენ ღიბრატურაში ხდებიან და რომლებზედაც
 ჩვენ ვაღდებული ვაგვიდით ვილანარაკათ. არ იქნენ გამოკე-
 ლეულნი და განმთქმულნი გარკვევისაგან, ან სხვა მასთან მო-
 სულისაგან ვისგანმე! ჩვენ დაწმუნებული ვართ, რომ, სისუ-
 ლეავეც რომ ყოფილიყო, ტაშს დაუგრაკდნენ ჩვენი მწერლო-
 ბის ღამეებები! ჩვენ კი, თუ გინდ თან გადავუკეთ სიმართლეს,
 ვინ რათ ჩავკავდებოთ? თქვენ ძველი, უკაცრავათ, ძველები არ
 გიყვარსთ, გვეტყვიან, და ამისათვის სტყუით. ვინ იცის,
 იქნება გამტკმლობაც (შვიონობა) შეკავწმონ, ჩვეულებისა-მებრ
 თვისისა.... ასეა, თუ ისე, ჩვენ მაინც ვიტყვი და, ვისაც გა-
 გონება არ სურდეს, შეუძლიან ყურებში ბამბა დაიცოს. —

ჩვენს ბასს ის დანიშნულება აქვს, რომ თან გაჭეკოს წა-
 სულ მსწავლეულებს და განსაკუთრებით ქართველ მსწავლეულებს
 და შეანანიოს მათ ის ცოდავ, რომ „ძველისა გამოძველები“

ღებმა ასე უნუგეშოთ დასტოვეს ჩვენი ყოველივე არსეულ-
 გიური სამკაულებით შეტურვილნი „დროება“ და „ივერიას“.
 ვუკლასაგან მოითმენს კიდევ, როგორც არის, კაცი, მაგრამ
 უფო ი. ოქრომტკელიშვილისაგან კი, რომელიც იმ ზომამდის
 „ძველის“ მიმდევარი გამოდგა, რომ ექვს-ასი თუძანი უძღუ-
 ნა „საქართველოში წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადო-
 ებას“ ძველი წიგნების დასახელებათ, არას რიგით მოსათმენი
 არ არის, რომ, არამც თუ არაიური არ უფეშქაშა „დროება“-
 „ივერიას“, არამედ აინუშშიაც არ ჩაივლო იმათი ძვირ-ფასი
 (არ ვიცი თუ ვისთვის—უ. უ. ს. მესხისა და ი. მახაბლისათვის,
 თუ საზოგადოებისათვის?) არსებობა...

მართლაც და—ის დალოცვილი არსეულგოცსები ქუთაის-
 ში მიზნოდნენ ათას-ჯერ გადაჩხრევილის და, ზოგიერთა ში-
 რების წყალობით, სამძვარ-გარეთ გადაგზავნილი სამკაულე-
 ბის დასახელებათ, და ის კი ვერ მოითუქრეს, რომ შეესუნათ
 „დროება-ივერიას“ რედაქციაში, რომელიც იმყოფება გო-
 ლოვნიის პრესბიკტრედ, ე. ი. რამდენიმე ას ნაბიჯზედ არსე-
 ულგოგიური კრების სასწდომოდგან, და სადაც ყოველ-ნაირ
 არსეულგოგიურ ცნობებს მოიპოვებდნენ. სხვა არა იყოს რა,
 გვერდები მანინც აღარ დაკტურეოდა ჩვენს ისტორიკოსს და არ-
 სეულგოცს უ. დ. ზ. ბაქრაძეს! მაგრამ ეჭვ, ეს ოსერი ჩვე-
 რი დრო რაღაც სულ უგუდმა მიდის!...

აი ცნობები „დროება“-„ივერიას“ და საზოგადოთ ჩვე-
 ნი მწერლობის ცხრვრებიდგან, რომლებიც ძალიან სანტერე-
 სონი არიან არსეულგოგიური კრებისთვის და რომლებითაც
 შეეჭვა კრებამ, რომელიც იქნება ჩვენს ახლოსვე — ადესაში,
 მიუხედავლათ უნდა ისეღმძვანელს, თუ მართლაც და არსე-
 ულგოგიური საგნების გამოსაკვლევათ იქნება და არა საჭი-

ფოთ, საზოგადოებისათვის თავის საჩვენებლათ და მის სახანსავათ, როგორც გამოდგა ამ დღეებში გათავებული მუხუთე კრება, „ფაღანგისაგან“ კანონიერათ დაჯილდოვებული ბოთლების პირამიდით და ჩვენგან „მშვიდობით“ ამ მნიშვნელობითვე რა მნიშვნელობათაც იმათ მოგვიძღვრეს ეს სატუყა.

„დროება“ და „ივერია“ თითქმის თავიანთ დაარსებებთანვე მისდევენ „ძველს“, ქადაგებენ, რომ, თუ იყო რამე ისევ ჩვენი „ძველი“, თორემ ყოველივე „ახალი“ ახალ-თაობითურთ დემოკრატია შეინახოს. ის სხვა არის, თუ ამ ახალ-თაობაში ურევია ვინმე „ძველი“ ჭკუა გატენილი. ამ გვარი ვარი იმათთვის დაუფასებელია. რადგანაც წარმოადგენს მათთვის საშუალებას საზოგადოებაში ამ თავიანთი აზრის გაყვანისას, თუ ახალ-თაობამ თითონაც არ იცის, რას ეძებს. თითონაც ვერ შეთანხმებულა საქმესე შესეჯულობაში, დაუძწიებელია. ჯიუტათ და განუწყვეტლათ იბეჭდებიან ამ ყურნალ-გაზეთში ძველის-ძველი თხზულებების თარგმანები, ისტორიული ნაგლეჯები და სხვ. თუ თვითონ იტყვიან ხოლმე რასმე — უძველესად შიგ „ძველი“ უნდა შეაქონ, როგორათაც, მაგალითებრ, მოაქვს ავტორი სტატისტიკა: „რანი ვიყავით გუშინ“. უფ. ი. სვიმონიძე.

განა ამ გვარი მოღვაწეობა „დროება“-„ივერიისა“ ღირსი არ იყო და არ არის ყურადღებისა არსებოლოგობების მხრით?! განა სამსახურათ არ ჩეთვლება ამ ყურნალ-გაზეთს, რომ ასე თავ-გადაკლეულია „ძველსად“, თუ გინდ სინათლე-ზედაც ცხადი იყოს, რომ ეს „ძველი“, უსამართლოებით საკსე, ბევრათ ჩამოწმება უზოგიერთ „ახალს“?! თუ კი უფ. ი. რქომჭედლიშვილის ძველი ქართული წაღმა-უგულმა ასოებით შეიქნენ არსებოლოგიური კრებისაგან განხილვის და დამტკიცე-

ბის დიხსნი, უსამართლობა არ არის, რომ „დროება“ „ივერი-
 აზუდა“ ანაფორი ითქვას და არ ითქვას?! ეს მით უმეტეს უსამართ-
 ლობა იქნება მოძველები არსებულგოგონი კრებისაგან. რომ ამ
 დროებით „ივერიაში“ იბეჭდება, სხვათა-შორის, ის ძველი ან-
 ბანიც, რომელიც ზემოთ მოკისსენეთ... ერთის სიტყვით,
 „დროება“ და „ივერია“ სტდილობენ. რაც კი ძალი და ღო-
 ნე აქვს, დაინახონ „უფლებივე ძველში“ მხოლოდ კარგი,
 თუ ცუდი რამე გამოუტყვანთ სოლმე
 — იმას კიდევ, ვამოკრებთ, ხელს აფარებენ, რა არის და ახა-
 ლის მიმდევრებმა არ დაინახონ და არ ვაჭკიცხონ. ნუ თუ
 ამ გვარი ქცევა „დროება“ „ივერიას“ ჩვენს დროში, რომე-
 საც თვითვეული თავის თავის მეტზედ ანაფიზედ და ანაფიზედ
 ბრუნავს, საქები, შესანიშნავი და არსებულგოგონი კრების რქმ-
 ში რქრის ასობით შესატანი არ არის?!...

კერძო ცხოვრებითაც „დროება“ და „ივერია“ წარმო-
 გვიდგენენ შესანიშნავ არსებულგოგონ სავანს და მოძველები
 არსებულგოგონი კრება ვადებულის მიაქციოს მას ვეროვანი უუ-
 რადლება. ვისაც კი ცოტა-ოდენათაც არის შეუსწავლია ისტორია,
 განსაკუთრებით საეკლესიო ისტორია, ეჭვი არ არის. ეცო-
 დინება, რომ ძველათ, ესლანდელი ეკლესიური ქორწინების
 მაგიერ, ესრედ წოდებულნი სამოქალაქო ქორწინება სუფევდა.
 „დროება“ და „ივერიაც“, მოვიდნენ თუ არა ასაკში ამ რისი
 წლის წინათ, რომოვრათაც „ძველის“ მიმდევრები, შეუღლდ-
 ნენ ერთმანეთთან ამავე ქორწინებით. მშვენიერი რამ სანახავი
 იყო ეს ქორწინება. „დროება“ წარმოადგენდა ძველებურ „იმე-
 რელ“ ნიუეს და „ივერია“ კიდევ ძველებურ ქართლ-კახელ
 დედოფალს, შირვეს ესურა ბუსმენტებით მოართული ფაფა-
 ნავი, მეორეს ეცა ბუსმენტებითვე მოართული წითელი ფარ-

ჩის ჰერანგის ამხანაგი უკითხული აბრეშუმის შესაკრავით, რომლის ფორები მშვენიერად შემსიძებდნენ წითელ ფარხანზედ. გაკადა ორი წელიწადი და, როგორათაც ძველ დროში, პატარაძღმა ბუტიანობა დაიწყო, ქმარმაც მღურება დაიწყო. მიზეზიც ამ ბუტიანობისა და მღურებისა ისევ ის არის, რაც ძველათ იყო ხალხე ამ გვარ შეუღლებილებში. პატარაძღვი ებუტება ქმარს იმიტომ, რომ ის არაფერს მას არ უგონებს, რაც თვითონ სურს — იმას შერება, ქმარი კიდეკ ემღურება ცოლს იმაზედ, რომ მისგან ბევრ მზითუეს მოელოდა და მოტყუებული შეიქნა. თუ ამ ცოლ-ქმარ-შუა განსეთქილებაში ცოტა-ხანს კიდეკ გასწია, ეჭვი არ არის, გაიყრებიან და გაიყრებიან ძველისკენ რიგით: ერთ მშვენიერს დიდას ეტყვის ცოლი ქმარს — მე შენთან ცხრკება აღარა მსურსო, ქმარიც ეტყვის ცოლს — მეც სწორეთ მომწეინდა შენთან ცხრკებადა და გათავდება საქმე. ხუ თუ ამ გვარი შესანიშნავი არსეოლოგიური საგანი ყურადღების დირსი არ იყო და არ არის არსეოლოგების მხრით?! თუ კი დალოცვილმა მესუთე არსეოლოგიურმა კრებამ იმდენი ყურადღება მიქცია აბხანების ცოლ-ქმარობის გაყრას, რომ საბასოთ გასადა და ჩვენს გამოუჩენელს ისტორიკოსს ვლადიმერ მიქელაძეს თავი გამოაჩენინა, „დროება“ და „იკეჩია“ რიდას დამნაშავენი არიან, რომ უყურადღებოთ დაჩხენ?! არა, თუ სიმართლეა სადმე, საბასონიც ესენი არიან და გამოსახსრკეინც!...

ეს „დროებაზედ“ და „იკეჩიაზედ“, საზოგადოთ ჩვენ ქართულ მწერლობაში ხდება ისეთი არსეოლოგიის წინააღმდეგი საქმე, რომელიც აგრეთვე უყურადღებოთ არ უნდა დარჩეს არსეოლოგების მხრით, თუ კი სურსთ მათ არსეოლოგია მთლათ არ დაემხოს. ჩვენ ვამბობთ იმ ლიტერატურულ

აბელესკედ, რომლებიც, წინააღმდეგ ღვთისა და ბუნების კანონებისა, სტდილობენ შიშსედ კლიტეები დაადონ ყველას, ვისაც კი ღმარაკი სურს, რა არის და შიშტუეეებათ გადავაქციოთო.
 „ახლის“ ღმარაკს თუ გინდ ჯანი გაკარდეს, ამ „ძველის“ ღმარაკს რადს უშლიან ხალხს, თუ ღმერთი გწამს?! არა, რაც გუშინ და გუშინ-წინ გიღმარაკინათ თავისუფლათ, დღეს იმის ღმარაკი აღარ შეგიძლიანთო და, რომ არ გაბედოთო, კლიტეები უნდა დაგადოთ შიშსედო! ეს კარგი და პატიოსანი, მაგრამ, ხომ თან-და-თან უკან უნდა წავიდეთ და დავემსგავსოთ მამუნს, რომელსაც ზოგიერთი მსწავსულები ჩვენს მამათ-მამას უწოდებენ! ან ჩვენ ქართველები რა შევიქენით ამისთანაები, რომ თითო-ოროლა სიტუეისათვის კლიტეს გვადებენ შიშსედ, მაშინ, როდესაც სხვებს და სხვა ენებსედ ათი იმდენის თქმაც შეუძლიან?! რა არის ეს — არ ვიციოთ. გვგონია კი ვადაც განკარგულება და ღვთის რისხვა უნდა იყოს. მათ უფრო საუურადდებოა მომავალი არხელოგიური კრებისათვის. თორემ, სუძრობა ხომ არ არის, ერთიც ვნახოთ და ისე შეშინდნენ მოხასეუები, რომ არხელოგიურ საგნებსედაც ხმა აღარ ამოიღონ! ვის არ ვაგონია ქართული ანდაზა, „ოჯავის შეშინებული დოს უბეჩავდა“!... მართლაც და გასაკვირველი და დასაფიქრებელია ხსენებული აბელის ქცევა. მარილსედ ბუი მოისზო და სიტუეა-აზრსედ კი თან-და-თან ემატება! ნუ თუ ვადასათვის მარლი უფრო საჭიროა, მინამ სიტუეა-აზრი?! აღბათ მარლის მლოკველ შიშტუეეებათ სურსთ გავგნადონ, რა არის ღ სიტუეიება უსამართლობის წინააღმდეგობას არ მოკახმაროთ, — სხვა არაფერი აზრი არ უნდა ქქონდესთ, ჩვენის აზრით, ჩვენ ლიტერატურულ აბელეს. მაგრამ ავიწყდებათ, რომ იმათაც, როგორათაც ჩვენ მოძიებს, მო-

ღისა: ჩვენსავით შინაურ ცხოველებათ გადაგვარება — და მათ
შინ კიდევ ასრულებს იმერული ანდაზა: მეც წაჩხდი, შენც წა-
განდინეო ქრისტიანო გიხაროდეს“...

ის თქვანი, ეჩვენება,
რომელსაც შინვე ჭყავს მტერი,
დღეს, თუ ხვალ დაიღუპება
და განდება როგორც მტერი;

ამისთვის ვართ ჩვენ მოვალე
წინ აღუდგეთ ამ გვარ მტერსა,
შეკუმსროთ, რაც შეკმდოთ, მალე —
სინამ გაიდგამდეს იესუსა.

„ძველზე“ თავ-გადაკლულები
და „ახლისა“ გამკიცხავნი —
აი სამშობლოს მტერები,
ძმებისა მკვლელნი, მტარცვავნი!

მათ ვეხებით ამ უსტარით, —
გაწვევთ შევლას დაგვემაროთ,
გსდევნოთ იგინი „ისარით“,
მით მომაველისკენ გზა ჭკაფოთ.

ვავრძნობინოთ აბულებსაც,
რომ პირუტყვობა ანს ძნელი, —
შეგვეწვევს ალბათ ზეტაც —
მოგვესმობა განსაცდელი.

ფეოდალიზმი ჩვენი ჯერის კოლოფი.

მე კარგა ხანია, რაც ჩვენ დედა თბილ-ქალაქს დავშორ-
დი და ვიმუშაებოდი ერთ მიკუნტულს ალგას; ბოლოს ისე
დამიტრიალდა ბედი, რომ დღეს ისევ დედა-ქალაქში ვიმუშაე-
ბი და დიდ სიხარულშია ცა ვარ. ან როგორ არ უნდა ვიყუ-
ვასარბულო, როდესაც ჩამოსვლისათვისავე იმისთანა ხსელი ამ-
ბები შევიტყუე, რომლებმაც მეტათ სასიამოვნო შთაბეჭდილებ-
მონდინეს ჩემ გულში?! გადმოვხტი თუ არა რთქლით მს-
ტარებლიდგან, შემომხვდა ერთი ვიღაც უცხო ვატი, რომელ-
მაც ანდამატებით მიიზიდა ჩემი ყურადღება. თუმც არ ვიც-
ნობდი მას, მაგრამ, ჩვენდა საბედნიეროდ, გავეცე ხმა და
ვეითხე, ძმობილო, სადაური ხარ მეთქი. იმან ჯერ რაღაც გა-
უგებარი სახელ-გვაროვნობა მითხრა, მაგრამ, რაღაც გავეცანი
კარგათ და დაუწყე დახლავებით ღაშაწაკი, მითხრა, რომ მე,
ჩემო ახალე მეგობარო, ყოზილობას ისრის-მასრის-სანდლევი
ვარო. ამ მეორე სახელ-გვაროვნობამ არ გამაკვირა ისე, როგ-
ორც პირველმა, რადგანაც ამ სახელ-გვაროვნობის სიტყვა-
ბის მნიშვნელობა ცოტათი მაინც გავიგე: ყოზილობას თათ-
რები ასვილს ეძახიან და ისრა-მასრა — ბევრჯან ზღაპრებშიც
გამიგონია, როგორც „ოქროს ყაფაზიანი ჩიტის ლექსში და
სამ ჩარქვიან ქალის ამბავში“. იქ ასრეა ნათქვამი: „ისრის

ფეშქაში ჩვენ ქუთს კოლოფებს.

მასრის სანდღის ქალო, გადმოყარე გიშრის თმანი, ამიყვანე, შენთან დამსვი, შენი მესურვილებათა“.

ჭო, საქმე ან დამავიწყდეს, — იმას ვამბობდი, ცოტათ თუ ბევრათ გავიგე მეორე სასულ-გვარჯინობითი მნიშვნელობა მეტში. — მეტში რისთვის მოსულხარ იმ სიშორე ქვეყნიდან მეტში, კვითსე, თუძცა ვი ისრე ვიცრდი მე ისრა. მასრის ქვეყნის სიშორე ჩვენიდგან, როგორც თქვენ, ჩემო მკითხველებო. იმან მიპასუხა: მე ბევრა რამ წამლობა და ხელახლობა ვიცა და ეგები ერთი რჩიოდე გრძოვი ვიმოვნოვო. როგორ ექიმობა, ან რის ექიმი ხარ მეტში, კვითსე. — მე ვარ ექიმი ჯერ პირველად ნიჭისათ, მიპასუხა, რომ ვინც ვი დიდი ნიჭის ბატონია და ეშინიან, რომ თავისი ნიჭი ერთ მშვენიერ დღეს არსაით გაუპაროს, ისეთ წამალს მივცემო, რომ თავის დღეში არაფრის აღარ ედარდებოდეს. ჯერ არ მკვროდა ისრის-მასრელის სიტყვები, მაგრამ ბოლოს, როდესაც გამომიკვივა ყოველივე, რომ არ დავრწმუნებულავიყავ — შეუძლებელი იყო. ან როგორ სთქვა უნიღობელმა ნიჭის წამლობა: „ბატი, ჩემო კარგო, სულ ერთია დედალი იყოს, თუ მამალი, მხოლოდ უნიშნო თეთრი უნდა იყოს; ამ უნიშნო თეთრ ბატს უნდა მოსტკნათ კვირა-ძალზე თავი, გამოიღოთ იმის თავიდან ტვიინი, მიაფიცხოთ ცუცხლზე და, ცოტა რომ შეხმება, დაყაროთ ნიშადური და ლახოსტაგი; შეძეგ მეორეთ მიუფიცხოთ ცუცხლს და გახმეთ ისე, რომ მტკვერით ვახდეს; ასე შეზავებული ბატის ტვიინი არის ნიჭის წამალი. მაგრამ ამას რიგანათ მოხმარება უნდა, ვინც ნიჭიერი კაცი გვეულებოდესთ, დაიბარეთ იგი, მოჭარსეთ კეფა, დაუსერეთ მოპარსული ადგილი ერთ-ორგან სამართებლით. შეძეგ ნიჭის წამალი ჩაყარეთ კოტოში და მოჭვიდეთ ზედ. კოტოში უნდა კრას ნი-

ჭიერ კაცს კეფაზე, მანამ ნიშადური გაუჯდებოდე მას გვამში და ჭერძობდეს თავის სიმსუბუქეს. — მოვისმინე თუ არა უიზილბოელის ამბავი, მასწინათვე შემოგვარ ტაში და შემოგტრიალდი ამ სიტყვის ძახილით: ოჰ, შენი ჭიჭიძე, ესლას კი აღარაფერი უმავს ჩვენს სამშობლოს! სწორეთ ესლას წამოიწვეს იგი წინ, აქამომდე სულ უკან-და-უკან მიმავალი მეთქი. წარმოადგინეთ, ჩვენი ნიჭის პატრონები, ჭკუის კოლოფები, როგორც მაგალითებზე „დროება“-„ივერიის“ ფაქტიური რედაქტორები და მათ თანამშრომლები *) რომ დავიხსნათ იმეტელა განსაცდელისაგან — მეტი რაღა გვინდა, კაცო, — ღმერთმა გვიცავდეს იმათი ნიჭიერი თავები, ჩვენი გამამხივებლები, ჩვენი ენა-რჯულის დამცველები! რაკი განკათავისუფლებთ, ძმაო, ჩვენ იმათ და იმათ თავიანთი ნიჭი არსაით გაეპარებათ, მეჩმე თითონ იცინა! მაგრამ ვერ კი კოტოში თუ „დროების“ ნამდვილ რედაქტორს არ მოგვჭკიდეთ, არ იქნება, — ის უფრო შიშველია, ქრისტიანო, და! ბატის ტვინის შოვნა და შეზავება ნიშადურთან, მე ვიცი, არ გაუჭირდებათ „დროება“-„ივერიის“ თანამშრომლებს, რადგანაც . . . და ჩვენი შევლას საჭირო არ იქნება. თუ ვინიცაა — კოტოში ვერ მოჭკიდებენ, ან თავს ვერ დაუსერამენ — შეუძლიანთ დაიხარონ ერთ-ერთი „იმედის“ თანამშრომელთაგანი, თუ გინდ დ. ა. აბდუშელიძევილი, ან კიდე სტ. ჭრელაშვილი, და დიდის კმეუფილით, თითქმის სიხარულითაც კი, გაუწიევენ ამ გვარ სამსახურს, რადგანაც ისინი ამ ხელეწილბაში ვარჯიშობენ... განსაკებულმა უიზილბოელს ვა-

*) მოგესხენებათ, ისინი, როგორც თითონ აღიარეს, საზოგადოთ დიდი ნიჭის პატრონები არიან.

კარცე შუბლზე და ერთი თუმანიანი წითელი ბილეთიც გადაუგ-
 დე. ამით გამხსნეკებულმა უიზმბოელმა ათასი რამეები ილაპარაკ-
 კა, მაგრამ ბეკერი არაფერი ყო ჩვენი ხალხისთვის სასარგებ-
 ლო, გარდა იმისა, რომ ქათმის ტყავიდგან შეიძლება თურქმე
 იმისთანა რამ თხელი ქაღალდი გაკეთდეს, რომ არა ნაწერი
 არა ყამთა ვითარებისაგამო და არც რომელთავე სტიქიების
 გაკლენისა გამო არ წაიშლება. საქმე შეძგეშია. ქათამი სინ-
 კარტიდამ უნდა დაჭკლათ, ჩამოჭკიდოთ ფეხებით და, სანამ
 სულ დაიწრიდებოდეს სისხლისაგან, ისე უნდა კვიდოს; მერმე
 უნდა ჩამოიღოთ, ჩასდოთ მიწაში და ისე შეინახოთ სამ დღემ-
 დის; შეძგე აჩოილოთ მიწიდგან, გაატყაოთ და ტყავი ფეჭვილ-
 ში არეულ მარაღში გაასვიოთ. რამდენმე დღის შეძგე გარც-
 ხავთ ქათმის ტყავს, გაასმობთ და სწერთ, რამდენიც გინდათ.
 მე ჩემის მხრით არ შემიძლიან, ამ ნაირი ქაღალდიც „დრო-
 ება“-„იკერიის“ ნამდვილ რედაქტორებს და იმათ თანამშრომ-
 ლებს არ უძღვნა, რადგანაც ისინი მეტათ საინტერესო და შე-
 სანიშნავ რამეებს სწერენ. ცოდვაც კი არის, რომ იმისთანა
 რამეები ისეთ უბრალო ქაღალდზე იწერონ, როგორცედაც ეს-
 ლა; ხუმრობა რომ არ არი, რომ ყამთა ვითარებით მოიმალოს
 მათი ნაწერი უბრალო ქაღალდიდგან, ხომ წახდა კაკალი კაცი
 და დაიდუშა მთელი საქართველო! საქართველოს ვინდა ჩივის,
 —არც უმისოთ გკუყრია კარგი,—ნეტავი სხვა სახელმწიფოებ-
 საც არაფერი კეროს და . . .

დადგენის აღწერისათვის თან თანადიან ნა ჩივის
 დადგენების თანდადგენა თანდადგენა
 ინგლისის დადგენისათვის დადგენისათვის
 ინგლისის დადგენისათვის დადგენისათვის

კოლოში.

მოდუნენ ნამ ნემქი უნ ...
... მოდუნენ ნამ ნემქი ...
... ინდუ ...
... ნემ ნემოდ უნ ...

...
რა-ზინდა-რა.
...
...
...

ერთ მშენიერ ახალ-გაზდა უმაწვილ კაცს ჭკვანდა მშენიერივე და ახალ-გაზდა ცოლი. საუბედუროთ ახალ-გაზდა უმაწვილისა, ახალ-გაზდა ქალს, ახალ-გაზდა უმაწვილის გარდა, ორიც სხვა ახალ-გაზდა უმაწვილი უყვარდა. ერთ დღეს, როდესაც ქალის ქმარი წავიდა სადღაც საქმესე, ქალმა დაიბარა საყვარლები, მოისხა აქეთ-იქით და მიერა უშეკლებელ ქეიფს. როდესაც შევიდნენ სამივენი ეშხში, ქალმა უცებ დაინახა, ოპნჯრიდგან, რომ მისი ქმარი მობრუნებულა ისევე შინისკენ და არსეინათ მოღლინებს. როგორც გამოხნდა შეძეგ, რაღაც დავიწყებოდა ქალის ქმარს და მობრუნებულიყო წასაღებათ. რა ქნას ქალმა?! სოგი რჯულის ქალი ჩამოჭყრიდა უურებს და ქმარს ორივე კუროს შინ დასხუდრებდა; მაგრამ არა, ჩვენმა რჯულის ახალ-გაზდამ სხვა-ნაირათ მოახერხა საქმე. წამოეარდა მაშინვე ოქსზე, რაკი დაინახა გზიდგან დაბრუნებული ქმარი, მიჭკარდა ერთ საყვარელს, ამოაძრო ხანჯალი, მისცა ხელში და უთხრა: ჭხედავ, ჩემო საყვარელო, რომ ჩემი ქმარი მოდის!! აჭა ეს ხანჯალი დაიჭირე ხელში, მიეგებე გზაში და ჭკითხე, კაცს ხომ არ ჩაუვლიათქო? მეორე წამოიყვანა და ტანტ-ქვეშ შეაძვრინა, თვითონ, ვითომ ისტერიკამ მოუარა, დაერა ტანტზე. გაეჭანა ხანჯალ-ამოღებული საყვარელი ქალის ქმრის-

კენ და ჭკითხა: კაცო, აქ ხომ აჩაკის ჩამოუჭბენია? ქალის ქმარმა უბასუსხა, რა ვიცი, მე აჩაკის დამინახესო, და შევიდა სახლში; მაგრამ, საუბედუროთ, დაინახა ცოლი ტახტზე გაშლულად. შეეშინდა საწყაღს და დაუწყო წყლის სხმა და თვალბეზე ხელის სმა. ქალმა, ცოტა-ხნის შემდეგ, გამოახილა თვალბე და უბასუსხა ქმარს, — რამეღიცი ჭია-ჭარით ჭკითხავდა, რა დაგეძარათა, — „ერთი ვიღაც ხანჯალ-ამოღებულე კაცი მოხდევდა კაცს; კაცი ჩემთან შემოვარდა, ის როგორც იყო გადავარჩინე, მაგრამ მე კი ჩემი დამემართათა“, და ამასთანავე შესძახა ტახტ-ქვეშ: „ესლა შეგიძლიან წახვიდე, კაცო, ვიღაცა ხარ, შენი მკვლეელი ესლა მოხს იქნება წასულიო. გამოვიდა მეორე საყვარელი ტახტ-ქვეშიდგან, უთხრა მადლობა ცოლ-ქმარს და გასწია ტუსტუსით.

* *

მოგესხენებათ, თუ რა ნაირათ თან-და-თან გვეცვლება დრო და ცხოვრებაზედ შესედულობა. არა თუ ჩვენ ძამა-კაცთ, დედა-კაცთაც კი გაიგეს, რომ დამოუკიდებელი ცხოვრება კარგი რამ არის. მართალია, დედა-კაცებისათვის დამოუკიდებელი ცხოვრების სარბიელი ძალიან ვიწრო არის, მაგრამ რაც არის, ხომ არის, და თან-და-თან თვითვეული დედა-კაცთაგანი სტდილობს დაადგეს ამ გზას. ის სრულებით სხვა გახლავსთ, თუ როგორცაა შესედულობისა არიან ამ გზაზედ და როგორ ადგებიან მას; ამით ისიც სამყოფათ მიანხნიათ, რომ ოჯახობის მოკვლევებიდგან გამოვიდნენ და ლუგმა ზური თავიანთთვის თითონ იშოვონ; თავისუფალნი ხომ იქნებიან, ქა! როგორც ისინი ხშირად ამბობენ ხოლმე. ამ გვარი თავისუფლების მოყვარე გამოჩნდა, სხვათა-შორის, ერთი ქალი, რომელმაც ყველა თავის ტოლების ქორ-

წილებში იტლინკა და თითონ კი გათხოვებას არ აპირებდა, თუმცა არც სილამაზე, არც კმში არ აკლდა და სიმღერაც კარგი იცოდა. ერთხელ ჰკითხეს ამ ქალს თავისმა ტოლებმა, რომლებიც უკვე დაწვრილშვილებულები იყვნენ: დაო, რას უყურებ, რატომ არა სთხოვდებიო, ეგრე ქალწულობაში სომ ვერ დააღამებ სინჯობას და მიწას არ შეატყვე შენ სილამაზესო? ამ გვარ მეგობრულ კითხვასედა, ლამაზმა, მომღერალმა ქალმა უპასუხა თავის ტოლებს: რათ უნდა გავთხოვდე, გოგონათ, ქა, მალე ტრუპების წვერი გავხდები და იქ ხომ იცით!...

* * *

ერთმა მოხუცებულმა კაცმა შეირთო ასალ-გაზდა ქალი. გავიდა რამდენიმე ხანი და შეიღია არ ეყოლა. ქალი სულ აუგვარებდა ქმარს, სულ შენი ბნაღიაო რომ შეიღია არა გვეყვასო. ერთხელ, მოთმინებიდგან გამოსულმა მოხუცმა უთხრა: გინდა ხელსახს გამოგიწერ გრანციდგანო დიდის სინარულით მივიღებო, უპასუხა — დეა კაციც და განძის დასწერა ცოლის წინ დეპემა; დეპემა იყო შემდეგი შინაარსის: „მკანსა და-მკანს ხელსახს. ჩემს ცოლს უნდა რომ შეიღია ეყოლოს, გთხოვთ მოხმანდეთ. აიღო დეპემა და დასდო სტოლზე. თითონ რიდასთვისაც ბიჭის დასაძახებლათ წავიდა. ამ დროს ირადაც საქმე გამოუტყვრა და დეპეშის გარემოება სულ მიავიწყდა. ცოლმა აიღო და მართლა გაგზავნა ტელეგრაფის სტანციაში გასაგზავნელათ. ეს დეპემა ჩავარდა ერთი მოძალტებულმა ტელეგრაფისტის ხელში. იფიქრა, გრანციდგან ხელსახს მოყვანს, მე უფრო ასლა არა ვარო, და დაუწყო ბერიკაცს ზეურვა. ერთ დღეს, როდესაც მოხუცი გამოწერა თავის სახლს, მოისხა ტელეგრაფისტმა პალტო და გასწია მოხუცის ცოლისკენ. მივიდა თუ არა სახლში, ანობა რომ ხელსახსი გახ-

წათო. ქალმა გაიგო თუ არა ეს ამბავი, მიიპატოყა ხელისა-
ნი და ვაი დროება გაატარებინა. ბოლოს მოხუციც მოვიდა.
გაუგვირდა მოხუცს, რომ თავის სახლში უცხო კაცი იხანა და
ივითხა, ვინ არისო? ცოლმა მიუგო: მკვებს პატოკი გაგატანოთ ეს
სხლ-განდა, ეს არის ის ხელისანი რომელიც შენ გამოიწი-
რე განხიციდგან, და მასთან, როგორც შევატყე, სამდვილი ხე-
ლასანი ყოფილანო... ტელეგრაფისტმა მოუნდა მოხუცს ქუ-
დი, დაუგრა თავი და გასწია შინისაკენ. ბევრი დღარდა მოხუც-
მა, მაგრამ რაღას იზამდა, დაძნავე თითონვე იყო. გონებ
შეიღივ მალე მისცემოდა ქალს, მაგრამ მოხუცი კი ვეღარ
მოსწრებოდა ამ ბედნიერებას — დარდს გადაჭყოლოდა საწყა-
ლი!.....

* * *

ჩვენი სამშობლოს როგორცაა მთა-გორაკ ადგილს, სიდაც
კი საღხი სცხოვრობს და წყალი ახლო არ მოიპოვება, წყლის
საზიდავთ ჭყავთ ხოლმე იმ გვარს დაუფასებელი ამ გვარ შე-
მთხვევაში ცხოველები, როგორებიც არიან სახედრები ანუ
ვირები; მაგალითებ, სიღნაღში, დირბში, ქუთაისში და სხვა-
გან. გასაკვირველი ის არის, რომ მძა-კაცები, თუ არ ქუთა-
ისში, ძველათ დასდევან ხოლმე ამ ცხოველებს უკან; უმეტეს
ნაწილათ დედა-ბებრები და პატარძლები არიან იმთი მოძვე-
ლებიც და უკან-მდეგარნიც. სასიამოვნო სანახავი გახლავსთ
ქიზიუში სადამოთი, ან დილით წყლის ზიდვას ვირებით. და-
მწვრივებულნი მიდიან აქეთ-იქით ეოკა გადაკიდებული ვირები;
თვითვეულს, ან რამდენსამე უკან მისდევს დაკარცახებული დე-
და-კაცი, უფრო უმწვილი, და ხან აქ, ხან იქ ასმის ხოლ-
მე: აცი, აცი, შე რხერო, შე უპატრონო. როგორც
წყალზე, ისე სმირად სამოგრათაც და დასასუიდათაც დაჭყავთ

ხალქე ქალებს. მამა-კაცები, განსაკუთრებით ყმაწვილი ბიჭები, სტდილობენ აწყენინონ ვიჩების მიმდევარ ქალებს და სსსს-ცინლოთ იგდებენ ხალქე; მაგრამ არა ერთი მკვასე სიტყვა იმათაც მოხვდებათ ხალქე ზოგოერთა მასსარა დედა-კაცისაგან. ქიზიუ-ში ერთ მოხუც დედა-კაცს მინდვრათ ვიჩები მიუდიოდა; შე-მოყვარნენ მას ჯიელები, მოინდომეს მისი სსსსცინლოთ აგ-დება და ჭკითხეს: სად მიგადის ეგ ვიჩები, ვიჩების დედა? გასასყიდლათ შვილებოგო, მიუგო დედა-ბერმა...

გ. ქ — შვილი.

საქართველოს მოკლე მატინაე.

(გაგრძელება).

მეთობა ვახტანგ გორგასლანისა, მირდათ მე-V შვილისა.

ყმაწვილობა ვახტანგისა და მის აღზრდა. — მდგომარეობა საქართველოსი ვახტანგის გაუაუკაცობამდე. — მტრების შემოსევა. — ბერძნები იპყრობენ აფხაზეთს. — ომი ვახტანგისა ოსებთან, ჩერქეზებთან. — ვახტანგი ცოლად ირთავს სპარსეთის მეფის ასულს.

დაბადებისა-თანაჲ ვახტანგი აღსაზრდელად მისცეს ქართლის ერისთავს და საქართველოს ჯარის წინამძღოლს, საურომაგს. ამის საკვიდლის შემდეგ ზრდიდნენ ვახტანგს ჯარის ახალი წინამძღოლი ჯუნშერი და ატი-ეპისკოპოსი მიხეილი. ამათგან ვახტანგი, გარდა ფიზიკური განვითარებისა, სწავლობდა ღვთის მეტყუელებს და სხვა საგნებს; ამათვე ღრმით ჩაუნერგეს გულში დაობლებულს მომავალს მეფეს ღრმა სიყვარული ქართველთა ერისადმი.

ვახტანგ იზრდებოდა და სამეფოს ჭმართავდა მისი დედა — სუნდუსტა — ცხრა წელს (446 წლიდგან 454 წლამდე). ამ დროს განმავლობაში დიდი უბედურებანი ეწვია საქართველოს: ჯერ ერთი რომ სპარსეთის მეფემ იუზდიგერდმა, რომელმაც სრულიად დაამხრა და დაასუსტა სომხეთის სამეფო,

მოინდომა ამ გვარადვე საქართველოს გაუბედურება. ამის მი-
ზეუნი ის იყო, რომ ქართველები ქრისტიანობას თავს არ სუ-
ბებდნენ. საქართველოს დაბრუნება მინდობილი ჰქონდა ადიბუკა-
ნის მმართველს, ბარზაბოდს. მაგრამ სუნდუსტამ, — ბარზა-
ბოდის ქალიძე, — შეაბნალა მამას თავი თვისი და საქართველო და,
თუმცა მან არ აღასრულა თავისი მეთვლის სურვილი, მაგრამ მ-
ინც საქართველოში გამოგზავნა ზორიასტრის რჯულის
მღვდლები — მოგანი, რომელნიც მოწინააღმდეგეთა შეუდგნენ ამ რჯუ-
ლის გავრცელებას ქართველებში. მეორეთ 449 წელში შემო-
ესივნენ ოსები საქართველოს, ააოხრეს ქართლი და დიდმა-
ლი ხალხი ტყვე ჰქვეს, სხვათა შორის ვახტანგის დაც. მერე
შეესივნენ ალბანთს (გაღმა მხარეს), გააოხრეს ქვეყანა და და-
ღისტანში გადავიდნენ. აქედან დაბრუნდნენ თავის ქვეყანაში.
452 წელს ბერძნებმა დაიპყრეს აფხაზეთი და ერთი ნაწილი
სამეგრელოსი.

ამასობაში ვახტანგი შეიქმნა 15 წლისა და 454 წელში
გამეფდა. ეს იყო ჯან-მრთელი, მაღალი და ლამაზი უმწვალო
გაცი. ვახტანგმა პირველსავე დღეს თავისი ძაღვით სიტყვაში
გამოაცხადა, რომ უეჭველად სამაგიეროს გადაუხდის ოსებს, და
მეორეული განწყობილობა ექნება სამბერძნეთთან და სპარსეთ-
თან. 455 წელს სრულიად დამხადებული იყო ვახტანგი სა-
ომართ. მის ჯარში იყვნენ მოწვეულნი ქართველების გარდა ყვე-
ლა ის ხალხები რომელნიც დახატულნი იყვნენ ოსების შემო-
სევისგან; მდინარე აჩაგვის ზირზედ, მუხნარის მინდორში,
ახალ-გაზდა ვახტანგმა მოიარა თავისი ჯარები და ძალიან გა-
უხარდა, რომ მეომარნი მიეგებნენ ადრეცებით და კარგის მო-
წყობილობით. შვიდ დღეს იმარხულეს ჯარებმა და ილატეს,
მერე ვახტანგმა სამეფოს მმართველად დასვა თავისი დედა, და

თითონ გაემგზავრა დაწილის ყელიდგან ოსეთისკენ. ეს ყელი
დაემგზავრებინათ ოსებს. ამი დაიწყო თავის-თავ (ПОЕДИНОКЪ)
ბრძოლით. თვით მეფე ვახტანგმა გამოიწვია გამხენილნი
მებრძოლნი. თარხან ქაზარეული და ოს-ბაყათარი და ესენი
დასძლავა: მერე ჯარს უბრძანა შეესუადნენ მტრებს. შეშინებული
ოსები გაიქცნენ, ქართველები გამოეღვენენ და ააოხრეს მათი
ქვეყანა. ვახტანგმა დაამარცხა ქაზარეულები, ჰეჩენელები, გაიძა-
რა მიწა ოსებისა, ჩეჩქელებისა, განთავისუფლდა თაქისი და ჯ
ყველანი ტყვეთ წყევნილნი ქართლიდგან, წაართვა მრავალი
ცხენი და სხვა საქონელი და აბხაზეთიდგან საქართველოში
დაბრუნდა.

დაბრუნდა თუ არა, მაშინვე გაუგზავნა სპარსეთის მეფეს,
ომი შესახებ, იესდიგერდის შვილს, დიდ-ძალი სახუქრები ჯ სთხრა
ვს ცოლად ქალი. ომი უნდა იმის გულ-გუთილობა და გვიმრუ-
დი მოქმედება ვახტანგისა და შეუსრულა მის სურვილი.

II

- მდგომარეობა საქართველოს დასავლეთის ნაწილებისა. — ვინმე
გუბაძე. — ვახტანგის ომები ბერძნებთან. — ზავი ბერძნებთან. — სპარ-
სეთის ფარების დახრცვა. — სპარსეთის მეფე უწყრება ვახტანგს.
— მოგვების განდევნა საქართველოდგან. — სპარსელების შემოსევა.
— ბერძნების მოშველება. — ზავი ქართველთა სპარსეთთან და სა-
ბერძნეთთან.

მეოთხე საუკუნის დამთავრების შემდეგ ვიცით, რომ კლარჯეთის,
ომისკის და წუნდის საერისთავოები დაპყრობილნი იყვნენ
ბერძნებისაგან. 452 წ. ვილახ გუბაძემ მოინდომა გამეფება,
რისგანმე შეაერთა ეს ხალხები და ლაზიკის სამეფო დაამყარა.

ბოლოს ისე გამძლავრდა, რომ მოინდომა სვანეთში შესვლა. ამასობაში ბერძნებმაც მოინდომეს სპარსეთის დასავლეთი მიჯნების დაჭერა.

სპარსეთის მეფემ, რომეუხდმა გამოუგზავნა ვასტანგს თავისი ჯარები და სთხოვა ბერძნების წინააღმდეგ ბრძოლა დაეწყო. ვასტანგსაც ეს უნდოდა. მეფეს მოეშველნენ სომხებიც. ვასტანგი ჯარით მიაღწა ცისე კარახზოლს, მაგრამ ვერ აიღო. შემოერთდა ერთი ნაწილი ჯარი და მეორეთი გაემგზავრა პონტში (ლაზისტანში). გუბამე შეშინებული 466 წ. გაიქცა კონსტანტინოპოლში მეფე ჯეონ დიდთან. ვასტანგმა აიღო აზნისპოლი, ეკლერი, სტერი და დაატყვევა კაი ძალი ხალხი, სხვათა-შორის მღვდლებიც, რომელთაც მოეწყობათ პატივით და გულ-კეთილად; ბევრი ამთგან განთავისუფლა. ცისეში დამწყვდეულ ხალხს ძალიან მოეწონა ვასტანგის კეთილ-გულობა და მოინდომა მასთან ზავი. ცისის მცხოვრებლებმა ვასტანგს საჩუქრათ მიართვეს 1,000 ლიტრა ოქრო და 500 ნაჭერი ძვირ-ფასი ფარჩეული.

იმპერატორმა ჯეონმა აგრეთვე მოინდომა შესავება ვასტანგთან მხოლოდ იმ პირობით, რომ სპარსელი ჯარი გაეწვიოდა. მეფე დათანხმდა. გააწვდევდა ქართველთა ჯარები სპარსელების ჯარებისაგან და ბერძნები დაეტყვენ სპარსელებს. ესენი დამარცხდნენ, მაგრამ ვასტანგი თავის-თავის გასამართლებლათ სპარსეთის მეფის წინაშე, დაეცა დაღალულ ბერძნების ჯარს და სრულიად დაამარცხა ისინი და განდევნა შავ-ზღვის ნაპირებისკენ. ჯეონი, რომელიც ის იყო პონტში მოსულიყო, ძალიან გაჭკვირდა ამ გვარ ვასტანგის ყოფა-ქცევით, მაგრამ ვასტანგმა ამ ბრძოლის მიზეზი გადააბრალა ბერძნების ჯარების წინამძღოლს — პოლიკარტოსს. შეიკრა ზავი ჯეონს და

ვასტანგს შუა. ამ შავით ვასტანგს დაუბრუნდა ყველას დასავლეთის ნაწილები საქართველოსა, გუბამე განდევნილ იქნა კოსტანტინოპოლში და ვასტანგი დაინიშნა ლეონის ასულზე, რომელსაც მზითვით უნდა მისცემოდა აფხაზეთი.

შავის შემდეგ ვასტანგმა მოიარა თავისი ახლად შეერთებული ქვეყნები, ააშენა მათში მონასტრები, და ჩამოაგდო მათში წესიერებანი და სრულიად გამარჯვებული დაბრუნდა თავის სატახტო ქალაქში.

ვასტანგი ამის შემდეგ ძალიან ცუდად ეპყრობოდა საქართველოში მყოფ სპარსელებს და მოგვებს. სპარსეთის მეფეს არ ეჭაშნიკა მეფის ამ გვარი ქცევა სპარსეთის ჯარების გაწვევტის შესახებ, და უფრო მეტათ შავი და დამეგობრება საბერძნეთთან. ახლად გამეფებული სპარსეთის მეფე — ფირუზი (ძმა ორმუსდისა) დიდ-ძალი ჯარით დაეცა სომხეთს და აღბანისას; გააოხრა ეს ქვეყნები და შემოესია საქართველოს.

ვასტანგმა სთხოვა მოშველება ლეკანს, რომელმაც გამოუგზავნა 80,000 კაცი. საქართველოში სპარსელების ჯარებს დაუსვდენ მაგარი ციხეები და სრულიად წინ ვერ იწეოდნენ. ფირუზმა გაიგო თუ არა, რომ ბერძნების ჯარები მოვიდნენ, მაშინვე შერიგება სთხოვა ვასტანგს იმ პირობით, რომ მოგვებისთვის ნება მიეცა საქართველოში ცეტხლ-თაყვანის-მცემლობა გაეკრძელებინათ. ვასტანგმა არ მიიღო ეს პირობა. მაშინ ფირუზმა გამოუგზავნა ვასტანგს ძვირ-ფასი საჩუქრები, ძვირფასი სამეფო გვირგვინი და მოიწვევდა შეზავებაზედ მოსადაპარაკებლათ. ვასტანგმა მიიღო ეს საჩუქრები და თავის მხრით გაუგზავნა მას 500 მონა და 1000 მხეკალი, 500 ძვირფასი ფარჩა და მერე მიეგება ფირუზს.

ამ შავის ძალით საქართველო სრულიად თავისუფალ და

საპარტიო დღეს და მოუვიდებულ სამეფოთ შიქსა და ეს საკვი
 დაკვირვებდა მით, რომ თერუსს ვასტანგმა მიათხროვან თავი-
 სი და ვასტანგისვე შუამავლობით, საბერძნეთის და სპარსეთის
 მეგობრული საკვი შეტყობეს ერთიერთ-მორის. ამის შემდეგ
 ამ ნაიტი გავლენა გაქონდა საქართველოს ვასტანგ
 მეფის დროს მაშინდელ უძლიერეს სპარსეთის ცხოვრების მი-
 ძღინარეობას.

III

საქართველოს მდგომარეობა. — ვასტანგის იერუსალიმში გამგზავ-
 რება. — ომი ინდოსტანში. — სასულიერო საქმენი. — მოსვლა სა-
 ქართველოში 13-თა სირიელ მამათა. — ვასტანგი ირთავს ლეო-
 ნის ასულს, აშენებს ქალაქ თბილისს. — სპარსელების შემოსევა. —
 სიკვდილი ვასტანგისა.

სამეფოთაგანდელი და განთავისუფლებული საქართველო
 ვასტანგმა განკურნათ საქრისთოთ, ერისთავებთ დასვა გამოჩე-
 ნილი თავისი საქრდელები. მერე გამოეთხოვა თავის მწაწინს
 შვილს, დანისს, და 10,000 უკეთეს ჯარით გაემგზავრა სალო-
 ცხვად იერუსალიმში, იქიდან წავიდა სპარსეთში. სპარსეთის
 მეფემ გაიყოლია ინდოსტანში სსკა-და-სხვა ხალხების დასა-
 პურობლად. აქედან სსკა განძეულთა შორის დაბრუნებისას მო-
 იტანეს ქართველებმა აბრეშუმის ჭიის თესლი.

როცა დაბრუნდა ვასტანგი საქართველოში, ჩვენი ეპოქა-
 სის სრულად განთავისუფლად გარეშე სპარსეთისგან და მო-
 კიდებულებიდან. დასწესა საკეთარი სპარსეთისგან, რომელსაც
 შეადგენდნენ თანამეტი საქმისგანგან ერთის სპარსეთის და-

მოვიდულები სჷვეს. აგრეთვე საბერძნეთიდან გამომიწრა სამკლდელო პირნი, რომელთაც მოუყვანეს ცოლათ ლეონის ასულნი. ნათქვამი უნდა იყოს, რომელნიცა ესენი იყვნენ, რომელნიცა ამჷნვე დროს სირიიდან მოვიდნენ ცამეტი მამანი (ბერნი), რომელთაც ასშენეს მონასტრები.*) ამ მონასტრებში ეს წმინდანი მასწავლებლები სჯდნენ და ღრმად უნერგავდნენ ქრისტიან რჯულს, ასე რომ ცეცხლ-თაყვანის-მცემლობას თითქმის სრულად შემოეკეცრა ბერები.

მინდამევე ვახტანგსევე ეკუთვნის თბილისის ასშენების დაწყება. ვარდმოცემა გვეუბნება, რომ ის ადგილი, სადაც ესა თბილისის მოშენებული, წინეთ იყო მოცული დიდის უტყნარის ტყით. ამ ტყეში ერთსელ მონადირა ვახტანგმა ააფრინეს ხოხობი, რომელსაც მეფემ გამოადგენს თავისი ქორი და მეტე თვითონაც ცხენების ჭენებით დაედევნენ მათ. მოვიდნენ და ნახეს, რომ ქორი და ხოხობი ხაცვივნულან წყალში და მოხარშულან. მეფეს ძალიან მოეწონა ეს წყალი და მისი მიდამო. მალე დაიწყო აქ ქალაქის შენება. რომელსაც ამ თბილი წყლების გამო დაარქვა თბილისი.

საქართველო რომ ამ ვაკარად გამდიერდა, საბერძნეთში ლეონის საეკლდისის შემდეგ ბერნი ცვლილება მოხდა და მკამეფდა ანასტასი, მტერი ქრისტიანობისა.

*) იოანე, აბიბარი, ანტონი, დავითი, ზენანი, ისიდორე, იასე, იოსები, მინელი, პიროსი, სტეფანე, შიო და ფადეი. პირველმა ააშენა ზედაზენის მონასტერი, მეორემ ნეკრესის, ანტონიმ მარჯყოფის, დავითმა გარეჯის, ზენონმა იყალთოს, ისიდორემ სამთავისის, იასემ წაღკის, მინელიმა ულუმის, პიროსმა ბრეთის, იოსებმა ალავერდის, შიომ მღვიმის, სტეფანემ ხირსის და სხვ.

სწარსეთში გამოეფა ფიურის შვილი — ყობადი, კაცი
 ცბიერი და მეომარი, რომელმაც მოინდომა სწარსეთის სამე-
 ფოს გაძლიერება და გაგანიერება. ყობადს უნდოდა, რომ ვას-
 ტანგს შეძწეობა მიეცა მისთვის წინააღმდეგ საბერძნეთისა.
 ყობადმა გამოუგზავნა მეფეს მოციქულები. ვასტანგმა აწაყრი
 შეძწეობა ან მისცა, თუმიცა კარგათ იცოდა, ამდენი კადნიერება
 იათათ ან დაუფლებოდა.

ეველანი მოელოდნენ ყობადის შემოსევას, ამიტომ გა-
 ინიზნენ მთებში; მეფემ კი გაამაგრა მცხეთა და აქ ჯარების
 უფროსებათ დასვა ერისთავები: დიმიტრი, ნერსე და ბი-
 რიტინი, თვითონ კი გამაგრდა უჯარმაში.

მართლაც, ყობადი შამოვიდა საქართველოში. მოაოხრა
 ქიზიყი, აიღო ჭკემის ჯგულის ციხეები, მეტე მოადგა ვასტანგს.
 სამ დღეს გაგრძელდა ბრძოლა. ორი მხრივ მრავალი დაინო-
 ცა. მეოთხე დღეს დილას შეესია ვასტანგი მტერს, ბურჩი და-
 ხოცეს. ვასტანგი მტრის შიგ შუა გულში გაქანა: მოჭკლა
 შვილი ყობადისა და თითონაც ღრმით დაიჭრა. შუა-დღემდის
 ბრძოლა გაგრძელდა. ბოლოს მტრები გაიქცნენ — ქართველებს
 კი დიდ-ძალი ალაფი დარჩათ.

მაგრამ რამწამ სწარსელებმა გაიგეს ვასტანგის ჭრილობა,
 გამხსნეოდნენ და ხელ-მეორეთ შეეტანენ ქართველებს. აქედან
 სწარსელები გადავიდნენ მტკვარზე, დაანგრიეს თბილისი, ან-
 მასის ციხე და დაიპყრეს ქართლი, მცხეთა კი ვერ აიღეს.

სამწუხაროდ, ჭრილობამ ბოლო მოუღო მძლავრს მეფეს.
 ამან თავის მოადგილეთ დანიშნა თავისი შვილი დანი, ორი
 უმცროსი შვილები დასვა ტაშის-კარის, წუნდის და აესანე-
 თის ერისთავებათ და ძალე გარდაიცვალა — 499 წელში. ეს მე-

ფე, „ქართლის ცხოვრების“ სიტყვით, ჰმარნა მცხეთის ეკლესიაში.

სიგედილის წინ ვასტანგმა დაარბა ქართველები და სთხოვა, რომ ყოფილიყვნენ უშიშარნი, გუჯადნი და ქრისტიანობის მოყვარენი და მეზავენი საბეჭმნეთან.

500 წლიდგან 583 წლამდე.

I

ომები სპარსელებისა ბერძნებთან.—სპარსელები საქართველოში.—ამის მდგომარეობა.—თბილისის საჯანჯლო ქალაქად განდობა.—ქსნის და არაგვის ერისთავები.—ლაზიკა.—აღდგენა ლაზიკის სამეფოსა.—ამის-გამო ომი.—ბერძნები ავიწროებენ ლაზიკის და კოლხიდის მცხოვრებთ.

ქართლიდგან სპარსელების ჯარი გაემგზავრა ყარნუ-ქალაქისკენ, რომელსაც უასლავადებოდნენ ბერძნების ჯარები. ორივე განმეინებულა ჯარები შესვდა ერთმანეთს ყარნიფორის ველზე. მოხდა სამინელი ბრძოლა. ორივე მხრივ დაიხრცა დიდძალი მეომარი, რის-გამო სპარსელებმა და ბერძნებმაც შეაჩერეს ბრძოლა. მაგრამ მანც შემდეგში ბერძნები სრულიად დამარცხებულნი დაჩხენ. ყობადმა 80,000 ჯარის კაცი გაუწყვიტა, აიღო მრავალი ქალაქები და მამინ შეურთგდა, როცა მიიღო ანასტასიასკან ურცხვი საჩუქარი.

ამ ნაიჩად ყობადმა დაიბურა საბეჭმნეთის აღმოსავლეთი ნაწილი, სომხეთი, და თითქმის მთელი საქართველო. ამან

განმარტო დაწიელის ეელი და დიდი გავლენა ქქონდა საქართ-
ველოზე. ამ დროებში მეუე დანიმ სატასტო ქალაქად განადა
თბილისი, რომელსაც შემოავლო გავაჯანი: მცხეთა კი დარჩა
მხლოდ ადგილ სამყოფელად საქართველოს კათალიკოსისა.

დანიმ იმეუა 499—514 წლამდე, ბაქარმა II 514 წ.
528 წ., ფარსმან VI 528—542 წ., ფარსმან VII 542 —
570 წ., ბაკურმა III 570—583 წლამდე. ყველა ეს მეუენი
თავის მეუობაში სცდილობდნენ წმინდათ შეენასათ ქრისტეს
სარწმუნოება, რის-გამო აშენებდნენ და ახლებდნენ ეკლესიებს.

ამავე დროს ეკუთვნის არაგვის და ქსნის ერისთავების
ჩამომავლობის შესახებ პირველი ცნობანი. ზეპირ გარდმოცემა
გვეუენება, რომ ქსნის ხეკელებს და არაგვის ხეკელებს შუა
ყოველთვის წმ გიორგის დღესასწაულს ხდებოდა ჩხუბი და
თავების მტკრეკვა. ამის მიზეზი იყო თვით ეს ეკლესია, რომელიც
მდებარებდა ამ ორივე ხეკების შუა მიჯნასზე. არაგვი-
ლებსაც უნდოდათ დაესაკუთრათ და ქსნელებსაც. ერთხელ გი-
ორგის დღეობასზე—სხვათა-შორის—მივიდნენ ძმები ოსები—
დუდარეკეები, რომელთაც მოაწიგეს და დამძვიდებს ორივე
ხეკელები. ამ ხეკელებმა პატრიარქის-ცემისათვის მოიწიეს ეს ძმე-
ბი და დასკეს თავის ერისთავებათ: ერთი არაგვის ხეობაში,
მეორე ქსნისაში. თვით მეუემაც დაამტკიცა ესენი ერისთავებათ.

ამ დროს, ე. ი. მეექვსე საუგუნეში ლაზიკა დაეკრკვა არა
მარტო იმ ქვეყანას, რომელშიაც თვით ლაზები სცხოვრობდ-
ნენ, არამედ გურჯისტანს და სამეგრელოსაც. ამის მიზეზი ის იყო,
რომ ვასტანგ გორგასლანის სიკვდილის შემდეგ ბერძნებმა
ისარგებლეს დაჩის სისუსტით და ხელ-ახლათ აღადგინეს ლა-
ზიკის სამეფო, რომელიც დაიპყრეს გუბამის ნათესავებმა. პირ-

ველათ დამნაძემ და მეტე ცატემ. ცატეს შირველათ მეგობრუ-
ლი განწყობილობა ჰქონდა სპარსელებთან, რომელიც იმ დროს
ჭიულთბუღებდნენ საქართველოს, მეტე იმის შიშის გამო, რომ
მოგვებს ექნებოთ ცუდი განუგნა ხალხზე, — წავიდა კოსტანტინ-
ოპოლში, შეირთო იქ ბერძნის ქალი და იქმნა იმპერატო-
რისაგან ლაზიკის მეფეთ აღიარებული. იმპერატორი დიდ შე-
წვენას დაჰპირდა ცატეს, რომელიც ლაზიკაში დაბრუნდა, რო-
გორც მეფე. დაბრუნდა თუ არა ცატე, მაშინვე ლაზებმა გან-
დეგნეს სპარსელები და იმათ დამოკიდებულებიდან გამოვიდ-
ნენ.

II

ის იყო მიხეილი, რომ 523 წელში დიდი სპარსეთის
ჯარი მიადგა ლაზისტანს. მოხდა ომი. ლაზების მხარე დაი-
ჭირეს ბერძნებმა. ამ ომებს ცუდი შედეგი ჰქონდათ საქარ-
თველსთვის. აბუხანს მოსული ბეგრი ქართველ თავადთაგანი სი-
მშიდის მოსაპოვებლათ წავიდა საბერძნეთში, და როგორც
იმათგან სამუდამოთ დაწინა იქვე. ეს ომი გაგრძელდა 10 წელს.
ამ გაჭირების და აწუღობის დროს მოკვდა ცატე (528 წ.)
და მის მოადგილეთ გასდა შვილი მისი გუბამე II. ბოლოს,
533 წელში წავი ჩამოვარდა ბერძნებ და სპარსელებ შუა. ამ
წავის ძალით სპარსელებმა დასტოვეს ლაზისტანი და ბერძ-
ნები კიდევ დაწინა მის მიუღობელად.

ბერძნებმა მაგარს და მიუდგომელ ადგილას — შავი ზღვის
პირათ ააშენეს ციხე — პეტრა (ქვა), რომელიც უძვეველ გახდა
მტრებისაგან. აქაური ვაჭრობა და აღებ-მიცემა მთლათ გადა-
ვიდა ბერძნების ხელში. თვით აუცილებელ და ცხოვრების-
თვის უუსაჭიროეს საგნებს დაადეს დიდი ბაჟი, მაგ. პურს,
მარილს და ამ ხაზად შეაბუხრეს და შეავიწროეს ლაზები;
გარდა ამისა, თვით ბერძნების მმართველნი ცუდათ ეპყრო-

ბოდენს ხალხს. ამათვე უკმაყოფილების გამოსცხადებლათ დესპანები გავსავნეს კოსტანტინოპოლში, სადაც არა თუ გუგონეს და ყურადღება მიაქციეს მათ თხროვნას, არამედ თვით ეს დესპანები დაამწყვდიეს. ამ გვარ მოქმედებამ სრულიად აადლევა ღაზები, რის გამო ამათ სთხროვეს სპარსეთის მეფეს შეკლას და თავის მფარველობის ქვეშ მიდგება. სპარსეთის მეფემ ხოსრომ აღუერთლას მათ წადილი.

II

ქასრე ანუ ქოსრო ანუ ნუსირვანი. — აღმოსავლეთი კავკასია. — ქასრეს განზრახვა კავკასიის დაპყრობის შესახებ. — სპარსეთის ფარი შემოდის საქართველოში. — პერსა ემორჩილება. — ზავი ბერძენებთან. — გუბაქეს გაქცევა, — ომები სამეგრელოში, წებულდაში და იმერეთში. — გუბაქეს ჰკლავენ. — შერიგება იუსტინიანესი და ნუსირვანისა.

ქასრე იყო ყობადის შვილი. სპარსეთის ტახტზე აკიდა 531 წელში; ამან განსაკუთრებული ყურადღება მიაქცია ალბანისს, დერბენტის სიმაგრეებს და დაღისტანს. ერთი საუკუნე გავიდა მის შემდეგ, რაც დაიძრა ალბანიის სამეფო და ხალხი ამ სამეფოთს განიბნა; ამ ქვეყანას სშირად შამოესეოდა ხოლმე ჩრდილოეთის კელუჩი ხალხი: ქაზარეველნი, გუნნები და სხ. იმ დროს, როდესაც ყობადი ომობდა საბერძნეთის იმპერიათსთან, ნუსირვანი მოქმედობდა ამ მთებში. ნუსირვანმა დაიძრა ომნილია თურქმენები, გაამაგრა დერბენთი და მამის თანხმობით დააწერა სამი საყაენო: თაბასარანის, დერბენტის და შირვანისა. შირვანის საყაენოს ნაწილს შეადგენდენ, ალბანიის გარდა,

განჯის და ყარაბაღის მიწებიც, და უწინდელი აჩანის ნაწილებიც. ქასრემ გაამრავლა მცხოვრებნი დერბენტში და ააგო დიდი ციხე, რომელიც ერთის მხრით სწვდებოდა კასპიის ზღვას, მეორეს მხრით კავკასიის მთებს, და ამ ციხის სიგრძეზე დააყენა მცველები. შირვანის საყაენოში აგრეთვე ააგო ციხე—შირვანი.

ქასრე საზოგადოთ დიდ მნიშვნელობას აძლევდა კავკასიის დაპყრობას. ეს იყო ის მიზეზი, რომ ქასრემ ასრე ადვილათ დაუჭერა ლახებს და მიიღო მათი თხოვნა. ქასრემ იფიქრა, რომ, ლახების დამორჩილების შემდეგ, ადვილად დაიპყრობს რიონის სეობას და შავი ზღვის ნაპირებს, ჯ ამის შემდეგ მნგლი არ იქნება თვით საბერძნეთთან ომიც და კონსტანტინოპოლის აღებაც. ამის გამო ქასრემ დაარღვია შავი ბერძნებთან და 541 წელში გაემგზავრა ლახების ქვეყანაში.

ლახების დესპანები იყვნენ გზის მჩვენებელი და ბელადნი სპარსელების ჯარისათვის. სპარსელები რომ შავიდნენ ლახთაში, წინ დასვდით უტენარი ტყეები: გზები თითქმის აჩსად იყო. ამიტომ სჩხვადნენ ტყეებს და ისე მიდიოდნენ. სპარსელები მოვიდნენ თუ აჩა, გუბაძე მივიდა ნუშიჩანთან, სრულიად დაემორჩილა მას და თავყანი სცა. მაგრამ ქასრე არ გაჩერდა. გაგზავნა ჯარი ანიაბადის წინამძღოლობით ციხის პეტრას ასაღებათ. ამ ციხეში გამაგრებულ იყვნენ ბერძნები. ანიაბადი სრულიად დაამარცხეს, მაგრამ მერე ნუშქევანმა მიუსია ბლომად ჯარი და უბრძანა, რომ ისრები ესროლათ ქალაქისათვის და კედლები დაეცრიათ. მართლაც მალე ისარი მოარტყეს თვით პეტრას გამგეს— იონნე ციხესს და კედელი გატეხეს. შემინებული ბერძნის ჯარები დამორჩილდნენ სპარსელებს. ქასრემ იშოვა ციხეში დიდ-ძალი განძეული. თავის ჯარები დააყენა პეტრასში და საჩქაროთ წავიდა სპარსეთში, რომელსაც

დაეცნენ დასავლეთის მხრით ბერძნების ჯარები. ბერძნების აქ და სპარსელების დაზიანებაში გამარჯვებამ ჩამოაგდო მათ შუა სავი 545 წელში 4 წლის ვადით.

დაზიანებაში ქასრეს ბრძანებით ბეჰითათ ავრცელებდნენ მოგვები ცენტრალ-თაყვანის-მცემლობას. მაგრამ ხალხი ძალიან ციკად ეშურებოდა მოგვების სწავლას და ქრისტიანობას უფრო მოწიწებით ითვისებდა. არ მოეწონა ეს ქასრეს, რომელმაც გადასწევიტა, რომ მოეკლა გუბადე და ხალხი გადაესალა ბინა სხვა-და-სხვა ადგილებში თავის ვრცელ სამეფოებისა და უნდოდა შავი ზღვის პირებზე აქმენებისა თავის ახალშენებში გუბადემ ძალე გაუგო განზრახვა. სინანულით შეეხვეწა იუსტინიანეს, რომ ეპიტოებისა დახმარება და მოშველებოდა. იმპერატორმა გაუგზავნა მას ფულები, რომ დაქირავებისა სამხრეთ აღმართი, და დაგისტესიუსის წინამძღოლობით გაუგზავნა 7,000 ბერძენი და 1,000 ზანგის ხალხი.

549 წ ბერძნები შემოერთებენ ციხე პეტრასს, რომელიც ძალიან გაემდგრათ სპარსელებს. ორი წლის ბრძოლის შემდეგ, პეტრას აღებულ იქმნა 551 წელში. სპარსელების ჯარები ორ რაზმით გაიყო. ერთმა, ნებუდის წინამძღოლობით დაიპყრო ახსაკეთი და წებულდა. მაგრამ ეს ჯარები ცენტრალ-სრულიად გაწევიტა ხალხმა. მეორე რაზმი მერმერკის წინამძღოლობით რიონზე გადავიდა და არქეპოლისკენ წავიდა. აქ ბერძნებსაც ჰყვანდათ დაეებებული თავის ჯარები.

ლავომ დახვრიეს შოროზნის, ვარცისის, ჭ სკანდის სამაგრეები, რომ სპარსელები ვერ გამაგრებულევენ მათში. მერმერკიმა სკანდა მამინვე აიღო, გაამაგრა კიდევ და შივ ჯარები დააყენა.

მერე დააზიარა დაცემა ბერძნების ბანჯისათვის, მაგრამ ის

სრულიად დატოვებული დასჯდა, აქედან დაბრუნდა ანკეოპო-
 ლისში და მერე მოვიდა ქუთაისში ზამთრის გასატარებლათ.
 ამან ხელ-ასლად განაძგრა ქუთაისი და შორაშანი, და 554
 წლამდე თითქმის მთელი იმერეთი დაიპყრო. გუბაძე იმაღე-
 ბოდა მთებში და არ ეკარებოდა სპარსელებს; 554 წ. ავად-
 მყოფი მერმერე მოიყვანეს მცხეთაში, სადაც ის მოკვდა. ქას-
 რემ ამის მოადგილეთ დანიშნა ნიგორაგანი. ამის წინამძღო-
 ლობის დროს ყოველთვის მარცხდებოდნენ სპარსელები, ბო-
 ლოს ბერძნებმა ერთ შეტაკებაში წაართვეს 10,000 კაცი და
 თითონაც ძლიერ-ძლიერობით გაიქცა.

ამდენმა უბედურებამ და მის ჯარების უნაყოფო შრომამ
 და სისხლის ღვრამ, ქასრე დაარწმუნა, რომ კვრას გააჩივებს,
 მით უმეტეს, რომ ადგილობრივი ხალხი საშინლად ეწინააღმ-
 დებებს სპარსელებს. ამის გამო თავის მოქმედებას ამ ქვეყნებ-
 ში მოუგლო წამაღი. ამით ისარგებლეს ბერძნებმა, რომელთაც
 მოინდომეს სრულიად დაეპყრათ ლაზიკა. აღსასრულებლათ თავის
 განძანსკისა ბერძნებმა მოჰქვეყნა გუბაძე, რომ სპარსელებ-
 თან შერიგების შემდეგ შემცილებელი არა ჰქვანდეთ. მართლაც
 561 წელს იუსტინიანე და ქასრე შერიგდნენ. ამ შერიგების
 ძალით საქართველოს მიენიჭა თავისუფლება როგორც ვაჭრო-
 ბის მხრით, ისე სუფლისა. გარდა ამისა ლაზიკა სრულიად
 განთავისუფლდა სპარსელების გავლენის ქვეშედგან და გადა-
 ვიდა ბერძნების ხელში. სპარსეთის მეფეს დაწინა მხოლოდ
 დარიალის დარაჯობა და ყველა ამ ადგილების დათმობისათვის
 იუსტინიანესაკან მიიღო წლიური შემოსავალი მთელის იმე-
 რიისა ოც-და-ათი-ათასი ოქროს ზოდი (გუნდა, ხაჭკრი).

ქვემოთ მოცემულია მხოლოდ იმდენი რა იხსენიება
 - წინააღმდეგობა მფრთხილად ინტელექტუალურ განვითარებას

იუსტინიანეს გავლენა საქართველოზე. — მისი პოლიტიკა. — ინი-
 შნება საქართველოს ქათალიკოსი. — ბიჭვინჯის ტაძარი. — 577
 წელი. — იუსტინე II. — 583 წელში ბაკური მოკვდა. — ორმუხდი
 ქასრეს მოადგილე. — ორმუხდის პოლიტიკა საქართველოსადმი. —
 უმეფობა. — იმპერატორს მავრიკეს ქართველები სთხოვენ, მეფედ
 დაუნიშნოს ერთი ვინმე ვანტანგ-გორგასლანისგან ჩამომავალ-
 თაგანი.

საქართველოს, დიდი ხანი იყო სწყურდა სკულის და
 ვაჭრობის თავისუფლება. ეს თავისუფლება მიენიჭა იუსტინი-
 ანეს და ქასრეს შავის ძალით. იუსტინიანეს ამ წყალობისა-
 თვის დიდ შატისა სტემდნენ ქართველები. მაგრამ ამით არ გათავ-
 და მისი ქართველთადმი მოღვაწეობა: მან მისცა ნება ქართვე-
 ლებს, რომ ქათალიკოსი ამის შემდეგ ამოეჩინათ ქართველ-
 თაგან და არა ბერძენთაგან, რომელც აქამდე იყო. თავის გა-
 ვლენის დასამტკიცებლათ იუსტინიანე უყვავებდა გავლენის
 შიჩებს. ქსნის და ანაგვის ერისთავებმა მიიღეს სპატიო ტა-
 ნისამოსი და ღებები. სხვათა-შორის მან დაიწყო აფხაზე-
 თი და ააგო ბიჭვინჯის დიდი ტაძარი, რომელიც აქნადი
 არსებობს, აგრეთვე ჩეჩქესეთში ქრისტიანობა გაავრცელა.

577 წელში საქართველო კიდევ ვარდება სპარსეთის ხელ-
 ში. იუსტინიანეს სიკვდილის შემდეგ გამეფდა უნიჭო იუსტი-
 ნე II, რომელმაც ჩვენი ქვეყანა დაუთმო ქასრეს, და 588 წელ-
 ში მოკვდა ბაკური და დასტოვა ორი მცირე-წლოვანი შვილე-
 ბი. ბურთი და მოედანი დარჩა ქასრეს მოადგილეს, ორმუხდს,
 რომელმაც საქართველოში გამოგზავნა შვილი თვისი ამხარვე-

ზი; ამას მამის ბრძანების ძალით უნდა დაეცვა უმეფობა საქართველოში და ცდილიყო უთანხმოება ჩამოეგდო საქართველოს სსკა-და-სსკა ნაწილებ შუა. ამის გულისათვის ამბარკეზმა დაამტკიცა ერისთავების უფლებანი და უბრძანა, რომ არავის დამორჩილებოდნენ, გარდა სპარსეთის მეფისა, რომლისთვის უნდა ეძლიათ ხარკი.

უმეფობა საქართველოში გაგრძელდა იმ დრომდე, მინემ სპარსეთს არ შეესივნენ თურქმენების ხალხები და ბერძნები. მასინ ამბარკეზმა დასტოვა საქართველო და წავიდა მამის საშუკლად. ამით ისარგებლეს ქართველებმა და მზნ წელს სთხოვეს იმპერატორს მავრიკეს, რომ დაენიშნა მათთვის მეფედ ერთი კინძე ჩამომავალთაგანი ვასტანგ-მეფისა. იმპერატორმა აღუსრულა მათ სურვილი: საქართველოს მეფედ დასვა თავისი კლარჯეთის და ჯავახეთის მმართველი (გურგუზაღატი) გურამი, შვილის-შვილი ვასტანგისა.

მოსე დანაშვილი

(გაგრძელება იქნება)

...მომდევნო წლებში...
...მომდევნო წლებში...
...მომდევნო წლებში...
...მომდევნო წლებში...

„ნიმდის“ კორპორაციის კანონი

I. მოგესხებათ, შარშან მთავრობამ მარლის ბაჟი მოსპო და მით საშუალება მისცა ხალხს მარლის იატაკ სუიდევისა. ეს განკარგულება მთავრობისა ყველამ დიდის მადლობით და აღტაცებით მიიღო; ყველა იმედგულვობდა, რომ ამის შემდეგ მაინც განთავისუფლდებოდნენ „ალ-სეკანში“ მარლის უსინდისო მეთვარადრეთა დამოკიდებულებისგან; ამის შემდეგ მაინც აღარ ექმნებათ საქმე იმითან. ამას-გარდა კახეთში იყვნენ კერძო მოიჯანაღრენი, რომელთა უფლებასა, თელაველი ვაჭრები, რომელნიც გლეხებს ერთი-ორად აძლევდნენ მარლისათვის ფულსა, ან ბატონს მისცემდნენ, რომელითაც გლეხები ერთს ურემს მარლის მიიღებდნენ ალ-სეკანში და, რომელსაც მოიტანდა, სანასკერო იყო მარლი: ნასეკარი მუშრმისა, ნასეკარი ბატონის მიმცემისა. ამ რიგად დიდი მოგება ექმნებოდა მოიჯანაღრებსა. და რომელსაც მთავრობამ მარლის ბაჟი აწესდა და მოიჯანაღრეთა მაგიერად თავის საკუთარი ჩინოვნიკები დააყენა, მოიჯანაღრებს ფრთა მოკეკრვით და რქოს მადნიც გამოკლიათ. მაგრამ ზოგიერთა მათგანმა კიდევ მოახერხა მარლის სკალში ჩაგდება და მოტყუება მარლისად წარსულის ხალხისა... ჯერ, შარშან გამოაცხადა მთავრობამ, რომ ვისაც მარლისე წასვლა ექნება, —

ფუთი სახელმწიფო მარტისა რჩი შაურიაო მოჭრილი ქვა,
 გოცნი-გი ერთი შაურიაო ; მაგრამ წინა წლებში დაძინე-
 ბუღმა ხალხმა კერ გაბედა შარშან წასვლა მარტლზედ. წელსაც
 მოუვიდათ თვითვეულის სოფლის საზოგადოებას სსენებუელი
 განცხადება და წელს თიხათვის გასულს კანთიდეჯან 500 (ხუთ-
 ას) ურმადინ გაემგზავრა „აღზეკანისაკენ“ მარტლის მოსატა-
 ნათ იმ იმედით, რომ ფუთს რჩ შაურათ დაუდებდნენ. მაგ-
 რამ დასე სადამდინ მიადწევს ხალხე ბორცო-მოძქმეთა ვამ-
 ბედაობა: დაუენებუელი მარტლის მადანსკედ ჩინოგნიკები იმაღე-
 ბიან (. . .), უხდებიან მეურმეს ვიდაც მოიჯანაღრები
 (რომელთაც წინათ ჭქნდით ნასყიდი მარტლი იჯარის დროს,
 და, რასაკვირველია, ესლა რომ რჩ შაურათ გაუიღნათ—იზა-
 რადებდნენ) . . . და ფუთს ცხრა შაურათ უწონენ! რა
 ჭქნან საწყალოთ გლეხთ, ვის მიჭმართონ: მადნის შედამდე-
 კელნი არა ჩნდებიან, სამის კვირის სავალი გზა გამოუვლიათ
 და ცარიელები როგორ-და დაბრუნდნენ; მეტი ღონე არა აქვთ,
 უნდა მისცენ რამდენსაც სთხოვენ! მაგრამ ამ გვარს ღაშაჩაკს,
 უკეთესი იქმნება ვამბოთ ერთი ს. ენისელის მარტლზედ
 ნამყოფის გლეხის ალექსა ისაშვილის ნამბობი ამ საქმის შე-
 სასებე.

ჩვენ, ერთი ადამი ენისლელებისა, მიგვადით მარტლეთში
 და ვიკითხეთ ნახალხიკები; მაგრამ მოსამსახურებმა ხან ვკითხ-
 რეს სძინავთო, ხან შინ არ არიანო, და მარტლი თუ ვინდათ,
 ცოტა კიდევ იქით უნდა წახვიდეთ და იქ დაუდებთო...—ჩვენ
 ჩავედით ნახვენებ ადგილას და იქ დაგვხვდა ყუფუჯანა მარ-
 ტლის პატრონათ, რომელიც კარგა ხანია ტყავს გვამჩობს. რა-
 დესაც მარტლი ავარჩიეთ—ფუთი ცხრა შაურათ დაათასა ყუ-
 ფუჯანამ მოჭრილი ქვა და გოცნი ექვს შაურად. დაკლანდით,

თავ-ბუდი ვიწყებდეთ, მაგრამ რაღას ვაკაწრობდით. ჩემმა ამხანაგებმა დაიწყო მარცხის დადება. მე ბევრი ვუწიე, წავიდეთ ვინივლოთ მეტი, მაგრამ არავინ დამთანხმდა. მე, თუელი სულ ექვსი მანეთი და ექვსი შაური შეიხდა და ცხრა შაურობასედ რა ძევიდნა—რა იქნებოდა. ვარწივე ისევ ჩინოვნიკებთან წასვლა. მიველ ურმით და დავიწყო ძებნა ჩინოვნიკებისა, რამელნიც, რაგორც იყო, გამოვიდნენ. მე შევხვივე ყოველივენი, მაგრამ ივინი უწვალონი იყვნენ. ბოლოს გულ-მოსულმა გარდაწვევით ვუთხარ: „თუ მომცემთ საზინისგან დადგენილ ფასსედ—ორ-შაურობასედ ფუთსა,—კარგი, თუ არა და ამ ურემსა და ხარ-კამებს აქ ვტოვებ—რაც გინდათ უყავით,—მე კი ეხლავე მივდივარ შირ-და-შირ ვუბერნატორთან სახივლელად და ის მომცემს სამართალსა!“...—ამ გამბედაობამ მიშველა, მომცეს ორ-შაურობასედ მარცხი და თანაც მითხრეს: შენი ამხანაგები სადღა არიან, დაუძახე იმთაც წაიღონო“, — მაგრამ გვიანდა იყო: იმით დაედოთ ცხრა-ცხრა შაურით ყულუჯანსაგან და მოდიოდნენ, და მეორედ დაცლა-დადება კი აღარ მოინდომეს... ასე ილაპარაკა გლეხმა ალ. ისაშვილმა. ერთმა კისის-ხეველმა გლეხმა სთქვა, რომ ჩვენც ცხრა შაურად ვკამდედნენო, მაგრამ ვინივლოთ და საზინის ფასად—ორ-შაურად მოგვცეს შემდეგო. ნუ თუ ამ საშინელს ბორცო-მოქმედებას უურადლებას არავინ მიაქცევს? ნუ თუ ამ ხმებს ჯერეთ მთავრობის (მარცხის უფროსის მანც) უურებადინ არ მიუღწევიათ? რატომ სასტიკს გამოძიებას არ მოახდენენ, რომ აღმოაჩინონ ბორცო-მოქმედი და სამაგალითოთ დასაჯონ იგი?! განა თუ ერთი, ათი, ან რცი ამბობს ამასა, — მთელი მარცხ დავლავებს და დახე თუ უურადლებს მიაქციოს ვინმე?! — იმედი ვკაქვს, ჩვენი მთავრობა სასტიკს გამოძიებას მოახდენს ამ

საქმის შესახებ და, თუ მართლაც კაცთ-მოყვარე და ჩაგრულთა მთავრეულია ჩვენი ადმინისტრაცია — ამ საქმეში გამომიხინოს თავი. უეჭველია, მთელ მასწავლებელთა შორის მომხდარი გამომძიება მართლმართლად შესახებ ბევრს რასმე აღმოაჩენს მთელს ტერიტორიის გუბერნიის მთლიანად და, მასწავლებელთა, თელ. მასწავლებელთა ადმინისტრაცია ამ შემთხვევაში მთელს გუბერნიას საუკუნოდ დაუგვიწყარს ღვაწლად დასდებს.... გამომძიება და ბოროტ-მომძიებელი ზირო აღმოაჩენს სასარგებლო და საჭირო მეთოდურ იმიტომ, რომ გლეხობას მოაძიებებს უსინდისო ეკსპლუატატორებს — მცარცველებს... ჩვენ ჩვენი აზრი წარმოვსთქვით გლეხის ალექსანდრის მიხედვით ნამდობად და გამომძიების დანიშნა ამ საქმის შესახებ და დამნაშავეთ აღმოაჩენს, დასჯა-პატიება — ჩვენი ადმინისტრაციის ვალია... II. ამ უკანასკნელს დროს ცხენებისა და საზოგადოთ ოთხ-თხუთის ქურდობა ცოტა არ იყოს გავრცელდა და კასეთში წინა დივიზიით მოკლენა სშირი შეიქმნა. ჩვენ ვამბობთ — ოთხ-თხუთის ქურდობა ცოტა გასძირდა; იმიტომ, რომ გვინდა, ვისჯანაც ვერ არს, მისი უურადლება მივაქციოთ ამ ჩვენი ქვეყნის სენსედა, რომ რამე დონის-ძიებანი სმარებულ-იქმნენ ამ სენის მოსახლობათ. ა, ს. ბუკანანში მარამობის-თვეში სამი ცხენი მოიპარეს; ენკენის-თვეში — ანატალიდგან ექვსი ცხენი დაიტაცეს, ს. ბანანურში ერთს გლეხს მოჰპარეს უღელი კამეჩი, ოც-და-სუთ თუმნათ დირებული. ალავერდში (14-ს ენკენისთვეს) ხომ რაღა — ძლოცვით რიცხვი წლითი-წლობით გლეხობებს, ქურდობა მატუტულად. თუმცა შარშანს და წელს მასწავლებელთა უკრძალის განკარგულებით თელ. მასწავლებელთა თვითუღის საზოგადოებისაგან გამომწვეული იყო ორ-ორი დანიარადებული კაცი ალავერდში საყარაულად ქურდობის წინააღმდეგ, მაგრამ, როგორც ამბო-

ბენ, წელს 14-ს ენკენისთვეს 40 (ორმოცი) მეტი ცხენი მო-
 აწარქსო. ამათ შორის ზოგსა ზოულბენ, ზოგს ვერა. ახატა-
 ლის თათრებსედა ამბობენ: რად ახატალიდგან პრისტავი გ.
 ფიცხელაური წავიდა, (რომლის დროსაც ნემსიც არ იკარგე-
 ბოდა აქ) ახატელთ ისე დაიწიეს ქურდობა, სასლ-სამბელ-
 სათივის დაწვა და სხვა ავაზაკობა... ქურდობის მოსასპობ-
 ლათ კარგი იქმნება იგრეთივე ზომები ისძარონ, როგორსაც
 სამეგრელოში ხმარობენ; ან კიდევ, დააკისროს მთელ სოფელს
 საზღვევლათ აქ დაკარგული ვისიმე ოთხ-ფენი, — იქნება
 ამ საშუალებაში ნაყოფი მოიტანოს... ამ საიხსულს ჩაფრებმა
 ეული ცხენები მორეკეს, რომელნიც დაიჩვიეს თვით ჩაფრებმა,
 მარის სამძარტველს ზოგიერთმა ჩინოვნიკებმა და თელ.
 თავადებმა. კარგათ შენახვის მაგივრათ, ზოგმა კალში ამო-
 ანთვა სული, ზოგი აქირავებდა დღიურათ, და კანონიერს
 დღიურ შესანახს ფუფესაც ითხოვდნენ ცხენთა პატრონთაგან!
 საგვირველია ამ თელ. ჩაფრების საქმე: ნასაკენ სადმე გზასედა
 ან სამოვარზედა გაშვებულ ცხენსა, წავლებენ ხელს, მოაბე-
 ვინებენ თელავში და აცხადებენ „ეულია“! — ამუშავებენ ვიდ-
 რე თავის ქეიფთა, შემდეგ დაუბრუნებენ პატრონსა და ცხენის
 შესანახსაც წაართმევენ, ხშირათ მეტსაც (მაგ. ფშავლში.)
 წმ. გიორგის მთარსნი ისევე პატივში აქვთ აქაურს ჩაფრებსა:
 ვისაც უნდათ მისდგებიან და იძენს ურტყამენ, ვიდრემდის
 მათი სურვილია (იხილეთ მაგ. შუამთობას, ალაზნის სიღის
 მუშაობა და კერძო რამდენიც გნებავთ)... III, „ზოგი-ერთი
 ჭირი მარგებელია“, ამბობს ჩვენი საფხვის გენია, და მართ-
 ლათაც არის: რამდენს ბორცოსა და უსაქმო კაცს მოუღებს
 ხოლმე ჭირი ბოლოსა!... მაგრამ მე სხვაზედა ვამბობ. ორმა
 წარჩინებულმა არსეულადგომსა — გრ. უვარცხმა სასლბით და

ვიზნაგმა მობინდომეს კასეთში წამოსვლა. ტფ. გუბერნატორისაგან მოწერილობა მოუვიდა თელ. მაზრის უფროსს, რომ კარგათ დასკდით, გრ. უვაროვი მოდისო. ეს უკანასკნელი მართლაც წამოვიდა და 23-ს ენკენისთვეს სიღნაღში მოსულა. თელავში მოკლადნენ სუთშაბათს. 24-ს სადილათ. საუბედურათ (თუ საბედნიერათ—რა ვიცო) ამ დღეებში ისეთი ავდრობა დაიჭირა, რომ თქვენი მოწონებულნი! (მართალი ყოფილა: „დიდი-კაცი რომ დაიმკრება—ავდარიც თან მოჭყვება“). ავდარი გაგმკლდა სუთს დღემდინ და 25 ენკ. თოვლიც მოვიდა გომბორის მთაზედ, თელავიდან სულ 3—4 ვერსტის მანძილზედ. ასე ადრე თოვლის მომსწრე თელავში არავინ არის! აცივდა, აცივდა, რომ ვეკლას ზამთრის ტანთ-საცმელი მოაძებინა... (ხვენ კიდევ ჭო, სამხრეთის მცხოვრებნი ვართ, მაგრამ პეტრობურღელი ვანი რეგორ შუაშინა კასეთის სიცივედა?!). ჭო გრ. უვაროვის მოსვლასზედ მოგასხსენებდით. მომრიგებელი შუამავლის თ. დ. ჯ—ძის სახლი მოუძნადეს და რეგორ: რაც მუთაქები, ქართული დამბახები, თოფები, ჯიხვები თუ თხის რქები (მამ ქართველური სმა არ უნდა ეხვეებინათ?!). ჭქონდათ—სულ ერთიან ხსენებულს სახლში შეზიდეს, ასე ჭგონათ უვაროვს არ ენახოს ჯერ ქართული თოფი და დამბახა. იყიდეს, რასაკვირველია, სადილისათვის ყოველის-ოვერი, მოამზადეს თუ არა—რა მოგასხსენათ. (ამ გვარის შემთხვევისათვის სარჯის ფული ხაზინისა). გრათი ავდრობის-გამოკერ მოვიდა თელავში, ვერც სუთშაბათს და ვერც შაბასკვეს; შაბათს ტფილისისაკენ გამგზავრებულყოფ ისევ. დაჩინენ თელავის მასშინძელნი და გრათისათვის მოწვეულნი სტუმარნი! მერე ვინ იყვნენ მოწვეულებულინი?—ვინა-და კარგი მსმელები, სულ არისტოკრატები! ერთი არა-ვინ ერთი მიწვეულებში „არა-

არისტოკრატია“, ისეთი პირი, რომელსაც შესძლებოდა გრან-
 დის კითხვასზედ — ვასეთის წარსულზედ — რაიმე პასუხი და
 ცნობა გარდაეცა! ვითამ-და-რამ? — რა მოვასხსენოთ; თვით
 უვაროვი არისტოკრატიაო, და თუ სხვა წოდებისა მიუხატი-
 ყუთ — არ იამბება. ამას თუ ჭფიჭობდნენ; ან იმას, რომ —
 ნასწავლი თუ ვართ, — ჩვენ არისტოკრატია ვართო! მაგრამ...
 მაგრამ ისა, რომ მეცნიერებისათვის თავადი და გლეხი ერთია...
 ამ გვარსთუ მოიქცნენ, რადესაც გენერალი შანში მოვიდა
 თელავში: მიუწვიეს ღვინის მსძელები და ორ-ორი ჯისვი მის-
 ცეს სელში. ასე ჭკონიათ, ქართული ღვინის მხლელად ჯისვით
 ღვინის სმში მდგომარეობსო. მოდი და ევროპელები ნუ
 იტყვიან ჩვენზედ — ღოთობის მეტს არას აკეთებენ ქართვე-
 ლებიო!... ერთი კაცი ვერ უშოკეს გენ შანსსა, რომ კითხ-
 ვებზედ წესიერი პასუხები მიეცა... უვაროვისათვის ვიდრე მოკ-
 ლე შენიშვნები დაწერიდეს ერთს ვისმეს ვასეთის წარსულზედ
 და ის უნდა მიეჩნებინათ სელში — ამით ყველას შეიტყობსო!
 ნუ თუ უკეთესი არ იქნებოდა, რომ ძეგლზე პირი მიეწვიათ:
 სად ქალაქზე დაწერილი შენიშვნები, საც ცხოველი ენით
 ნამბობი!... ვიდრე კარგი რომ არ მოვიდა, თორემ რას იტყობდა:
 მთელს ქალაქში ერთი კაცი როგორ არ მოიპოვება, რომ რამ-
 დკენამდე იცოდეს თვისი ქვეყნის წარსულიო! მაშინ გრ. უვარ-
 როვი თვით ჩვენ, აწინდელს ხაფხაფს ჩაკეთებდა არსელო-
 გოსთა გამოსაკვლეველს საგნებათ, და იქნება შექცეულ კრება
 თელავში დაენიშნათ!... ერი-ჭა, ბიჭოს! რა უნდა მეთქო და
 სად წაველ! ჭო. „სოგოერთი ჭირი მარტოებელი“-მეთქი და
 რით გვარგო გრ. უვაროვის მოსვლის მოლოდინმა? — აი
 რითა: თელავის პოლიცია შეუდგა ქალაქის გასუფთავებას —
 ა, თელავის საქალაქო ბაღი-ბუფკარი ისე მოკენიკრად გაასუფ-

თავს, რომ წელიწადია აგრე სუფთად არ გვინახავს; ბ, სასტუმროს წინ დამყარებული ტალახ-წუმპე სულ ერთიან ამოწმინდეს და მშვენივრად გასსუფთავებს; გ, თელეთის წინ, ნილგრისაგან რიყედ გარდაქცეული მუდანი მოასუფთავებს ქვების აკრეუთ; დ, „ბატონის-წყაროს“ საშინლად დასრამული დაღმართი მშვენივრად გასწორებს 10—20 ურმის მიწის დაყრით; ე, „ბატონის-ცხინს“ დასავლეთის დიდი კარები, რომელიც თითქმის თელავის ნასეკარ ბაზრის ხალხის ფეხის-ადგილს თამაშობს და ამისთვის საშინლად ჭყარს აქაურობა ათის საყენის მანძილზე ირგვლივ, ლახთანათ გასსუფთავებს და შემდეგ რამდენიმე ურეში მიწა მოაყარეს, ასე რომ მყარლი სუნი სრულიად მოისრა (დროებით, რასაკვირველია). რაცა შეესება ეზო-ქუჩებსა — რაღა ჩიჩინი უნდა, — გასსუფთავებინეს... აი რამდენი საკეთე მოუტანს საცოდავს თელავს გრ. უვაროვის მოსვლის მოლოდინმა! ეს იმისთანა საკეთეა თელავისათვის, როგორც ძრეულ იშვიათათ ეღირსება ხოლმე. დასასრულ ზვენ დაგვრჩენია ვინატროთ: დემრთმა ინებოს, რომ ამ გვარნი, როგორც გრ. უვაროვია, სშირნი სტუმარნი გახდნენ თელავისა, აგების სშირად ვეღირსოთ ხოლმე უსუფთაო თელავის გასსუფთავებასა, რომელიც, თუ თქვენც დამეთანხმებით, სასარგებლო და სასიამოვნო იქნება ყველასათვის... IV მ... მაგრამ დასარჩენი შემდეგისათვის შევიხსნოთ, თორემ...

რაულ-დე-ლა-კრამბლე.

7 ოკტომბერსა 1881 წ.

ქ. ოსოქოლო

წერილი რედაქტორთან.

უფ. რედაქტორო! „იქედის“ კორესპონდენციაში სუ-
რამ-საშუერიდგან, სხვათა შორის, დაცნობით მახსენებენ მეც,
ვითომც რომ მსწრაფლად საქმეებს ვსწვევებოდე, როგორც მა-
გალითებრ, გარდავსწვევითა კვალეიკის და გვერწითელის დავა,
სეინობის დროს, და თვისებლავ აღსრულებამაც მრავალხანე
ჩემი გარდაწვევტილება. ამ სავანეზე, ე. ი. რაღაც ვითომ
ჩემგან დავის გარდაწვევტილებად წინეთ „დროებაში“ და „თა-
ლანგაშია“ იყო მოხსენებული, რომლებითაც უეჭველია უხელ-
მძღვანელებია „იქედის“ კორესპონდენტს, უ. ჯინჭარაძეს; ამი-
სათვის საჭიროდ ვრაცს გამოკეპსას-ურსა ჩემ გამკიცსავ კორ-
რესპონდენტებს. სიმართლის აღსადგენათ, და გონივრთ პეტარა-
ადგილი უბოძოთ თქვენს პეტროვ-ცემულს უურხალში ამ ჩემ
წერილსაც.

აი საქმე როგორ იყო. უ. უ. გუბერნატორის და უეზდის
ნახანისიკის მოწერილობის თანხმად რაოდენჯერმე ჩამომიბო-
ძევა გვერწითელისაგან და მისი მომხრეებისაგან ხელწერი-
ლი, რომ ცნობილი მამული კანონიერის საბუთებით უჭირავს
კვალეიკს და იგინი ძალაობით არ უნდა შედიოდნენ ამ მ-
მულში, მაგრამ ისინი მანინ-და-მანინ ძალაობას არ იძლიან
და მათს ძალაობასე სწარმოებდა და სწარმოებს ოც-და-ათ

წერილი რედაქტორთან

საქმესედ მეტი სისხლის სამართლის წესით და სამოქალაქო სამსჯავროებში სომ ურცხვი და ბოლო მოუღებელი.

ამას-გარდა, კვალიევი ხელთ-მძღვანელობს განონით 0
предупр. и пресеы. преступлений და უ. უ. გუბერნატორს
და ნახანის სთხვს მიჯანყებობას და ნამდვადვის დაბრუ-
ნებს; თანხმად ამ გვარის თხოვნის უ. უ. უ. ნახანის
22 ივლისს № 6497-ით მოეწერა ჩემთვის, რომელის მო-
წერილობაც, მართალია, მე მოვიყვანე აღსრულებაში და ჩავაბ-
რე კვალიევს მის მამულიდგან ძალაობით წაღებული თივა (მა-
შასადამე მე ჩემის გარდაწვევტილებით და თვით მხებებლობით
ანა მომიქმედნია რა). ამ შემთხვევისთვის გვეწითელმა ინი-
ლა ჯეროვანს ადგილს და, თუ მე უკეროდ მოვტყუეფვარ,
უგტყელის, მოძვეითხება. ან რა მოსაფიქრებელია, თუ ღმერთი
გრწამსთ, რომ გუბერნატორს, ან ნახანის ან მე თანასწო-
რედ არ მივაჩნდეს — კვალიევს ქება მამული თუ გვერთწი-
თელს?! მაგრამ, თუ რამდენჯერმე სამსჯავროებს გაურჩევია
გვეწითელის საჩივრები ამ მამულსედა და იგი არ უცვნიათ
მის პატრონათ, — ზოლიციანს რა შეუძლიან იმის მეტი, რომ
დაიფაროს განონიერი მიფლობელობა აშკარა მტაცებლობისა და
შეუბოვანის დაბობსაცან. გინდა რომ მიდგომითაც ვიქტორდე
მე, განა წარმოსადგენია, რომ ნება მომცეს ვინმემ ან საქმის
გარდაწვევტისა და ან მის დაუფოვნებლივ აღსრულებაში მოყ-
ვანისა, მეტადრე კვალიევმა და გვეწითელმა, რომელნიც უკეთ
არიან დახელავნებულნი და მომზადებულნი ყოველის შემთხ-
ვევისათვის ამ გვარის საქმეების შესახებ, ვიდრე მე?!

სურამის პოლიციის პრისტავი დავით დვანაშვილი.

სურამია. 14 ოკტომბერს 1881 წ.

„იპედის“ კორპუსონდენსია ზუგდიდობან.

ბრიყვი მიუშვი ნებასა,
თვით შეეყრება სნებასა.

ამ ოკტომბრის თვის ოც-და-ოცს რიცხვს მე შემხვდა შემთხვევით ზუგდიდში გაგლას. გამოკედა შოხსის გზასედ, რომელიც მიდის ზუგდიდიდან ხასლსენაკს, იქ, სადაც წითელი ხიდი აჩის, მივედი ფოშტის სტანციაში, ჩემი მსვლეელი და ცხენი დავტოვე, მე კი წაკვალ ბაზრისაკენ გასასვლელათ. მიუხედავად თუ არა, თოფის ხმა მომესმა და ერთი სუსტი ბუნების ესოდგან გადმოგორდა ერთი კარგი გვარის ღორი, რომელსაც ტყუილგან სისხლი სდიოდა; ღორი თუძვალა პირტყვიან, მაგრამ ეტყობოდა თავის სველს სწეველიდა. ამ ღორს, მიძვალს მარცხნივ მომესმა: ამას კი კარდავინდი, თუ ულკა-შოანი ვარ, ჭე! მარჯვნივ სუსტი ბუნების ქონიდან გადმოხტა ერთი პატარა კაცი და დაუძახა: თუ კაი ვაყი ხარ, ჭე, დამიხვიდო! და შეეტაკნენ ერთმანეთს. იცოცხლეთ, ღორის პატრონმა ამ პატარა კაცს მიაწება ჩემი ქრისტეს გაჭედელი მუჭი შუბლზედ და გააგორა; მისდგა შემდეგ და ბეჭი ურტყა საცოდავს. მე კერ უყურებდი ამ სეირს, რადგანაც არც ერთის ცნობა არ მქონდა, მაგრამ, რომელსაც მიძვალა უთხრა — „შე

პოლიციელ... , მასინ კი მივხდით, რომ ის უნდა ყოფილიყო ვინმე პოლიციის მსახურთაგანი და დავიძალე... ამ დროს გავიხედე და დავინახე, რომ ერთი ქლეკიანი ვაჭი, რომელსაც მარჯვენა ხელით მოჭკონდა ცილინდრის ქუდი და მარცხენათი ჯიბეში რეკლავკრი, ყვირის — რა მონდა? ვინ რას ბედავს! რას სჩადის? ჩინოვნიკს რეგორ ვინმე რამეს უბედავს და ჭკადრებს?! ჩინოვნიკს! ერთმან იქ მყოფიან მოახსენა: ბატონო, ყურცქვიტა, მოახსენიე ამბავი და შეიტყობო. მაგრამ გაფიცებულად ყურცქვიტა ეცემოდა ხან ერთს, ხან მეორეს და მესამეს. ბოლოს წამოიძახა: *казаковъ давайте сюда!* მოვიდნენ ოთხი კსადნიკი თავის თოფებით. ყურცქვიტა ჭკითხავს: *есть ли у васъ патроны?* მოახსენებენ: *никакъ-съ нѣтъ-съ Ваше .. діе, не давро выпишаны.* რა ქნას, პატრონები ჭკლებია, მადლობა დმერთს! დაიწყო განკარგულება, აღრიაღდა *молчать!* იძახის, დეპეშას დაუგრაგ ხანში, აკტს შევიდგენთ და მასინ უყურეთ ჩემს ბოზოჩკინს, თუ რა გიყოსთ! (ეს ბოზოჩკინი ყოფილა თურქე გამომძიებელი, თანაშემწე რუგდიდის მომრიგებელი მოსამართლისა, ლეკი), სოტნას დავიბარებ ცაიშიდგან, ყველას დაგიჭერთ, დაგზოტრეთ, ციმბირში გაგზოვანით! ჭკითხავს ერთი დამსწრეთაგანი ყურცქვიტას, თუ რათ უნდათ რუგდიდიდგან წადებულად მკვდრები ციმბირშიო, ანუ ვისი ხარჯით გაგზოვანებანო? ყურცქვიტას მოქმედებამ გამოიყვანა ყველანი მოთმინებისაგან, და ბოლოს კი აღარ მოახსენეს — უთხრეს: გადი! შენი სული არ იყოსო! ბოროტო! საშენო არა არის რა აქაო: ჩვენ გუყავს მარტის უფროსი, პოლიციის პრისტავი და ბაზარნი ხაღნიტელიო. ეს ყურცქვიტა, კითომც მამცდი, მოსულა თურქე მისით, რომ ესარგებუნა შემთხვევით, თორემ არაფერი მონ-

დობილებს არ ქვანია. უცბათ ამოიძვრა გრძელი კუდი და სითკეინდაც გაძვრა. შეძღვრამ, რასაკვირველია, მოვიდა პოლიციის და შიიღო კანონიერი წიმი.

მე, რადგანაც გარეშე კაცი შევხვდი ამ შემთხვევას, მწუფროდ შეძტურე დაწვრილებით ამბავი და ერთმა იქ დამსწრე ჩემმა ნაცნობმა მიამბო. ის პატარა კაცი ყოფილა თურმე პოლიციის მსახური, სახელათ ჭანი, . . . ბინადრობა ქვანია ერთი სუსტი ადამიანის ქონში, მისთვის რომ იქ თურმე ძლიან ტუბილი ბინა ყოფილა. ანუ. უკეთ ვსთქვათ, თბილი. ვინც იქ ერთხელ მანკეკვა — მოშორება არ შეიძლება, და ამ სუსტი ბუნების განკარგულების ქვეშ უნდა იყოს, რასაც ის ანურკებს, უნდა შეუსრულონ მდგომარება.

სშირად არის ამ ქონში ღრიალი და ხრიალი, მაგრამ ხარჯი სხვისი, ე. ი. ჩემბერ გამკლელისა. ამ სუსტ ბუნებას უბრძანებია ბატონი ჭანისათვის, რომ მოეკლა ღორი მის ჭანის ერთი მეზობლისა. შეუსრულებლობა არ მოხერხდებოდა მისთვის, რომ ეს ჭანი სხვაგან ვერ იმოვიდა ამ გვარ თბილს ვინა ტუბილს ბინას; ეწია ამ ჭანს თურმე მამის ცოდვა და დასჭრა ღორი რომელიც სცემეს ღორის დაჭრისათვის, მამის ჭანს გი ვერც თბილმა და ვერც ტუბილმა უშველა, მხოლოდ მოეშველა მისივე ამხანაგი ყურნჭვიტა. რომელსაც უარესი დამართეს. ყურნჭვიტა ამ გვარ ტუბილში განკარგული ყოფილა ისე, როგორც კარგი შემწყერე შეძებადი. გაუგებია სუგდიდის პოლიციის და სუდის ნაწილები საჩივრებით, თუ ამან გამლანა, ამან გამლანბდა, ამან გამართია, ამან გამდინარა; მაგრამ ვერ-ჯერობით არც ერთს ბოლო არ მისცემია. ამში რაღაც ცოდვა მუშაობს, მითხრა ამ ნაცნობმა. კეთხე, თუ რა ცოდვა? ამან მიმანუსა: თვითორეული სუგდიდელი ამბავი რომ

მოგიყვებოდა—მოგაწვევს და ისეთ მოცლილ კაცს ვერ შევხვდით,
რომ აქაურნი ანბავი ასწეროს და აცნობოს საზოგადოებას...
აი ამ წელში თურმე
ნია აქაურ ზოლიციას ბრძანებს, რომ ესა-და-ეს კაცი გაკეზავ-
ნათ ქუთაისის სატრუსადში რამდენიმე თვით, მაგალითებზე,
დიდიტრი უდენტა; ნაცვლად მისა გაუგზავნიათ ალექსანდ-
რე წერაქვამე სატრუსადში, ეს უქნია ბატონს ჭანს მისის
უყურადღებობით. ჭანს და ყურცქვიტას კიდევ ერთი ანბავი
ჩაუდებიათ. ერთ ზეგადიდელ ვაჭარს მართებია თავის პრივას-
ნიკებისა რვა ათასი მანეთი, იმათ უჩივლიათ სულში და გა-
მოუტანიათ „ისპოლიტიკური ღისტები“. ამ ვაჭარს მოუწვევია
ექვსი სხვა დიდი ვაჭარები და მათის თანა-დასწრებით გაუსტუმ-
რებია პრივასნიკები და გამოუერთებია ღისტები. მათგან ხელ-
მოწერილები, რომ ამ ღისტებში აღნიშნული ფულები მივი-
ღეთ. ღისტები თურმე ვაჭარმა შეინახა, სახამ სულში წა-
რადგენდა. ეს ვაჭარი დარჩა უფულოთ და კალძიან, ასწია
თავისი სავაჭრო საქონლიანთ და მიჰყიდა ნატარისის წე-
სით ერთს ვაჭარს. ამ ყურცქვიტას თურმე მართებია იმ პრი-
ვასნიკებისა ასი მანეთი. მიცემა რადგანაც არ შეეძლო, ყურ-
ცქვიტამ, ჭანის და იმ სუსტი ბუნების მდებურის მამულის
მმართველის თანაშემწის შემწეობით, უჩნია იმ პრივასნიკებს
მოკვანათ ის გასტუმრებული ღისტები იმ ვაჭრისათვის და
მოუტანათ მისთვის. ეს იმათ შესაწულებს, რადგანაც მათ რი-
დი არ ჰქონდათ იმ საწყლად ვაჭრისა. როცა მოუტანეს ყურ-
ცქვიტას, ესენი დასწვა და დაუწერა იმათ განცხადება ზოლი-
ციადში, სადაც თითონ მსახურებდა, რომ რვა ათასი მანეთის
ღისტები ამ-და-ამ ნომრებისა დაგუგავრგა. ყურცქვიტამ და
ჭანმა მამინვე გაგზავნეს განცხადება ზოლიციადგან ქუთაისის

სტამბაში, რომ ამ კაცებს ამდენი ათასი მანეთის ლისტები დაეკარგათ და დაბეჭდეთ. პრეკაზნიკებს მისცეს მოწმობა, რომ იმათ ნამდვილ დაკარგვას ვერ დაუკმაყოფილებელი ლისტებია. ეს მოწმობა წარადგინეს სუდში და ითხოვეს ხელახლად ლისტები, რომლებიც მიენდო სუდის პრესტავს გარდასასდგენებლათ. საწყალ ვაჭარს ვერ არ გაუგია ლისტების დაკარგვა, თუკრებს მას აქვს, იბარებენ სუდში და უცხადებენ პრეკაზნიკების ახალ თხოვნას. იყვირს ვაჭარმა, სად არის სამართალი?! ჭკითხეთ ამა-და-ამ კაცებსა! მაგრამ ვინ დაუჯერა. ამით უურცქვიტამ იგდო ის ასი მანეთიც, რომელიც ეძრათა და ვიდევან კრებოდა. უურცქვიტამ რა ქნას — კიდევ სტირინან ხალები, დაიბარა პრეკაზნიკები და უთხრა: ჩემო გულისათადო მეგობრებო, ეს რომ ვაი საქმე გიყავით, მეც არ ვარ თქვენსეუდ უკმაყოფილო, მაგრამ ერთს კიდევ უკეთესს მოგიხერხებთ, თუმიც ხალებს არ დაიშურებთ. რასაც სიკეთეს გვიხამთ, თქვენ იცით, უურცქვიტაო, უთხრეს

. . . . უურცქვიტამ, შეადგინა საჩივარი პრეკაზნიკების სახელზედ, რომ ჩვენ გვეჩინდა მომჩიებელი სასამართლოდგან გამორტანილი რვა ათასი მანეთის ლისტებია და მოგვზარა ამა-და-ამ ვაჭარმაო, ე. ი. იმან, ვინც რომ იყიდა მათი მოვალისგან სავაჭრო, და მისცეს ეს თხოვნა სადაც რიგია იყო. ამასთანავე უურცქვიტამ უთარა მათ — გამომძიებელ ბოხორკინს უნდა ვსთხოვოთ, სუსტი ბუნების ქალში მდგომარის მამულის მმართველის თანაშემწის საშუალებითაო. როგორც ეს თხოვნა მიუგა თუ არა, მაშინვე დაიჭირეს ეს ვაჭარი და კიდევაც ასე მოახერხეს. ის ვაჭარი უცხათ დაიჭირეს. ეს მეორე თვე გადის და დღესაც სატუსადოშია მოწმებს არავინ კითხულობს

და გავარჩიოთ იგი სხვა „არა ხალხურის“ ანუ ხელკონურის სიმღერისგან?—გალობა ყოველგან და ყოველთვის შეერთებულ იყო ხალხის ცხოვრებასთან, ხალხის ხასიათთან და მიძინებულუბასთან; იგი შეადგენდა და შეადგენს უაღრეს სიამოვნებას ხალხისას: დიდს დღესასწაულებში, ყოველს დროს: წამთარში თუ წაფხულში, შემოდგომასჯედ თუ გაზაფხულსჯედ ჩვენს ხალხს, ახალ-გაზდა და მოხუცი, ქალი და კაცი, იკრებოდნენ ერთად და იღებდნენ სიმღერითა და თამაშობით (ტეკვა), რომელიც ყოველთვის განუძირკველი იყო პირველთან. ვის არ უნახავს ქალების «დიდება» დღესასწაულებში, რომელსაც ქართველი ქალ-რძალი ორს გუნდათ იყოფა და გარს უკლავს მღერით ეკლესიასა, რომლის სასკელის წმინდასაც აქებენ და ადიდებენ სიმღერის ლექსებშია. ვის არ გაუგონია «დიდების» მშვენიერი, მწუნარების გამაქარკველი (თუმც მწუნარებითვე სავსე) კილო! დღესასწაულების გარდა ვის არ უნახავს «დიდებაზე» ნაკალი ქალები ხანგრძლივი გვალვის ანუ ავადმართების დროს, რომელსაც მღერიან სხვა სიმღერასა „იანახას“ ხმაზე. *) მწუნარების დროსათვისაც კი აქვს ქართველ ქალებს მოგონილი სიმღერა: ავად-მყოფს (ყვავილიანს, წითელიანს და სხვა ამ გვარს) უმღერიან მშვენიერს «იავ-ნანა, ვარდო ნანას» და რა არის მიცვალებულსჯედ ტირილი, თუ არ სიმღერა მწუნარების უამისა? ვისაც გაუგონია კარგს მომტირალთა «წარით» ტირილი, იგი დამეთანხმება, რომ ჩვენს ქარ-

*) თუ გვალვას და წვიმას სთხოვენ—ამბობენ, «ღმერთო მოგვეც უკლავს, აღარ გვინდა გორონი; თუ გვალვასა სთხოვენ «ღმერთო მოგვეც გორონი აღარ გვინდა უკლავს». ამ ჩვეულებას «გონჯობასაც» უწოდებენ და, მგონია, წარმართობის დროს ევთენის, რადგანაც კერპის «გონჯას» ატარებენ ქალები...

თუღს ტირილს ჳაჭმონით და სიმწუნარის კილთით თვით
 წარჩინებულნი „Requiem“ კერს სჯობას! ვარცხობის სიმღერას
 ხომ ყოველთვის და ყოველგან შეგომდისანთ მოისმინათ. და-
 უგდეთ ყური, რა ნაირის სსკა და სსვაობით არის სასვე ქარ-
 თული ხალხური სიმღერები: ხან ხმა-მაღლივი, თითქმის ზე-
 რას მთვინიანი ვიღო, ხან დიდინი, სასვე მწუნარების გრძნო-
 ბით, თითქმის წინ უნდა ვადმოვიშალოთ თვისი უუსაიდუმ-
 ლოესი გულის გრძნობანი! (საუბედურთ მე კარგათ კერ
 ვინცნო დასავლეთის საქართველოს კილეთსა, ამიტომ ყოვე-
 ლი აქ ნათქვამი შეეხება ქართლ-კახეთის სიმღერასა). დღესასწა-
 ულობაში—ხატობას ვარცხობი უკლიან ვარც კელესიასა და ადი-
 დებენ უფრო წმ. გიორგის; ეს სიმღერა სამჯერ ვარც შემო-
 ვლის შემდეგ ვარცდადის «იერსულადა». ახა ახლა მუშაობის დროს
 უფურთ გლეხის „ჳაოჳა-ჳაოჳა“-ის სიმღერას—მკის დროს, რა ნა-
 ირის ღუღუნით მოისმის; მუშაობის ვათავების შემდეგ, „მუ-
 შური“ სიმღერა მსმენელს აღუძრავს მაღლსა და მრავალს კე-
 თილ-შობილურს გრძნობათ... ახლა სუფრასვედ უფურთ ვა-
 სური ღვინით შეზარხობებულს ქართველებს, რეგორს ტკბილს
 და სასიამოვნო სიმღერებს ამბობენ: გრძნობით სასვე გრძე-
 ლი და მკელი «მრავალ-ყამიერ», რომელიც დრო-ვამოშებით
 დაუბოლოვებელი შეიქმნება ხოლმე; «ხატურული» ვრცელი და
 მოკლე; მოდიდინე «ხეური», მკვირალა «ხაკრული», მოხური
 „ჩინგური“, «მეტური» და, ვინ იცის, კიდევ რამდენი სსკები!
 არ შეიძლება არ მოვიხსენოთ «ურმულიც», რომელიც ტკბილად
 მოისმის, მომეტებულად ღამე, რადესაც მისი ურემზე მჯდომი
 მურმე ტკბილათ დაჭუღუნებს მწუნარე სიმღერას! ბუღბუღის
 სტკენა ურმულთან შეუდარებელია! მე არ შემიძლიან ვამოვსა-
 ტო სიტყვებით, თუ რა ბევრი მიგვრძნია «ურმულის» ვარც-

ნების დროს; იმ ურმულის, რომელიც გამოიგონია ღამე სოფელში, როდესაც მოჭრისადაა სოფელ ურემი, რომელსაც — ზოგჯერ სიტყვით — «ნაღვლისად მეურმე მწუნსაც სიმღერას დაჭლულუნებდა. — ღულუნი იგი ჩამჩქეის გულს, მწუნსაც არის ვით გლგვის ზარი; მაგრამ თუ ნაღვეს მოჭბებს დახვრულს, უნუ ჭერის კიდევ ვით ღრუბელს ქარი»... ერთის სიტყვით, ქართველის თვითოეულის მოქმედებისათვის ახსებობს თვითოეული მოქმედების შესაფერი ვიღა — სიმღერა. რამდენათაც მრავალ-გვარია კაცის მოქმედება, იმდენათ მრავალია თავის სხვა-და-სხვაობით სიმღერაც... შემოსუნებუდიდგან სხანს, რომ ქართველი ხალხის მრავალ-გვაროვანი ცხოვრება განუმოჩებელი ყოფილა სიმღერა-გალობასთან. და თუ ამ გვარი კავშირი არსებობს ხალხის ცხოვრებისა და სიმღერების შორის, — ცხადია, რა დიდი გავლენა უნდა ჰქონდეს გალობა-სიმღერას ხალხსად. მოიგონეთ საბერძნეთის მომღერალნი — რა მსოფლიო და მათ შორის უკვდავი ჭამეჩი; საფრანგეთისა და ესპანის „ტრუბადურები“; გერმანიის „მეისენჭერები“ და ჩვენი „საზანდრები“, რა დიდი მნიშვნელობა ჰქონდათ მათ... ზედაგოგური მნიშვნელობა გალობა სიმღერისა და საზოგადოდ მუსიკისა ადვილად გასაგებია, თუ მოვიგონებთ, რა დიდი გავლენა აქვს გრძნობას ჩვენს სულიერს ცხოვრებასად: მუსიკა და, რასაკვირველია, ვიღაც მეტყველება, ენა გრძნობისა, არამც თუ კერძო შიშებისა, არამედ მთელის კაცობრიობისაც. რადგანაც გრძნობა შეიცავს ადამიანის სიხარულსა და მწუნსარებასა, აქებსა და იმედსა, მიზანსა და ღრმადვილებასა, რწმუნებასა, ამისათვის სიმღერა აღიარებს და გვიცხადებს ადამიანის სულიერს ცხოვრებასა... ამისათვისაც სამშობლო ხმების — ვიღაობის გავლენების დროს კაცნი ასე ბეგრას გრძნობს და იგონებს

წარსულს. და თუ აგრე ძრეულ მოქმედობს სიმღერა კაცის
 გრძნობაზედ, ცხადია, რომ იგი აკეთილ-შობილებს მას და
 კაცობრიობისათვისაც გასაგებათა ჰხდის. რადგანაც გრძნობა
 ადამიანის სულიერის ცხოვრების გამამხილებელია, ამისათვისაც
 უკეთესდება, რბილდება და კეთილ-შობილდება კაცის ხასიათი
 გალობის ზედ მოქმედებით... გალობა-სიმღერას შეუძლიან იქო-
 ნიოს უაღრესი ნაციონალური (ხალხოსური) მნიშვნელობა.
 მუზიკალურის განათლების დედა-ბოძათ, ქვა-კუთხედ უნდა იყოს
 მშობლიური სიმღერა, სამშობლო კილო. ხალხის სიმღერა
 არის იდიალური განხორციელება ხალხის ცხოვრებისა, ხალხის
 ისტორიისა; იგი არის მქონი ნაციონალურის აღზრდის სა-
 ფუძველსა. სიმღერაში ხალხი იგონებს თავის წარსულს ცხოვ-
 რებას, აღმოთქვამს თავის შესედელობას ცხოვრებაზედ,
 თავის მწუნარებასა და სიხარულის წამებასა. სიმღერა
 არის ერთი იმ საშუალებათაგანი, რომლის შემწეობითაც მკვი-
 დრდება რომელიმე ხალხის სხვა-და-სხვა განცალკევებულის ნა-
 წილების ერთობა! ვინ არ იცის, რა დიდი მნიშვნელობა ჰქონ-
 დათ გერმანიაში მომღერალთა გუნდებსა გერმანიის სხვა-და-სხვა
 ტომთ ერთად შეერთებაში. სიმღერა მოაგონებს ხალხს მათ
 წინაპართა გმირობას, მამულის სიუკარულსა, მამულისათვის
 თავ-დადებასა და დაცემულს ხალხს აღადგენს... მოიგონეთ
 სიმღერები: «თამარ-მეფე», «ერეკლემ ჩვენმა ბატონმა», ლექსი
 სოლოლაზედ, «არსენა» და სხვანი. ხალხის მუზიკალურს გა-
 ნათლებას პრაქტიკული მხარეც კარგი აქვს: უქმე დღეებში,
 ხალხი, შრომის შემკეული, კერ ითმენს ცუდად ყოფნას და
 არ იცის როგორ გაატაროს უქმე დღე, აი აქ შემწედ და ამ-
 ხანაგათ გლეხს უნდება სიმღერა. ამ შემთხვევაში გალობაში
 გწკრთნილი კაცი მაშინათვე სიმღერას მიჰმართავს და მხია-

რულად გაატარებს უქმე დღესაც... სიძულეს რომ უფრო გა-
 ვრცელებული იყოს ჩვენ ხალხში, უქმე დღეებს ხალხი, ბავარ-
 ში დინის სმის მაგიერად, სიძულეთ გაატარებდა; მაგრამ,
 ჩვენდა საუბედუროდ, ჩვენს ხალხში ესტეტური გრძნობა ცო-
 ტათ თუ ბევრათ დასძულა... სიძულეს ხელფანებითი მნიშ-
 ხელობაც აქვს. ჩვენი ხალხი დიდს ნიჭს იჩენს მუსიკაში. ამას
 ცხადად გვიმტკიცებენ ჩვენის სიძულეობის მშვენიერი კილოე-
 ბი, რომელნიც თავის სიტკბოთი და ჭარბობით არ ჩამორჩე-
 ბიან ბევრს კომპოზიციის ნაწარმოებსა. ჩვენს ხალხში რომ
 გავრცელებული იყოს მუსიკალური განათლება, — იქნება ქართვე-
 ლებსშიაც გამოჩენილიყვნენ მოცარტები, როსსინები, ბეტხოვენი-
 ბი, ტუჩჩინოვი, ბარტოლმეო... ამის შედეგად, ცხადია, რომ
 ხალხურის სიძულეს კაი ფეხზე დაუყენებს დიდი მნიშვნელობა
 ექნება ეკლესიურის გაღობის განკარგულებასაც...

სიძულეს არის «ხალხური» და არა ხალხური (ხელფან-
 რი, ბაიათები, მუსიკალური და სხვა კილოები ჩვენში). ნამდ-
 ვილს ხალხურს მხოლოდ სოფელში გაიგონებთ და არა ქა-
 ლაქში. დაწმინებით შეიძლება ვსთქვათ, რომ ქალაქში (ნამეტ-
 ნაკათ თბილისში) თუ ძველიან ხალხურს სიძულეს, იგი არ
 ისე გადაძინებულია, რომ სრულებით აღარ ისმის ის გრძნო-
 ბა, რომელსაც მასში სოფლის ხალხი ჭნატავს. არ კიდევ არის
 კანტორური ერთ ხმისა სიძულეს და სწავლული ბაიათები. ამი-
 სათვის «ხალხური» სიძულეს შეიძლება ვუწოდოთ მხოლოდ
 იმ სიძულეს, რომელსაც სოფლის ხალხი ძველის, რომელსაც
 თვით სოფლის ხალხი იგონებს — სთხზავს. ჯერ ძველ დრო-
 შიაც არ იყო მაგრე რიგად გავრცელებული ქალაქში ხალხური
 სიძულეს. რადგანაც სოფლის ქართლ-კახეთის მეფეთ სწავ-
 სეთიდან მოჭყვანდათ მოძულელები და ესლას რომ რად!....

მე XVI საუკ. მეორე ნახევრიდან მოყოლებული, როდესაც ქართლ-კახეთის ბედი სპარსეთ ხაივდეს ხელში, უმეტესი ნაწილი ჩვენის მეფეებისა ყმაწვილობიდანვე იზრდებოდნენ სპარსეთის ყეენის სასახლეში სპარსულს სარწმუნოებაში და ჩვეულებაში. ამისთვის, როდესაც იგიანი მოდიოდნენ საქართველოში მეფეებად, — თავის კარზედ — სასახლეში იგეთსავე წყობილებას აწესებდნენ, რომელნიც სპარსეთის ყეენის კარზედ იყო და რომელშიაც თვითონ იყვნენ აღზრდილნი. ერთის სიტყვით, XVI—XVIII საუკ. მეორე ნახევარში ქართლ-კახეთის უმეტესი ნაწილი მანძიდან მეფეებისა თავის სამეფო კარზედ სპარსულ წესს, ჩვეულებას და განათლებას აძლევდნენ უწინარესობასა. ნიჭიერი სპარსეთის პოეტი ჭაფიანი დიდს პატივისცემაში იყო მეფის კარზე. იმის ლექსებს და იმის მწვერლობის კილოზედ შეთხზულს ქართულს სიმღერებს აღტაცებით აძღვრებდნენ თარსუ, ჭიანჭურსუ, ღუდუგუსუ და სხვ. «ჯაფი» «ბაიათი» «მუნსიმასი» და სხვა ამ გვარები სულ მშინდელი შემოღებულებია. საკვირველია, რომ ქალაქში, სპარსულ კილოებს თარ-ჭიანჭურსუდ ისეთი გავლენა ჰქონიათ, ისე ძლიერ გაუდგამთ ფესვები, რომ სხვა-და-სხვა საგანებზედ ქართული კილოები სრულიად განუდევნიათ და ამოუფარიათ! ახა ერთი მოძღვრალი მინჯენეთ რომ თარ-ჭიანჭურსუდ ერთი მანც ნამდვილი «ქართული» კილო იმღეროს! — ტყუილად ეცდებით! ჩვენდა საბედნიეროთ, «ხალხმა», იმ ხალხმა, რომელიც ყოველთვის იყო და არის თავის ნაციონალურის თვისების დამცველი, ამ სოკლის ხალხმა მეთქი დაიტყა და შეინახა თავისი წმინდა ქართველური კილოები სიმღერისა! დიან, გლეხი ხალხი — „ერთ“ იყო ყოველთვის თვისის საფარლის მამულის ინტერესების დამცველი; იგი ყოველთვის ჭკობობ-

და მომავალს, თავის სამშობლოს უბედურებასა და აფრთხილებდა მალაქს წოდებას, მაგრამ უკანასკნელთ ამაყობა ჭ პირადი სარგებლობა სულ სხვა ნაირათ ანიკებდა საქმესა... — რადა თქმა უნდა, ამის შემდეგ, რომ ვისაც შესწავლა და ნოტზედ გადალება ჭსურს ხალხურის სიძღერისა, — იგი უნდა წავიდეს სოფელში, დაახლოვდეს ხალხთან, დაჭყოს მასთან კარგა ხანი და კარგად შეისწავლოს და შეითვისოს „ხალხური კილო“. მხოლოდ ამ შემთხვევაში შეუძლიან გაღს ნოტზედ გადალება „სამშობლო ხმებისა“...

გადავაკვლოთ ხალხი თავადი ბ. მ. მაჭავარიანის „სამშობლო ხმებისა“. — ასრულებენ იგინი ყველა მოთხროვნელებს „ხალხურის სიძღერისა“ თუ გერა? — ხვეწდა სამწუხაროდ უნდა ესთქვათ გულ-საკლავი — „ვერს!“ და აი რათა: რცხ უ. მ. მაჭავარიანისაგან გადალებულს „სამშობლო ხმაში“ (უკეთესი იქნებოდა ასე ეწოდა უ. მ.—ნს თავის შრომისათვის: „მ. მაჭავარიანისა და ვინტოუბის ხმა!“) ერთშიაღ ვერ ვიტან „ხმდვილი“ ქართული ხალხური კილო, სამშობლო ხმა! მოკლეთ რომ ესთქვათ, უ. მაჭ—ის „სამშობლო ხმებში“ ზოგი ქალაქური ვინტოური კილოა, ზოგი თვეთ ავტორისა და ზოგიც უ. ი. გოგებაშვილისა (რომელმაც 1878 წ. ერთს „დროებისა“ №-ში ქება შეასხა უ. მ. მაჭ—ანს მეცადინეობისა და შრომისათვის და გამოაცხადა, რომ „მე გუგალბე ზოგი სიძღერა და უ. მაჭ—მა გადაიღო ნოტებზედ“... ვაი დედა! ე რა მოძღერაღი გველოდა და აქამდინ კი არ ვიცოდით!...) „ზოგი-ერთა სიძღერები იტალიურს კილოზედ არიან გადმოღებულიან“, ამბობს უ. ი. გოგებაშვილი. რომელის სიძღერის კილო არის იტალიური, დაასახელებთ და! მერწმუნეთ: ეს რომ იტალიელთ გაიგონ, — უნიველებენ იტალიურის კილოს ამ გვარს

შეუწინებელია თვის. რომ უ. მ. მსკ—ნის უსულო კილოებს
 იტალიური კილო უწოდეს!.. ნეტავი ვიტყვად სხელდობრ,
 რომლის იტალიურის ოპერადგან ამოიღო უ. მსკ—მა თვი-
 სის სიმღერების კილო?!... თუძა „სამშობლო ხმებში“ არის
 ორადე კილო ხალხური, მაგრამ ისინიც გადამასინჯებულნი
 არიან უ. მსკ—საგან. მაგრამ დავიწყეთ ცალ-ცალკე თვითუ-
 ულის სიმღერის გარეგან. პირველი სიმღერა არის „თამარ მე-
 თე“ (№ 1)—ფერწეული. საზოგადოთ ქართლ-გახეთში ორ-
 ნაირია ფერწეული სიმღერა: „მყრულის“ (იგივე ორ-პირუ-
 ლი) კილო და „მავლეგო“ სი. «თამარ მეთე» კილოთი
 მიემსგავსება «მავლეგოს» სიმღერას; მაგრამ მანც ფრად
 ეტყობა უ. მსკ—ნის კორპორაციის გავლენა... უკეთესი იქ-
 ნებოდა უ. მსკ—ნს ხსენებულ სიმღერა ერთხელ დაუბეჭდა
 სამ-გზის მაგონათ, რადგანაც ხარჯი ცოტათი მანც შეძირ-
 დებოდა. ან რა საჭირო იყო სიმღერათა მსვლელობასა და
 ხასიათის იტალიურად ზედ-წარწერით გამოხატვა? თუ ქართუ-
 ლად არ იცოდა მათი მნიშვნელობა, შეძლო აქლო უ. «რე-
 ნოვის» «ნოტების ანბანი» და იქ ენახა რუსულად ეს სიტყვ-
 ბი: Moderato — *умѣренно* — საშუალოდ. მე ვსთქვი, რომ
 სიმღერის—პიესის ზედ-წარწერა ჭსატავს პიესის მსვლელობასა
 და ხასიათსა მეტში. უ. მსკ—ნს ეს კერძო-უბეჭდობა, აუღია,
 თავზე დაუწერია იტალიურად — „საშუალოდ“, შეძევ (შუა-
 სიმღერაში) კი ქართულის ასოებით და სიტყვებით უწერს:
 «თან-და-თან ჩქარა» სე შეძევებოდა მანც, რომ პიესა რამდ-
 ენისმე ხაწილისგან ყოფილიყო შეძევარი; მაგრამ ამ შემთხ-
 ვებაშიც «თან-და-თან ჩქარა» კი არა «ჩქარა» Allegro უნდა
 დაწერს. ან არა და სხოლოში შენიშნავდა, რომ ეს სიმღე-
 რა ჯერ ფრად მიძედა იმღერება ორ-პირედ და შეძევ. რამ-

დეათაც საღმარის (მოფუტხულეთ) მოძრაობას. ტრიალს სინჯ-
 რე ემატება, იმდენათ სიმღერაც ჩაარდება და ბოლოს ისე
 ფრიად სინჯარით ამობენ, რომელსაც «Allegretto» ჰქვია!!
 რაინც შეეხება მუზიკალურს მხარეს—ბლომთ გასლავთ შეც-
 დომები, რომელთ ჩვენება მინდოდა, მაგრამ, კვანებ. რედაქ-
 ციისათვის ეს ფრიად სამძიმო აქნებოდა (ნოტების მაგალი-
 თების ბეჭედა). მერე სიმღერა არის «ედემი» (№ 2) ეს კი-
 ლო უეჭველად უ. მაკ—ნის ფანტაზიას ეკუთვნის! ვისთვის
 დასწერა უ. მაკ—მა ეს კილო: სოფლის ყმაწვილისთვის თუ
 სკრინებისთვის? ნუ თუ სოფლის ახლად მოსწავლე ბალები
 ძალადის «სოღ» და »ლა»ს აიღებენ ხმითა?! კარგად გალო-
 ბაში გავარჯიშებულ ყმაწვილებსაც ეძნელებათ «ლა»ს აღება და
 სოფლს ბიჭისათვის ხომ შეუძლებელია. «ედემის» კილო
 არის ძძიმე და უგრძობელი; ამისათვის მას ყმაწვილების მი-
 ტაცება არ შეუძლიან. მესამე სიმღერა არის «ბერი-გაცის ნატე-
 რა» (№ 3). ამ სიმღერას ჯერ ერთი იწყობს და შემდეგ მთე-
 ლი გუნდიც მიჭყვება. ამ კილომ ერთი დიდ-მარხვის საგალო-
 ბელი კილო მომაგონა და არა საყმაწვილო მხარეული სიმღე-
 რისა. ვუჩნებ უ. მ. მაკ—ნს ამ კილოზე რაიმე საკვლევისო
 გალობა გარდააკეთოს. «ოხა» (№ 4) ხომ რაღა, ნამდვილი
 ქართული კილოა! ბატონო! კინტოური სიმღერა «სამშობლო
 სმად» არ მოჩვენება უ. ავტორსა?! ეს იმ კინტოური სიმ-
 ლერის კილო გასლავთ, რომელიც იწყობს ამ სიტყვით «ადეს
 ზღვა დაძრეს, ქვიშა გამოხნდეს», ან კიდევ: «სარგე სავარცხე-
 ლი ხელში მეჭირა!» ეს სიმღერა უთუოდ უ. ი. გოგებაშვილ-
 მა უგალობა და გადაალებინა ნოტზედ. ამას ამ 12 წლის წი-
 სათ მღეროდნენ კინტოები თბილისის ქუჩებში და უთუოდ
 მაშინ ჩაჩნა გულში (სლოვნაში) უ. ი. გოგებაშვილს, როგორც

ამბობდა უ. ი. გ. 1878 წლის «დროების» ერთს №-ში.....
 «მზე შინაო»-ს კილო (№ 5) არის «იავ-ნანას» (უკავალით
 ავან-მეოფის სიმღერა) კილო მხოლოდ გადამხინჯებული
 ჩვეულებისამებრ ავტორისა. ივალობეო ერთათ «იავ-ნანა» და
 უ. მსკვარისის «მზე შინაო» და მასინ ცხადათ დაწმუნდუ-
 ბით, რომ მას სრულიად არა ჰქონია ესტეტიკური გრძობა. *)
 არც «ია კნახოთ კენახი» (№ 6) განსავთ თავის კილოზედ
 გადაღებული, რადგანაც ეს სიმღერა იმღერება «ნანას» (ილ.
 ჭ—ძის) ხმაზედ. ეს კილო განსავთ ამოღებული ნასკვარი
 ერთის (აღარ მახსოვს) გინტოური სიმღერიდან, მეორე ნა-
 სკვარი თვით ავტორის ფანტაზიიდან... მეც არ ვაკვირდი:
 რად წაუწყრია ავტორს თავის შრომაზედ «შედგენილი» და
 არა «გადაღებული» მეთქი!... მე შეცთომას მეგონა და თურმე
 ნუ იტყვიოთ—უ. მ. მ. მართლს თითონ შეუდგენია კილოები!
 დიდება მოხერხებასა და კომპოზიტორობასა თქვენსა უ. მ.
 მსკ—ნო! «ჩიტი და ივეტის» (№ 7) კილო ნამდვილი ხალ-
 ხური კილოა, მაგრამ ოთხ ხმაზედ ვი არა ვალობენ; არამც-
 თუ ამას, არამედ არც ერთი ქართული სიმღერა ანუ ვალობა
 ჩვენი ოთხს ხმაზედ არ ივალობება—ან სამი ხმა, ან ორი...
 უმჯობესი იყო უ. ავტორს სამს ხმაზედ გარდაელო, ვიდრე
 ოთხზედ გადამხინჯებით. ჩვენ ოთხ ხმაზედ გარდაკეთება ვი
 არ გვინდა, ნამდვილის ხალხურის კილოების გარდაღება გვინ-
 და... № 8 არის «მყრული» ანუ ორხინი კილოების სიმღერა. სად
 და ვისგან გაიგონა უ. ავტორმა მყრულის ოთხ ხმაზედ სი-
 მღერა? ვაჟო, თუ თქვენ არ იცოდით ამ სიმღერის კილო,

(* ამ სიმღერისათვის შევიდგან დაუწყრია ავტორს: «სამი ქალის
 სიმღერა», ასე ჰქონია სამი ვაჭი ვი ვერ ივალობებდეს...

ნუ თუ საქართველოში არ მოიხსიერებინა ვარკვი მომღერალნი,
რათ არ დაეკითხნით იმათ, რათ არ ისწავლეთ მათგან ჯერ და
შემდეგ არ გადიდეთ; თუ არა და ძალას ვინ გატანდათ—უეჭ-
ველათ გადიდეთ! არა, ძმაო, კოზმანისშვილები, ყარაღაშვი-
ლები, ვარდლოშვილები, სულხანისშვილები ჯანდიერები, (კახეთში)
ავრე არ მღერიან მსყრფელსა!... ნუ თუ ლექსს «გახაფხუელი»
(№ 9) ის კილო შექმენის, რომელსედაც, უფ. ავტორო,
თქვენ გადაგიღივით?! ნუ თუ «გახაფხულს» (ილ. ჭ—სა) კინტო-
ური კილო შექმენის და არა ჩვენებური, — ხალხური რომლის მ-
ღელის ბედსაც ვსატყავს?! დემეტრე მშვიდობა მოგცესთ, ვარკვის
გრძნობის პატრონი ბრძანებულ-ხარით, უ. ავტორო! სომ ვახ-
სოვთ, მკითხველნო, ამ 6—7 წლის წინათ რომ მღეროდნენ კინ-
ტოები ქალაქის ქუჩებში: «ავტო მოდის ფარანი, შიგ სანთელი არ
არის» — სწორედ ამ სიმღერის კილო გადუღია უ. მსჭ—ნს
და ქვეშ მოუწერია დიდ და მხავალ-მნიშვნელოვანი მშვენიერი
ლექსი «გახაფხუელი» ილ. ჭ—მისა!... მე № 10 არის სიმ-
ღერა «არავი» ილ. ჭ—მისა. ვის არ წაუგითხავს ეს ლექსი
და ვინ არ იცის, როგორის ელეგიურის ხასიათისა, როგო-
რის მწუხარეს კილოთია გამონატრული ჩვენ ივერიელთა
წარსული... აი ეს ლექსი მოუწერია ქვეშ იმ კილოხათვის,
რომელსედაც კახელი ხალხი (კახეთშია მოგონილი ამ 10—12
წლის წინათ) თ. რაფ. კრისთავის ლექსს — «წრიდგან გადასული
—წრეში შემოსულს» — რად შემთევარება-სა მღერიან. მაგრამ
ამასაც უ. მსჭ—ნის ზედ-მოქმედება აჩნევია: სამ-სმიანის კი-
ლოს მაგივრად ავტორს ოთხ-სმიანად გადაუკეთებია. კიდევ
ვიძეოვრებ: ოთხ-სმიანი სიმღერა ჩვენში არ ყოფილა და არც
არის მეთქი... «სამხედრო სიმღერა» (№ 11) არ არის ხალ-
ხური კილო. იგი არის ერთი «მარში» დუსავლი მუზიკის და-

საკრავი. ჩვენს მილიციონერებს აუღიათ ეს კილო და ქართულის ლექსებით უძღერიათ, როგორც მაგალითად «ჩემო ციციანთელაჲ». ამ სიმღერას მილიციონერები უწოდებენ «ციციანთელას» და არა «სამხედრო სიმღერას». ეს სიმღერაც შეცვლილათ აქვს უ. ავტორს გადაღებული. «მერცხალი» (№ 12) არის გარდაკეთებული ქალაქურის სიმღერის კილოზე — «მიძინო ძეგანდა», ან «მრავალ-ყამიერ». კილო თუძმა სწორედ არის გარდაღებული, მაგრამ მუსიკალური შეცთომა აქვს ოთხს ადგილას... სიმღერა «ყანა» (№ 13) არის გადაღებული იმ კინტოურის სიმღერის კილოზე, რომელსაც ტფილისში ამ 7—8 წლის წინად მღეროდნენ და რომელიც იწუხობს ამ სიტყვებით: «ქალო, საბარდინო»; ან «ლიზა მიდის ვერასა»; ან «ნორუგე და მახრუგე!...» «ჩიტია» (№ 14) არის გარდაღებული «არაგვის» (ნ. ბარშვილისა) ხმასედ; მაგრამ ცოტა გადაძახინებულად... «გაშვებული ჩიტია» (№ 15), როგორც ეტყობა «გოჭებში» «გარდაღებულია საკუთარ უ. მ. მაჭ—ნის კილოზე, რომელიც უსულო და უგულო კილოს წარმოადგენს. ამ კილოში აზრი არ არის, აზრი! და თუ კილო ნამდვილად არა ჭხატავს ლექსის აზრსა, უკეთესია დავიწუხებს მიეცეს იმ კვარი სიმღერას... «ბაკშვის სიზმარი» (№ 16) არის გარდაღებული ნამდვილათ იმ კილოთი, რომელსედაც მღერიან სსენებულს ლექსს; მაგრამ ცოტა კილოს გამოცვლის გარდა, უ. მ—ს სამის ხმის მაგიონად, რამდენსედაც სასოგადოდ მღერიან, ერთს ხმასედ გადაუღია. მშვენიერი მოსასმენია ეს სიმღერა მეტადრე მაშინ, როდესაც ორ-გუნდად — ორ ზირად მღერიან. საკვირველია: სამ-ხმის სიმღერას უ. ავტორი ხან ოთხ-ხმისათ აკეთებს, ხან ერთ-ხმისნად! რას უნდა მიეწეროს ეს, თუ არ ჩვენის ხალხურის სიმღერების უცოდინრობასა? «მასეში გამბული ჩიტია» (№ 17) არის გარდა-

ღებულ ისეკ იმ კილოზედ, რომელზედაც «ჩიტია» (№ 14), მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ «ძახეში გაბმული ჩიტია» უფრო გადაძახინჯებულა: შუა კილო — თავშია, თავი — ბოლოში, ბოლო — შუაში... სიმღერა — «ქალების მუშაობა» (№ 18) არის გადაღებული იმავე გინტოურის სიმღერის კილოზედ, რომელზედაც «ყანა» (№ 13). ცოტათი სხვა-თვრივ გადაძახინჯებული. ეს უთუოთ იმ განზრახვით, რომ უ. ავტორმა საზოგადოება დააწმუნოს, ვითომ და იტალიური კილოა... ძვრამ, მისდა საუბედუროთ, შეუტყუეთ ეშმაკობა!... მე 19 № არის «გურდღელი», რომლის სიმღერამაც 1878 წ. «დროების» მე 19 №-ის სიტყვით ტფილისის საზოგადოება აღტაცებაში მოიყვანა. მე მიკვირს, უ. ა. ი. ბერიძემ რატომ არ შენიშნა ავტორს, რომ ეს მშვენიერი სიმღერა აგრე უღმერთო გადაძახინჯებია. როგორც დაგწმუნდი, ქართულს წარმოდგენაში «გურდღელი» უმღერნია უ. ბერიძეს «თავისებურად» და არა ძაჯვარაინისებრივი, საზოგადოებასაც მოსწონებია და შეცთომით უ. «სამშობლო ხმების» ავტორი გამოეხშია სტენაზედ... ერთის სიტყვით, რომ იტყვიან რუსები: на чужой счет гуляль» — სწორედ ისე მოსვლია უ. მ. მაჭ — საც. «გურდღელი» ორ-ნაირად იმღერება: ერთი ბერიძესებრივი — ორ-ხმიანია და მეორე — ძველი ქართული, სამ-ხმიანია, რომელიც უფრო «სუფრულს» სიმღერებს მიემსგავსება... მე 20 № არის «ქრისტე აღდგა». ეს ეკლესიური ვალობა დიდი ხანია გადაღებულია ნოტებზედ უ. მიხაილოვისაგან — ჩაჯვადისაგან (კახელია, სოფ. კისისსვეელი). აი, ბატონებო, აგრეთები და აგრე განლაგებთ გადაღებული (უკაცრავად — შედგენილი) «სამშობლო ხმები» უ. მ. მაჭ — საგან, რომელსაც კილოებითურთ ერთის თვის წინათ ამ შესანიშნავის შრომის გამოსვლაძდე

უ. ი. გოგუბშიძის ქება შესახებ დალოცვები, რაკი ვი-
 ლო ქართულის სიტყვებით — ლექსით იმდებება, — განა იმისა-
 თვის ვილც «ხალხური», სამშობლო სმ. ექნება?! ან ვის
 გაუგონია უ. ი. გ. — შვილის მომღერლობა, რომ მის ნამღ-
 რაღს იღებენ ნოტებსად? ერთი მითხარით, თუ ღმერთი
 გწყაძნთ: როგორ გადაიღებდა ხალხურს ვილცებს ის აღმანია
 რომელსაც ანამც თუ არ უსწავლია, არც ვი გაუგონია ნამდ-
 ვილი ხალხური ვილც, — ისიც არ იცის, თუ რომელს და რამ-
 დენს სმასჯდ მღერინ ქართველები! მოუფლებია უ. მ. მაჭ-
 —ს და აგრე ჭყოფს სმებს: «მალაღი ბანი პირველი», «მა-
 ლაღი ბანი მეორე» (№ 19) Soprani, Alti, Tenori, Bezzo
 (№ 11). «ავთანდილის ლექსში» შემკვეს ოთხ სმას ავალ-
 ბებს უ. მაჭკვარინი: კრინი, მოძახილი, მალაღი ბანი, ბანი
 (№ 8). აბა ერთი უჩუჩუღეთ ქართველს მომღერაღს ეს სმე-
 ბი — რას გეტყვისთ! ესეე ოთხი სმას არის სიმღერაში «ჩიტი და
 თეტი» (№ 7). სიმღერაში «თამარ მეფე» უ. მენსტე ასე
 უწოდებს მეორე სმას: «მალაღი ბანი — მოძახილი... ერთის
 სიტყვით, როგორც მოუნდომებია, ის წოდება მიუცია თვი-
 თვეულის სმისათვის უ. ავტორს. უ. მაჭ — ს უნდა შეენიშნოთ,
 რომ ერთხელ და სამუდამოთ იცოდეს: ა, ხალხური სიმღერა
 სოფელში უნდა შეისწავლოს; ბ, ქართულს სიმღერაში სმის
 სმის მეტი არ არის: 1, მალაღი ბანის თქმა, 2, მოძახილი და
 3 ბანი; გ, როგორათაც ავტორის «სამშობლო სმები» ამტკი-
 ცებს, იგი კომპოზიტორობისათვის არ ყოფილა დაბადებული,
 ამისათვის ვურჩევთ თავი დაიმდაბლოს, დაანებოს კომპოზიტო-
 რობას თავი და შეუდგეს ისევე იმ საქმეს, რომლისათვისაც
 მოწოდებული არის, უ. ი. აწავლოს ყმაწვილებს ის რუსული
 (და არა ქართული) რადგანაც სრულიად არ იცის უ. მ. მაჭ-

ზინაური მიმოსილვა.

შემოდგომა უხვია, ამბობენ ხოლმე ქართველები და მართლაც უხვი გამოდგა ჩვენთვის წრეკანდელი შემოდგომა, თუ ახალი სასწავლებლების გახსნით, თუ მათ გახსნაზედ ზრუნვით, თუ ახალი ლიტერატურული ორგანიზაციების შექმნით. გაიხსნა და ხონში სამასწავლებლო სემინარია, ქ. გორში — საქალებო სასწავლებელი; გაიმართნენ ქ. თბილისის სსკა-და-სსკვ ნაწილებში ჰირველ-დაწეებითი სკოლები და კერძო ჰანსიონები; გარდასწდა იმერეთის სამღვდლოებისაგან ქ. ქუთაისში სასულიერო სემინარიის დაარსება, სსკა-და-სსკვ სოფლის საზოგადოებისაგან კიდევ ახალი სასოფლო სკოლების დაფუძნება; გამოიცა ქ. ქუთაისში ახალი ქართული გაზეთი „შრომა“. ერთის სიტყვით, ღვთის მოწყობა არ დაგვიკლებია ჩვენ ამ შემოდგომაზედ და არც არაიერი გვიძღის, რომ მატყნით შექვიფიანებულბოძა, სულ „უჩა კამშანია“ ვიძახოთ.

მაგრამ ამასთანავე მოვალენი ვართ, არამც თუ მარტო ვისურვოთ, ჩვეულებისამებრ ქართველთა, ახლად დაფუძნებული კეთილი საქმეებისათვის კეთილი მსგავლობა და შედეგი, არამედ ვადევნოთ თვალს მათს მსგავლობას, გუხვენოთ გზა, რომლითაც ივინი უფრო მალე მიეღწევიან თავიანთ დანიშნულებას, გასაკიცხი მათი მხარეები გავკიცხოთ და საქები ვაქოთ.

ეს მით უფრო საჭიროა, რომ ჩვენ გამომცდილებით ვიცით, თუ რა რიგით ამ გვარი კეთილი საქმეები ხშირად ჩვენის დაუდევრელობით იფუშებიან ხოლმე და მოგების ნაცვლად წარაღეს გვამდევენ ხოლმე. აი, თუ გნებავსთ, მაგალითათ ავიღო „სამართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების სამმართველო“ და მისგან გასხნილი შოკლები. ან გასხნა რა იყო ამ «საზოგადოების სამმართველოსაგან» თბილისში სასწავლებლისა და ან დაკეტა რამდენიმე თვის უკან, მაშინ, როდესაც ასე საგრძნობელია ჩვენთვის სასწავლებლების სიცოცხლე? ნუ თუ «საზოგადოების სამმართველომ» წინათვე არ იცოდა, რომ სასწავლებელი ხარჯს მოითხოვდა და ამ ხარჯს ვერ შეამსებდნენ ის რამდენიმე გროშები, რომლებიც მოსწავლეებს ხდებოდათ სწავლის ფასათ? ესევე «საზოგადოების სამმართველო» უჩივის ახლაც მისგან დაფუძნებულს ბათუმის შოკლას და, ეტვი არ არის, იმასაც მოკლეს ისეთივე ბოლო, როგორც ჭქონდა თბილისის სასწავლებელს. სად ჭქონდათ ჭკუა «საზოგადოების სამმართველოს» წევრებს მაშინ, როდესაც ფაქტი-ფაქტით ხსნიდნენ ბათუმის შოკლას, სტოკებდნენ მაშინ სულს და პაპის სულს ისდიდნენ საფიცებლათ, გინდა საფიქრებლად? უჭკუობისაგან ღმერთმა დაიფაროს ისინი და რომ მოსასრულებს და ენერგია აკლიათ — ამის თქმა ვი დაუზრდებლათ შეგვიძლიან ჩვენ, თუმცა ვი ისინი ძალიან სცდილობენ, რომ გაიმართონ თავი. რაც დაეძრთა საზოგადოებას და დაეძრთება — მის სამმართველოს დაუდევრელობის და წევრების ერთმანეთისადმი პიროვნობით მიდგომის ნაყოფი გასლავსთ. ჩვეულებრივ ერთი ვინმე პიროვნობითი სარგებლობისათვის წამოიძახებს, თუ ეს ასე კენათა — ყველანი თანხმდებიან და სდგება ოქმი. რა გასაკვირველია, თუ ღმერთი გრწამსთ, ამის შემდეგ, რომ

უფრო ის წიგნები იგზავნიან. სასოფლო-სასაწყველებში,
 რომლებიც შედგენილები არიან «საზოგადოების სამმართველოს»
 წევრებისაგან, უფრო ბევრი იმ სასაწყველებში იგზავნიან,
 რომლებიც ანაზქა არიან, უფრო ის წიგნები გამოიცემიან,
 რომლებიც რომელსაღმე მათგანს მოსწონს, ან რომლისაღმე მათ-
 განის ნაცნობებისაგან, ან მეგობრებისაგან არიან შედგენილნი თუ
 გადმოთარგმნილნი? რა გასაკვირველია, რომ თულები კი იხარჯება
 „საზოგადოებისა“ და საყოფი კი არსად სჩანს? რა გასაკვირვე-
 ლია, ბოლოს, რომ ზოგიერთს სამმართველოს წევრებს ჯერ
 სიზმრათაც არ მოსჩვენებოდათ თბილისის სასაწყველების დახურ-
 ვა, ის კი ერთის წევრის წყალობით უკვე დაკეტილი იყო?!...

ამ გვარი მაგალითები თქალ-წინ გვიდგანან და ამისა-
 თვის, ვიმეორებთ, კაღდებულნი ვართ თხიზულნი ვიყოთ და
 უსწორათ გზა ყოველ კეთილ დაწეხას. ამისათვისვე ვკის-
 რულაბთ ამ შემოდგომასეულ დათუძნებულ კეთილ-საქმეებსეულ
 რაიმადე სიტყვის წარმოთქმასაც. ვინ იცის, იქნება ღმერთმა
 ჭქნას და ჩვენმა ყვილიმა გააღვიძოს ვინმე! ჩვენც მეტი არა
 გვინდა-რა ამ დროებით, „წერა-კითხვის საზოგადოების სა-
 მმართველსაკით“ ჩვენ უცბათ ცაში აფრენა არა გვსურს და
 ამითაც სრული კმაყოფილი ვიქნებით.

რაღა თქმა უნდა, რომ ყველა ჩვენგანისთვის სასიამოვნო
 ნა სხვა-და-სხვა სასაწყველების გახსნა ჩვენში, მაგრამ უბე-
 დურება ის არის, რომ ზოგიერთი მათგანი არ არის მკვიდრ
 სათუძველსეულ დამდგარი, ზოგი კიდევ ისეთი გარემოებებით
 არის მოცული, რომ ვინ იცის, რა ბოლო ექნება. ხონის სე-
 მინარია რაღაც შემთხვევით ამოხდა ქალაქ ადგილს და გაიხს-
 ნა დაბაში. ძალიან სათუძველსეულია, რომ ამ გარემოებამ არ აზი-
 ხნას ის თუძვა, როგორც გვესმის, დინეკტორიც და მასწავ-

ლებლებიც ღირსეულნი ზიარნი არიან იქ ამ დროებით, მაგრამ
 საუკუნოა, რომ მუდამ ასე იყოს და ღირსეულ ზიართ არ ჩრხი-
 რს ხელმეორე ქალაქად გილს მოლავსება. გარდა ამისა,
 როგორც მასწავლებლები, ეგრეთვე მოსწავლეები, ცოტათ არ-
 ის, თუ ბევრათ, უეჭველად, მოკლებულნი იქნებიან ქალაქის სა-
 ზოგადობის სუბ-გავლენას და სასკოლმღვანელ-სამეცნიერო
 მასალებს. ვაი თუ ამ გარემოებებმა ეს ძვირ-ფასი სასწავლე-
 ბელიც იმ მდგომარეობაშივე ჩააგდოს, რა მდგომარეობაშია
 იმყოფება მარტვილის სასულიერო სასწავლებელი. ესლაგე
 უნდა შეეცადონ, ვისიც რიგია, რომ ხონის სემინარიის
 დააყენონ იმ გვარად, რომ ასცდეს ყოველ-გვარ წინსვლე-
 ლობის დამბრკოლებელ შემთხვევას, თორემ შედეგ მის
 გასწორება სამხელეთ დაუჩნებათ და იქნება შეუძლებელიც შე-
 იქნას, როგორც შეიქნა სსსრული სასულიერო სასწავლებ-
 ლის გასწორება. ამ სასწავლებლის დროებით ქუთაისში ყოფ-
 ნამ ცხადათ დაგვანახა, რომ მხოლოდ ქალაქ ადგილს გადა-
 ტანას შეუძლიან მის წმინდარი მდგომარეობის გამკეთება და
 წარმოადგინეთ, თუ რა საწვლი მოკლის ხონის სემინარიის,
 ვინიცობა და გარემოება მოითხოვს მისგან ამ გვარათ ადგი-
 ლის გამორკვლას ამ თავით დაუდებელობისა და უყურადღე-
 ბობის გამო!...

მდგომარეობის განხილვის შემდეგ ჩვენ ძალიან თანაუგრძობობთ იმერეთის ყოვლად სამღვ-
 დელისა და სამღვდელობისა და ქუთაისში სასულიერო სე-
 მინარიის გახსნის თაობაზე; მაგრამ ძალიან კი სამხელეთ
 და საუკუნოთ მიგვანხიან მისი კეთილ-დღეობა იმ მატერიალური
 შეძლებით, რომლითაც ისინი ამირობენ მის გახსნას. ას-
 ჯერ განხილეთ და ერთხელ მოსტერილ, არის თქმულობა და კუშმარტი
 თქმულობაც არის. დაყინებით და დაჩემებით ჯერ არაფერი

გაკეთებულა და თუ გაკეთებულა—ბოლოს სანანურათ დაჩინილას
 ხოლო თავის უსაფუძვლობას გამო. დიქტომა აშორებს ამ
 გვარი ბოლო მომავალს ქუთაისის სემინარიას; მაგრამ, როდესაც
 წარმოვიდგინთ იმერეთის სამღვდელთა სიღარიბეს,
 'სოგიერთებისაგან ესლავე ,,დანიისების' წერას, სამეგრელოს
 და გურიის სასულიერო სასწავლებლების მდგომარეობას (ეს
 სასწავლებლები სამღვდელთა ხარჯით ინახებიან, რა გვარ-
 რათ შენახვასაც უზირებენ მომავალს სემინარიას).—ძალა-უნე-
 ბურათ გვებდება ეჭვი მისგან ბოლოს გატანაზე. კარგი,
 ვთქვათ, იმერეთის სამღვდელთა დაეთანხმა ყოვლად სამღვ-
 დელთა გაბრიელის წინადადებას თუ ხათრით, თუ შიშით, თუ
 ჯილდოების მიღების სურვილით (ეს ყოველივე არამც თუ
 შესაძლოა, ნამდვილად ასეც გახლავს) და შესწირა რამდენიმე
 წლის თავისი ჯამგირი, ვთქვათ, გაიღწა კიდევ ქუთაისში
 სასულიერო სემინარია ამ გვარათ სამღვდელთაგან შეწი-
 რული იყოლით,—რამ უნდა შეინახოს შემდეგში ის, ან რა
 საშუალება აქვსთ ყოვლად-სამღვდელთა და სამღვდელთა
 სასეში მის აჩუბობის გასაგრძელებლად? აი კითხვა, რომელიც
 უნდა პირველად ყოვლისა გარდასწყდეს, თუ კი ნამდვილად
 სემინარიის გახსნა სურსთ და სათამაშოთ არ მიანიცთ ამ
 გვარი მძიმე საქმე. იქნება თქვითობები, რომ რაკილა და-
 რსებენ სემინარიას, მერე უმაღლესი სასულიერო მთავრობა
 იძულებული შეიქნება შეინახოს ის, როგორცთაც ინახეს სხვა
 ამ გვარ სემინარიებს; მაგრამ ნუ დაივიწყებენ, რომ ეს ძალიან
 ძნელი მოსაღონებელია და თვითონ ყოვლად-სამღვდელთა გა-
 ბრიელიც, როგორც განათლებული პირი, ეჭვი არ აჩინს,
 გრძობს ამას, თორემ სამღვდელთა სკეწნას, მუქარას
 და წაქეზებას თავს დაანებებდა და ესლავე იშუამდგომ-

ლებდა მოხსენებულნი მთავრობის წინაშე სხვა ადგილების-
 და-გვარათ ქუთაისშიაც სემინარიის გახსნას... იმ გვარად
 გახსნილმა სამეგრელოს სასულიერო სასწავლებელმა, რა
 გვართაც ქუთაისის სემინარიის გახსნა სურსთ, რა მოუ-
 ტანა სამღვდელეობას, რომ ამ სემინარიამ რა მოუტანოს? სა-
 ცოდავი სამეგრელოს სამღვდელეობა, დაღარბებულნი, დაღა-
 ტაკებულნი დაიარება. ვედარც სახლობას განდომია, ვედარც სა-
 სწავლებელს; ესეთივე მდგომარეობა ან მოელის მთელს იმე-
 რეთის სამღვდელეობასაც, ვინიცობას და სემინარია გაიხსნა მის
 ხარჯზედ? ის ორიოდ გროში, რომელიც მას ხვდება ან ჯა-
 მაგინისაგან, ან მრევლისაგან (ნუ დაივიწყებთ, რომ სამეგრე-
 ლოს სამღვდელეობას ეძლევა დრამა კომდოზედ, ისიც მარტო
 გლეხობასზედ, ექვსი აბანი და იმერეთის სამღვდელეობას ორი
 მანეთი) თითქმის ყველა სულ ამ სემინარიას მოუხდება და ან
 თითონ რითი იცხოვროს, ან შვილები რითი გამოზარდოს;
 და თუ შვილების გამოზარდაც აღარ შეეძლება სამღვდელეობას,
 ნეტავი თუ ვისთვის-და უნდათ სემინარია?! ამასთანავე სასუ-
 ლიერო სასწავლებლებიც, რაღა თქმა უნდა, მოითხოვენ მის-
 გან, ახლანდელზედ უკეთეს შენახვას, როგორც სემინარიის
 საძირკვლები, და ერთი გვიბრძანეთ, საიდგან და რითი?...
 ერთის სიტყვით, რა მხრიდგანაც უნდა გავშინჯოთ ეს საქმე
 —სულ იმ დასკვნას ვაწყდებით, რომ ძალიან და ძალიან ახ-
 ქარბული და გამოურცხობელი აზრია ჯერ-ჯერობით და სამღვ-
 დეობის ხარჯზედ ქუთაისის სასულიერო სემინარიის გახსნა.
 მარტო „დროებისაგან“ უოკლად-სამღვდელეო გაბრეილისადმი
 და იმერეთის სამღვდელეობისადმი ქების შესხმა ამ გვარნი
 კეთილი საქმისათვის სამყოფი არ არის იმისათვის, რომ
 მარტო თავები ავადიროთ და უცხო-უკვლეთი ვინსეთი-

ლოთ ცხოვრებას ასწავლებს და დიდი და დიდი მოთხოვნა ეჭივრება ამ საქმეს, თუ ვინ თანადაც ვისმე და ტვინის განძრევა არ ეზარება...

რაც შეეხება სხვა სასწავლებლებს და შესწავლებას, რომლებიც ვინმე შეიძლება დაგვიფუძნდნენ, იმათზე ერთი საზოგადოებრივი შენიშვნა უნდა წარმოვსთქვათ. თუ ეს სასწავლებლები და შესწავლებები იმ გვარად და იმ გზაზე წავიდნენ, რა რიგთანაც სხვა ამ გვარები მიმდინარეობენ, უმჯობესია ექნებოდა სულაც არ დაზარებულ იყვნენ, ... და ერთი გვიბრძანეთ, ვისთვის რა საჭირო ექნება ამ გვარი სასწავლებლების არსებობა?... ქალაქ თბილისის გამგეობისაგან შიშველ-დაწყებითი სასწავლებლების გამწვანება — ეს სასიხარულო და სასიქადულო მოვლენა სრულად ქარწყლდება იმ სენის წყალობით, რომელიც ქალაქის თვით-მმართველობას გვერდებში გასვდომია. ეს სენი დღემდარეობს იმაში, რომ სსსრული სასწავლებლებისთვის მასწავლებლების არჩევაში არ ხელმძღვანელებენ არავითარ შედაგოგიურ მოთხოვნაზე, რამდენსავე მოთხოვნაში იარჩევენ ჩვეულებრივ ერთს თუ ორს ვისმე უროტეკციით და არა გამტადით, რის-გამტად ხდება, რომ მასწავლებლობის ადგილს ისეთი შირები იტყვენ, რომლებსაც შედაგოგიის იმდენივე ესმისთ, რამდენიც არსტრონომიის თვით ქალაქის გამგეობის წევრებს. წრეულ განსაკუთრებით დაეტყობ ეს ნაკლები განება, რადგანაც სსსრული სასწავლებლებში მასწავლებლობის მსურველნი ძალიან ბევრნი იყვნენ და მათ მოწონის ზოგიერთნი იმ გვარით შედაგოგიის დასწავლებლები, რომლებიც არას რიგათ არ დაიწყებულდნენ, მაგრამ მასწავლებლობა უცხადათ ისეთ შირებს, რომლებმაც თითქმის არც ვინ იცინა შედაგოგია — სასმელია, თუ საჭმელი. ქალაქის გამგეობას

აღბათ სურს სსკთის შორის იმით დამტკიცოს თავისი თვით-
მიმართულებას, რომ ვინც უნდა — იმათ იჩივებს მასწავლებლებს
თავისგან განხილვას სასწავლებლებში; მაგრამ რათ ივიწყებს,
რომ ამ სასწავლებლებს უბედურად ბევრია არის დამოკიდებული
მომავალი კეთილ-დღეობა ქალაქისა და ამიტომ განსაკუთრე-
ბითი ყურადღება მისი უნდა იქმნეს მიტყუელი მათზე, ეს
ყურადღება კიდევ იმაში უნდა მდგომარეობდეს, რომ რიგანი
მასწავლებლები ყავდეთ მათ და არა გლახები. თუ სავლასაკოთ
მართავს ქალაქის გამგეობა სასწავლებლებს, მაშინ იყავნება
მისი და ჩვენი სიტყვები უკან მივსვამს...

ერთიღა დაგვჩვენია წლებიანი შემოდგომის ნაყოფი —
ქუთაისური ქართული გაზეთი „შრომა“, რომელიც, ბევრათ
არის, თუ ცოტათ, გვამდევს იმედს და გვანადისებს. თუმცა
ჯერ არც ბევრი ხანია, რაც გამოდის ეს გაზეთი და არც ბევ-
რი რამ უძიქმდნია, მაგრამ ცხადათ ეტყობა მას სანურველო
მიმართულებას, ის მიმართულებას, რომელსაც მოკლებულია მუ-
რყ ჩვენი გაზეთი „დროება“ ყურნაღნი „ივერიათურთ“ და
რომელიც შეადგენს მიუცილებელს მოვალეობას ყოველ კეთილ-
სინდისიერ ყურნაღისას და გაზეთისას. მართალია, ვერ ვიტყ-
ვით, რომ სრულიად უნაკლებად იყოს ეს ჩვენი ახალი თანა-
მოძმე, მაგრამ მიღებულ მის მიერ მიმართულებასთან ყოველი-
ვე მისი მტრივადი ნაკლებეკვანება ქარწყლდება და მხოლოდ
„დროება“- „ივერიას“, ამ ჩვენი დროებისთვის შეუფერებელ
მიმართულების ყურნაღ-გაზეთს, შექმლო მის გაკენწლავს, თუ
კითომც და ბაქაიანობისთვის, თუ ცალკე გამოსვლისათვის. თუ
სახოგადო საქმიანობის ყოველის დონის-მიების ხმარების
„შრომის“ თანამშრომლებისგან საქვეყნოთ აღიარება მართლად
და არაფერსა ჭკავს, როგორც გვაუწყა „დროება“-მ, მას თვი-

თონ ეს დაღრცვილი „დროება“ წაღასათვის უკმეკს ხოლმე გუნდრუგს მცირეოდენი რამეს შემწირველებს საზოგადო საქმისათვის?! რატ შეეხება ყურნალ-გაზეთების ცალკე-ცალკე გამოსვლას, მაშასადამე გამძრაგლებას, ეს არამც თუ გასაკიცხია, არამედ საქებური და სასურველიც არის, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც წლეკანდლამდისინ მხოლოლობითი ყურნალ-გაზეთი „დროება“-„ივერია“ რაღაც თავისათვისაც გამორეკვეკელი მიმართულებისაა. ან თვითონ „დროება“ და „ივერია“ გი კმაყოფილნი არიან თავიანთ შეერთებასკედ, რომ სხვასაც ურჩევენ მას? ჩვენ სრულიად სხვა აზრისა ვართ ამ შეერთებასკედ და ვნახოთ ერთი რამდენს ხანს კიდევ გაუძლებს იგი „დროებას“ და „ივერიას“!.. არა, ჩვენ „შრომასკედ“ ჭკერ-ჭკერობით არავფერი ურიგოს თქმა არ შეგვიძლიან. ვისურვოთ მხოლოდ, რომ მისი შეგრეელი მიძა გამოდგეს ისეთი მიძა, რომელიც გაზრდილის ავანთყოფობასკედაც გი თმას იგლეკს ხოლმე და ლოყებს იკაწრის, და მისი ექიმი კიდევ არ ემგზავსებოდეს ესლანდელ ჩვენს ექიმებს...

ე. გურგენიძე.

რედაქციისაგან საუბოველთაჲმ საუბრადღებომთ.

მომავალს 1882 წელსაც ქართული საზოგადოებრივი და სალიტერატურო ჟურნალი „იმედი“ გამოვა იმავე პრინციპით, იმავე მიზნით, იმავე სივრცით, (ე. ი. ოთხი თაბახიდან ხუთამდის), როგორც ამ 1881 წელში გამოდის, და ახალი დახვეწილობით თანამშრომლების დახმარებით.

ფასიც ჟურნალისა დასრულებს იგივე—წლიურის გამოცემისათვის თბილისში შინ მიტანით და სხვა ადგილებში გავსავსით 8 მანეთი, ნახევარ წლისა 4 მ. 50 კ., სამი თვისა 2 მ. 50 კ., ცალკე ნომერი 1 მანეთი. მხოლოდ ვინც მომავალ 1882 წლის იანვრის 1-მდის გამოიწერს მთელი წლის გამოცემას და ფულსაც გამოიწერისათანავე წარმოადგენს—იმას დაეთმობა 7 მანეთით.

ხელის მოწერა „იმედზედ“ მიიღება ქ. თბილისში: რედაქციაში, რომელიც იმყოფება გუგიაში, მეორე თუშანიშვილის ქუჩაზედ—№ 12, ნემენცების სასაფლაოვანთან, უ. შავერდოვის გასვლის სააგენტოში და უ. ხარკვიანის წიგნის მაღახაში. გარეშე მცხოვრებელთ შუამდინით დაიხარონ ჟურნალი ამ ადრესით: *Въ Тифлисъ. Въ редакцію грузинскаго журнала „ИМЕДИ“.*

მომავალ 1882 წლის იანვრიდან „იმედში“ დაბეჭდილ სტატიებისათვის ავტორებს მიეცემათ რედაქციისაგან ფასი ამ რიგით: ორიგინალური სტატიისათვის ერთ ბეჭდვის თაბახზედ 8 მანეთიდან 16 მანეთამდის, ნათარგმნზედ—5-გან 10-მდის;

ორიგინალური ლექსისთვის სტრაქონსკედ 3 კაპეიკიდგან 6 კაპეიკაძდის, ნათარგმნსკედ — 2-გან 4-ძდის. სტატია თუ ლექსი უნდა იყოს გადაწერილი წმინდათ და გარკვევით. ვისაც ფასის მიღება სურს მათში, უნდა ზედ წააწეროს. სტატია ანუ ლექსი, რომელსკედაც არ იქნება აკტორისაგან წარწერილი ფასის მიღების სურვილი, მიიღება როგორც საკუთრება რუდაქციისა.

თუძცა ამ 1881 წელში სხვა-და-სხვა მიზეზების გამო თავ-თავის დროსკედ კერ გამოდიოდა ჩვენი ჟურნალი, რისთვისაც ბოდიშს ვითხოვთ მკითხველებთან, მაგრამ მომავალს წელში კვძდებით თვითოეული ნომერი გამოკვეთ უძტველად იმთვის დამღევს, რომელსაც ის კუთვნის, და მინახსითაც გავაუძფობესათ.

დასასრულს არ შეგვიძლიან არ კუძდვანათ გულისათი ძადღობა ამ წლის ჩვენს ხელის-მომწერლებს, რომლებმაც თავიანთის თანაგრძნობით მოკვძეს შემწეობა ჟურნალის დაკუძნებისა და მის გამოცემის გარძმელებისა. აგრეთვე არ შეგვიძლიან არ კუძდვანათ გულისათივე ძადღობა ყველა ჩვენ თანამშრომლებს, რომლებმაც უხსუიღღათ სტატიებით ხელი გვიწევს და გვიწუობენ, და მესტამბეს ექვთიმე ხელაძესკვიძდროვნებთ, რომ საკვლასკედაც ყველა მოხსენებული ჰირება არ მოგვაკვლებენ თავიანთ თანაგრძნობას და შემწეობას ჩვენგან ნატვირთვ საზოგადო საქმეში.

რუდაქტორი ჭ გამოძცეში მიხეილ ბუზოგანიძე.

ნ. იძევი ძეგლითიჯეძეძმ თანხრენ ძნწობაკვე ძიგთაშინიტუტუძ
 ჟეძმძნათ ძიძეძნძ თანძ ძიგთაშინიტუტუძ იწღეძძიძიძობო თანგძ
 • თნ. 01 ძეგ. ნ. — ჟეძმძნ გოთაძ ძიძნათეძნ ძი ძეგუთიგძმძნ ზ

მოგავლის 1882 წლის „იველზად“ ხელის-მოწერა მიიღება ქ. თბილისში: რედაქციაში, რომელიც იმყოფება კუკიაში, მეორე თუმანიშვილის ქუჩაზედ, ნემენცების სასაფლოსთან, № 12, უ. შავერდოვის გაზეთის სააგენტოში და უ. ჩარკვიანის წიგნის მაღაზიაში.

გარეშე მცხოვრებლებს შეუძლიანთ დაიბარონ ჟურნალი ამ აღრესით: *Vz Tyflisz. Vz redakciyo eryuznitskago zhurnala „ИМЕДИ.“*

ფასი წლიურის გამოცემისა გაგზავნით სხვა ქალაქებში და თფილისში შინ მიტანით არის 8 მან.
 ნახევარი წლისა. — — — — — 4 მ. 50 კ.
 სამი თვისა — — — — — 2 მ. 50 კ.
 ცალკე ნომერი ეღირება — — — — — 1 მ.

ვისაც ჟურნალი მისდით და სკედრი ფული ჯერ არ შემოუტანიათ, ვთხოვთ მალე წარმოადგინონ. ვთხოვთ აკრეთკე იმათაც, ვისაც მარტო ჰირველი ნახევარი წლის ფასი აქვს წარმოდგენილი, მალე გამოგზავნონ მეორე ნახევარ წლის სკედრი ფულიც.

ვისაც რომელიმე ნომერი ჟურნალისა არ მი'ვლიათ, ან არ მიუვიდესთ, ვთხოვთ გეცნობონ და დაკარგული ნომრები გაგზავნებათ ხელ-ახლად.

რედაქციაზედ დამოუკიდებელის მიზნისა გამო ზოგიერთი სტატიები, გამზადებული ამ ნომრისათვის, არ დაიბეჭდენ, ზოგი დაიბეჭდენ არა სრულიად. ეს იყო მიზეზი, რომ ეს ნომერი გამოვიდა ასე ფეხანდელისა ნომრებზედ პეტარა. ოკტომბრის და ნოემბრის ამ წლისსა მხოვდენ ერთათ 15 დეკემბრისთვის და დეკემბრისა მომავალი 1 იანვრისათვის.

